

DE VENENIS, ET MORBIS VENENOSIS

TRACTATVS LOCVPLETISSIMI,

Variaq; doctrina referti, non solùm Medicis, verumetiam Philosophis magnopere vtiles;

Ex voce Excellentissimi Hieronymi Mercurialis Foroliuien. Medici clarissimi diligenter excepti, atque in Libros duos digesti:

Opera Alberti Scheligij Vbarschauiensis.

CVM LICENTIA, ET PRIVILEGIO.

VENETIIS,

Apud Paulum Meietum Bibliopolam Patauinum.

M D LXXXVIII.

SERENISSIMO AC INVICTISSIMO PRINCIPI STEPHANO I. DEI GRATIA REGI POLONIAE,

MAGNO DVCI LITHVANIÆ, Russiæ, Prussiæ, Masouiæ, Samogitiæ, Liuoniæ, &c.

PRINCIPI TRANSILVANIAE, Domino suo Clementissimo.

INTER Scriptores Græcos non postremus Menander in epistola sua ad Ptolæmeum Regem de optimo Rege, huiusmodi dictum protulit. Egregium quiddam Rex est, qui fortitudine præcellit, & iura hominum iudicio suo conseruat. talem te nobis diuinitus Regem datum esse, omnes confitentur. satis enim superioribus annis demonstrasti, cum ex Moscho tot insignes & peramplas obtinuisti victorias, quantum fortitudine polleas: ita vt nulla sit quam Sol circumlustrat mundi pars, ad quam tuarum rerum gestarum fama non peruaserit. non enim id tuæ famæ, quod ventis solet, contingit, qui cum vnde ortum ducunt

cunt ibi impetuosissimi sunt, ad remotiora languidi ferè debilitatique perueniunt: sed quod ingentibus, vastissimisque fluminibus, quæ cum à riuulis ipsis magna sint, assiduo tamen aucta, & in molem eleuata progressu, ampliores & capaciores alueos efficiunt, quo à fontibus ipsis longius recesserunt. idem percelebrem de te efficere famam omnibus conspicuum est. in dies enim nouis ex toto orbe terrarum Legationibus de sublimi & verè Regia uirtute tua gratulationes excipis, omnes se tibi adiungi volunt, te cœlitus in illud Maiestatis Solium, vt propugnaculum sis contra immanissimos & teterrimos Reipub. Christianæ hostes euectum esse autumant. tuque solus nunc es, quem vnum omnes magis suspiciant, admirentur, & venerentur. iura autem subditorum tuorum qua ratione tuearis & conserues, non solum qui in tuo regno sunt, verumetiam reliqui omnes optimè norunt, cum tot tantasque inter incolas Regni lites breui sopiueris: vt si alicubi Iustitiam quis vigere dicat, in Regno Poloniæ, te Rege, locum fixisse asseueret. Fœlicem nostram te Rege Poloniam, quo præsente Religio Christiana propagatur, hostis à finibus Regni longè lateque arcetur, Iustitia ex æquo vnicuique administratur. Cæterum cum magnum Medicum, maximi quoque Principis nomine illustratum in publicum prodire deceret, tu mihi Rex inuictissime hoc ipso nomine pulcherrimè succurristi, cui hoc Opus dedicarem: vt Maiestatis tuæ eximio fulgore & splendore plurimum illi claritatis accederet, quippè qui Iustitiæ administratione Traianum, fœlicitate in bellis gerendis Alexandrum Macedonem, clementia Iulium Cæsarem facile superare videaris: & quod ad Religionem pertinet, sanctissimorum Regum antecessorum tuorum uestigijs fœlicissimè insistis. Suscipe igitur Serenissime Rex Tractatum hunc præceptoris mei hac tempestate nostra Medici præclarissimi, & omnium Medicorum Coriphæi, benigno vultu:

& eum

& eum ſub umbra Maieſtatis tuæ habere ne graueris: ſic enim te doctiſſimorum virorum (vt facis) ſcriptis oblectari declarabis, & vniuerſum mortale genus, hoc non mediocri beneficio tibi in perpetuum obligabis. Deus Optim. Max. Maieſtati tuæ ad Chriſtianæ Religionis incrementum tui nominis immortalem gloriam, & Regni Poloniæ amplificationem, diu incolumen & florentem conſeruet. Patauij Kalendis Martijs. Anno à mundo redempto. M. D. LXXXIII.

Sacræ Regiæ Maieſtatis tuæ

Fideliſs. ſubditus.

Albertus Scheligius
Vbarſchauienſis Med.

VOTIVVM FRANCISCI HVNNIADINI TRANSIL. IN EDITIONEM OPERIS.

PARVE liber gelidos mundi viſure Triones
Illa tot heroum genitrix, tot honoribus aucta
Aula petenda tibi eſt, Scythiæq; ſuperba trophæis.
Hic vbi bella ducum cupido perlegeris ore
E domitum Tanaim, & fractæ Mæotidos arcus,
Diuitijs confiſe tuis, audacter adito
Diuini penetrale Ducis, proſternere ſupplex
Atque vnctum venerare Dei, genibusq; volutus
Debita magnanimo defiges oſcula Regi.
Ille licet numquam curarum pondere liber,
Te tamen aſpecto diſcuſſa nube parumper
Liberior, paulumq; ſuus, te fronte ſerena
Excipiet, magni diuina oracula vatis.
Magna decent magnos, Tu nempe potentibus herbis

Nigra

Nigra venena fugas, vitamq; in secula differs
Ille venenatos ferro & face conficit hostes.
Macte bonis animi, Rex inuictissime, rerum
Certa salus, atauis soboles non degener Hunnis.
Quo nascente fluunt anni meliore metallo
Quo nascente redit viuus calor vrbibus ægris
Quo nascente audent canæ procedere leges,
Inuenies virtute viam, Tua numina Ganges
Et septem gemini formident hostia Nili.
Tu vero lux Arctoæ clarissima gentis
O iuuenis tibi quid tanta dabit indole dignum
Posteritas? quali pensabit munera lucro?
Vltra Pyramidas, annosaq; Mausolæa
Duret honos, nec te premat inuida nube vetustas.

Patauij.

INDEX RERVM
MEMORABILIVM.

dio-

Ranas

R

S

T

V

vene-

FINIS.

Auctores quos in de Morbis Puerorum testes citat Mercurialis.

Aelius
Aelius Promotus
Aetius
Alixander Aphrodisæus
albertus Magnus
Andromachus
Apollodorus
Apuleius
Argenterius
Aristoteles
Arnoldus Villanouanus
Athenæus
Auenzoar
Auerroes
Augustinus suessanus
Auicennas
Aulus Gellius
ausonius
Basilius
Clemens Alexandrinus
Columella
Cornelius celsus
Ctesias
Dauid Psalmogrpphus
Democritus
Diodorus siculus
Dioscorides
Erasistratus
Fernelius
Fracastorius
Galenus
Gentilis
Heraclitus
Hesiodus
Hippocrates
Horatius
Ioannes Leo
Ioannes Gorræus
Isaias
Iulius Scaliger
Lucretius
Marcus Varro
Matthiolos
Mesuæus
Moises
Nicander
NIcolaus Florentinus
Opianus
Paullus Aegineta
Petrus Aponensis
Philostratus
Picus Mirandulanus
Plato
Plautus
Plinius
Plutarchus
Porphyrius
Raby Moyses
Rases
Rufus
Stribonius Largus
Seneca
serap.on
Serenus
Sextus
Solinus
strabo
suetonius
Theophrastus
Virgilius
Vitruuius

Auctores quos ipse in Opere de Venenis testes citat.

aetius
agatarchides
Alexander Trallianns
alexander Aphrodiseus
Alexander Petronius
Albertus Magnus
Albucasis
altimarus
antigonus
apollonius Melphitanus
Aristoteles
Aretæus
Arnoldus Villanouanus
Auicennas
Auenzoar
Auerroes
Auctor lib. def. medic.
Azarauius
Cassius
cornelius celsus
Columella
Cælius Aurelianus
Chrysippus
Democritus
Dioscorides
Diocles Caristius
Erotianus
Fernelius
Fuchsius
Galenus
Gulielmus Placentinus
Hero
Hippocrates
Haly abbas
Herodotus
Hyronymus Cardanus
Iacobus de Partibus
Isidorus
Lucreties
Marcus Varro
Michael Ephesius
Montanus
Meletius
Manardus
Nicolaus Florentinus
Nicandea
Oribasius
petrus Aponensis
Pausanias
Paullus Aegineta
plato
Plautus
Plinius
Plutarchus
Rases
Raby Moyses
Rogerius Chirurgus
Rufus
Seneca
Serenus
stephanur Atheniensis
Suessanus
Theophrastus
Theodoricus
Theodorus priscianus
Themison
Timæus Locrensis
Vegetius
Xenophon

DE MORBIS VENENOSIS ET VENENIS:

EX VOCE EXCELLENTISSIMI HIERONYMI Mercurialis Foroliuiensis in Gymnasio Patauino primo loco Medicinam practicam profitentis.

Per Albertum Scheligium Vuarschauiensem diligenter & fideliter exceptus, & in duos Libros digestus.

LIBER PRIMVS.

Proœmium, & morbi venenosi definitio. Caput Primum.

QVONIAM ut ueterum auctoritate, & quotidiana experientia compertum est, uenena omnia cor ipsum (quod uiscus ueluti fons quidam ac principium uitæ in nobis existit) petere in primis solent: & illud præ ceteris corporis nostri partibus maximè impugnare, decreui, quod iampridem fueram pollicitus, de uenenosis morbis, atque etiam de uenenis ipsis in præsentia pertractare, eò sanè magis quod paucissimi reperiuntur auctores, qui hanc materiã usque adeò arduam, & humano generi apprimè salutarẽ, & scitu necessariã tractauerint. Vnus quidẽ Nicãder antiquissimus omniũ, quos habemus, uidetur esse: post hunc Dioscorides. scripserunt quoque & Galenus

& Erasistratus, sed licet horum libri citentur, quemadmodum Dioscorides in capite de Basilisco citat Erasistratum, tamen commentaria hæc non habemus, & præsertim Galeni de venenis, quæ scribit Rases se uidisse; quæ si à nobis non desiderarentur, ampliorem fortasse dicendi campum, circa tractationem morborum venenosorum haberemus. uerùm ut pauci omnino hac in materia reperiuntur auctores: pari pacto pauca habemus nomina horum morborum. Græci quidem appellarunt modo δηλητηρίους, modò corruptiuos, modò letales; nos venenosos communi nomine appellare consueuimus. Fuerunt recentiores nonnulli, qui appellare uoluerunt morbos à tota substantia, seu à forma. sed de his post dicemus. Si cui placebit vocari etiam poterunt vocabulo Latino perniciosi. Definitur autem morbus perniciosus hunc in modum; morbus venenosus est dispositio præternaturam cordis, offendens immediate, & uehementer actiones ob vim veneficam. Cæterum sat non est definitionem ita specialiter tradidisse, sed operæpretium existimo, vt viuam quandam & exactam huius definitionis Anatomen faciamus. & vt primum auspicemur à dispositione, sciendum actiones corporis nostri produci ab vna anima, ita ut nulla sit in eo actio, siue naturalis, siue vitalis, siue animalis, quæ non à facultate animæ, seu ab ipsa anima efficiatur. quod autem hæc diuersas & varias actiones producat, id totum proficiscitur à uarietate instrumentorum, ita vt dicatur & visionem, & tactum, & nutritionem facere: propter diuersitatem instrumentorum, quibus utitur. Cum igitur varientur actiones ob ipsa instrumenta, necessariò fit, vt pro tali, & tali actione talis, atque talis instrumentorum requiratur dispositio, quæ dicitur à Medicis, & à Philosophis interdum esse auctor ipsarum actionum, quamquam vt dixi, sit instrumentum ipsius animæ. Si igitur huiusmodi dispositio bona sit, bonas actiones facit: uel in caussa est, ut anima bonas actiones faciat. si autem mala sit, in caussa est, vt actiones malæ ab anima fiant. ita vt semper dicendum sit, actiones omnes ab anima fieri, quod voluit docere Galenus in lib. de trem. & rig. cap. 5. vbi dicebat non esse opus musculi mouere, sed animæ. Bona dispositio est sanitas: mala verò morbus. & hæc est res facta; terminus alternationis: & est accidens: atque in prima specie qualitatis, ut dicebat Arist. iure igitur dictum est morbum esse dispositionem præternaturalem, seu malam dispositionem. Dicitur cordis, quoniam quemadmodum nuperrimè dicebam, proprium & principale subiectum huius morbi est cor ipsum. Et quamquam sæpè usu ueniat, ut caussa uenefica lædant aliquam aliam partem, nihilominus haud uerus character huius morbi est perfectus nisi prius cor ipsum affectum sit hæc dispositinne, & consequenter ipsam læsionem toti corpori, aut maiori eius parti communicet. Dicitur lædens immediatè, quia proprium est omnis morbi, vt immediatè lædat actiones, sic enim definiuit eos Galenus 2. Methodi 4. lib. de differ. morb actiones læsas immediatè semper sequi morbum. sic etiam ratio ipsa postulat quia si illa dispositio, quæ sanitas dicitur est immediata caussa bonarum actionum; necessarium est ut morbus

qui

qui est contrarius sanitati sit immediata caussa ipsarum læsarum actionum, nec obstat quod Galenus interdum dixerit, præsertim tertio de Sympt. caussis capit. primo, actiones lædi ab erroribus externis & non à morbo, quia illæ læsiones, de quibus ibi loquitur Galenus non sunt veræ læsiones actionum, vt ipsemet etiam libr. primo, de locis affec. capit. tertio, copiosè dicebat, adeò vt hoc sit verissimum, morbum immediatè lædere actiones, & actiones læsas immediatè sequi morbum, alioquin nisi hoc conuerteretur, praua esset eius allata definitio. Dicitur vehementer, eò quod omnis læsio facta à veneno vehemens semper est. Nec obiiciat aliquis, quòd sæpè videantur morbi venenosi latenter & blande serpere ac offendere, quia quanto magis occulta, & placida videtur venenosorum morborum actio, tanto deteriores sunt effectus qui sequuntur, adeò vt ex ipsis effectibus perspiciatur certissimè actionem eorum vehementem esse, licet sensibus nostris & mitis & blanda videatur. Dicitur postremò, ob vim veneficam, vt separentur hi morbi à febribus vehementissimis & ardentibus, quæ lædunt cor vehementer immediatè, sed cum in ipsis desideretur huiusmodi uis uenefica, sequitur etiam ut nullo modo mereantur huiusmodi febres appellari morbi uenenosi.

Morbus uenenosus sub quo genere morbi contineatur.
Cap. II.

CVM itaque morbus venenosus sit citra omnium controuersiam morbus, videndum est, in quo genere reponere eum debeamus. Fernelius & Argenterius ingeniosissimi, & grauissimi Medici existimarunt non posse illum sub vllo eorum morborum genere comprehendi, qui à Medicis proponuntur, & ideò existimarunt aliud genus esse inueniendum, ad quod referantur venenosi, & appellarunt hoc genus morbos totius substantiæ: modo etiam formæ: modo materiæ. nec solum hac sententia contenti fuerunt, verum etiam damnarunt veteres, & præsertim Galenum quasi non exactè proposuerit omnia morborum genera. Cæterum quia sententia hæc refutata est à recentioribus Medicis, locus hic non postulat, vt hac de re solliciti simus: illud autem statuendum erit, auctores nostros Medicinæ, neque superuacaneos, neque diminutos fuisse, in tradendis illis receptissimis tribus morborum generibus, nimirum, mala complexione, mala compositione, & vnitatis solutione. Vt autem hoc intelligatur, recurrendum est ad veram rerum inueniendarum normam, scilicet, ad ipsius rei naturam. Natura morborum venenosorum (vt docui in definitione) tota posita est in hoc, vt sit dispositio lædens actiones, quare quot erunt in rerum natura dispositiones à quibus læduntur actiones, totidem morborum genera esse necessarium erit. Dispositiones verò quoniam sunt affectus permanentes corporum compositorum, operæpretium est uidere, quot sint compositiones circa quas fieri possint morbi, Aristot.

quidem 2. de par. animal. cap. 1. scriptum reliquit tres eas esse in corpore nostro. Prima est quæ fit ex qualitatibus primis, scilicet elementorum. Secūda quæ fit ex ipsis elementis; & est compositio partium similarium. Tertia est compositio ex partibus similaribus, scilicet partium instrumentalium. Prima est sola ratione contemplabilis in corpore. Secunda, vt puta carnis, nerui, & ossis, ab ipsis sensibus intelligitur. Tertia quoque ut manus, pedis, & similium instrumentorum, sensibus, & ipsa subiecta est. Si liceret aliquid addere dogmatibus Arist. possemus dicere, esse quoque quartam compositionem totius corporis ex pluribus instrumentis. Sed sicuti hæc postrema ab Aristo. & alijs non est recepta; à nobis itidem omittenda est. ita quoque prima cum non sit ita sensibus subiecta, à Medicis omittitur. Superest igitur secunda saltem, & tertia secundum quas non est dubium fieri duas dispositiones à quibus actiones oriuntur. Vna est similarium, quæ quotiescunque integra, & sana permanet, actiones similares uocatas edit. pari pacto si hæc vitietur, actiones quoque uitiosæ redduntur. unde oritur genus morbi, quod à Medicis similare dicitur, eò quod actiones similarium partium offendat. Est & alia compositio instrumentaria, quæ & ipsa dispositionem iunctam habet in corporibus nostris, & hæc quousque sana, & integra est, actiones instrumentales sanas reddit: vbi vero aliquo pacto uiolatur, efficit actiones morbosas. Vnde cōsequenter genus morborū instrumētariorum exoritur. Fiunt autem & actiones quædam mistæ, scilicet ex actionibus instrumentariis & similaribus, quæ ubi offenduntur, necesse est, vt lædantur à mista dispositione, quę facta sit ex partibus instrumentarijs, & similaribus. quo quidem in casu tertium oritur genus morborum, quod mistum est ex similari, & instrumentario, & solutio continui nuncupata est. Cum itaque plures actiones his in corpore nostro minimè reperiantur, & consequenter non inueniantur aliæ dispositiones permanētes, necessariò sequitur, nullum aliud genus, præter hæc tria morborum genera excogitari posse. Esse autem morbos venenosos reponendos vel in genere instrumentariorum, vel in solutione continui, multum abest à ratione, & sensu, eò quia si à venenis interdum fiant vlcera, interdum uitietur figura, magnitudo, situs, aut numerus, verumtamen hoc perpetuum in omnibus uenenosis morbis, sed potius per accidens est, & propterea quærendum est, aliud quidpiam quod perpetuò sit in ipsis; est autem illud, ut offendant cor ipsum, & dissoluant temperamentum & harmoniam ipsius. Quare cum hoc pertineat ad partem similarem ipsius cordis, necessarium est fateri, hos morbos esse similares, & consequenter reduci debere ad genus malæ temperiei: quandoquidem temperies ipsius cordis destruitur omnino à vi venefica. Cæterum dubitabit fortasse quispiam cum varia, & diuersa sint intemperamenta, quæ morbosa cum sint, lædunt actiones corporis, quæ nam sint propter quæ morbi venenosi agunt, vtrum sit frigidum, an calidum, aut siccum, uel quippiam aliud. hic locus esset discurrendi & disputandi, quid sit temperamētum, & utrum vnum, vel plura; vtrum vna qualitas faciat temperamentum. Sed quia longum esset, has quæstiones tractare, sat erit si hoc resolutum habebitur, verum, & ultimum temperamentum, quod interdum à Galeno nomine

totius

totius substantiæ appellari solet, nihil aliud esse nisi quandam dispositionẽ permanentem acquisitam ex certa proportione omnium qualitatum primarum & secundarum, quæ sicuti interdum solet agere vna, uel duabus qualitatibus manifestis, ita quoque solet huiusmodi temperamentum viciari vna, vel pluribus huiusmodi qualitatibus. ita vt statuendum sit, lędi in morbis uenenosis temperamentum cordis, interdum læsa caliditate, interdum humiditate, aut siccitate, interdum læsis pluribus. Etsi quidpiam est quod frequentissimè in iis læditur, sanè calor est & humor cordis, vnde dicebat Auicennas capite de venenis, & de viribus cordis, cor à venenis congelari, & exsiccari, ita & (si verum est, quod credidit antiquitas) cor eorũ qui venenum sumpserũt cremari non possit, ut relatum est de Germanico à Sueton. & Plin. quod propterea fieri putandum est, quia ut dicebat Auicennas, ita induratur, & congelatur cor venenatorum, ut comburi nequeat: Erunt igitur morbi uenenosi in genere similarium ponendi, & consequenter reducendi ad malam temperiem, cum proprium sit maximè omnium venenorum dissoluere harmoniam ipsius cordis. quo fit etiã vt citra omnium controuersiam constituendum sit cor pro parte verè affecta in his morbis. Sed duo occurrunt circa hanc rem magna diligentia examinanda. Vnum an verum sit cor in his morbis esse veram & perpetuam sedem affectam. Secundum si est; propter quam rationem fiat, vt vis venefica semper cor tamquam propriam sedem petat. Circa primum difficultas est non contemnenda, quia Galen. primo de compos. medicamen. secundum gen. cap. primo, & Auicen. libr. secundo cap. de uenenis, atque post hos innumeri alii docuerunt, venenum leporis marini solummodo tẽtare pulmones, ita ut potissimum & solum veneni genus exulceret pulmones. pariter scribunt cantharides solummodo offẽdere uesicam. Altercum siue hyoscyamum lædere primo & principaliter cerebrum, quæ si vera sunt, ut proditum est à Scriptoribus, & experientia quotidie probatur, non uidetur uerum esse, quod perpetuò sedes affecta omnium uenenorum sit principaliter cor. Pro diluenda hac grauissima difficultate, dicendum est uerum esse, quod perpetuò venenum principaliter lædat cor tamquam propriam sedem, sed quia post læsionem eius solet etiam alias partes lædere, hinc fit quod aliqua uenena proprietate suæ naturæ post læsionem cordis, lædunt vnam aliquam partem, & alia aliam, & quæ sunt huiusmodi solent effectus suos prius ostendere in parte quam secundariò tentant, quam in tentata principaliter, & hinc est quod lepus marinus, (primum licet tentet cor) quia tamen statim subinde offendit pulmones, & in ipsis effectus manifestiores facit, dicatur exulcerare solos pulmones, & cantharides solam vesicam, quia scilicet non exulcerat cor, licet ipsum offendat, sed ulcerat lepus pulmones, uel solos, vel saltem antè aliam partem omnem. Sed si hoc uerum est, quomodo fieri potest, ut lepus marinus, uel quippiam simile pertranseat tot partes antequam ad cor ueniat, & eas prius non offendat quàm cor, eò maximè, quod natura tradidit ei egregiam quandam constitutionem, ut possit tamquam pars nobilissima & necessaria euitare iniurias illatas. hæc difficultas quoniã magna, & rarissima

est

est multas quoque, & varias habuit Scriptorum sententias; Fuerunt qui existimarunt propterea cor peti directè ab ipsis uenenis, quoniam instar lucis se se statim per corpus usque ad cor propagant, ubi postmodum sua quadam natura firmantur, & uires suas ostendunt, adducti sunt hi in hanc sententiam auctoritate Galeni 1. de semine capit. decimo sexto, quo in loco uidetur id efficere commune omnibus uenenatis inquinamentis, ut statim uis ipsorum instar radii cuiusdam se se profundat ad ipsum cor. Alij è conuerso putarunt, propterea uenenum statim cor ipsum petere, quia ab eo trahatur; sed quum trahi possit aliquid ab alia re, uel ui uacui, uel familiaritate, & similitudine naturali, non defuerunt, qui similiter putarunt trahi uenenum à corde ui uacui, quia cum cor, atque arteriæ se se dilatant, ut loco fuliginum effusarum attrahant aerem externum, ratione scilicet uacui, simul attrahunt uenenum extrinsecum. cui rei attestari uidetur Galen. 2. aphoris. sect. aphor. 41. vbi refert historiam cuiusdam mulieris, quæ in balneis fuligines uenenatas unà cum aere per arterias in cor traxerat. Fuerunt etiam qui putarunt proprietate quadam cor ad se se trahere uenena, sed quia sententia hæc copiosè refutata est à Petro Aponensi libro de uenenis cap. 3. non opus est ut ego amplius in ea laborem. illud tantum in præsentia sciendum, quod etsi interdum uenenum attrahitur à corde ratione uacui, ut attrahuntur & aliæ qualitates, uerus tamen modus & ratio propter quam uenena cor petunt est, quia in quacunque corporis parte insignis uitalium spirituum copia reperitur: quibus cum uenena aduersa sunt: fit ut illi hæc effugientes tamquam inimica ad cor ueluti ad propriam, & tutissimam sedem se se recipiant, & illud insigniter lædant, & ueneno quo ipsi sunt infecti inficiant, & coinquinent. Sed aduersus hanc rationem tres obiectiones se se offerunt. Vna est, quia si spiritus uitales infecti ad cor statim percurrunt; rationi consentaneũ uidetur, ut priusquam illud inficiant partes inter medias contaminent, unde fit, ut minimè debeat ante alia ab ipsis uiolari. altera obiectio est, quod spiritus uitales ubi ueneno facti sunt similes, potius deberent ad locum confugere quàm ad ipsum cor. Tertia & postrema est, quod tametsi spiritus uitales uenenati ad cor ferantur, multi tamen relinquũtur in parte primò affecta: quo fit, ut isti debeãt prius huiusmodi partes coinquinare, quã cor ipsum inficiatur. Respondendum est ad primum, quod tametsi spiritus infecti pertranseant alias partes priusquam cor attingant, tamen illæ minimè afficiuntur à spiritibus currentibus & transeuntibus, quemadmodum afficitur cor à spiritibus in ipso firmatis. illud si quidem experientia & natura comparatum est, ut omne agens dum in termino est, dum firmum est, fortius, & efficacius agat, quàm dum in transitu est, & motu. Ad secundam autem obiectionem dicendum, & si spiritus uitales infecti sint similes ueneno, tamẽ multò maior similitudo ipsis intercedit cũ corde, à quo tamquã à principio prodeunt quã ipsis uenenis. Ad tertiam autem dicendum, spiritus uitales relictos in parte uenenata lædere quidem illam, uerum tamen multò grauiorem esse, maioremq; læsionem ipsis cordis quandoquidem ut dicebat Arist. in libro de Com. Animal. mot. quilibet motus & error fa-

ctus

Ratio uera cur uenena statim cor petunt

Obiectio

Responsiones

ctus in principio maximum quid est in uirtute. exemplo temonis nauis, in quo quilibet minimus error grauis est toti naui. Sit ergo hoc constitutum, uenena propterea petere directè cor, quia cum sint spiritibus uitalibus inimicissima, illi infecti subitò percurrunt ad cor, & illud inficiunt: ita ut iure & merito cor pro loco affecto in morbis uenenosis statuendum sit.

De caussis morborum venenosorum. *Cap. III.*

CAVSSA horum morborum nulla alia est, nisi uis uenefica, quæ cum actus quidam sit, necessarium est, ut in aliquo corpore posita sit, ita ut ex hac ui uenefica & ex corpore ipsi subiecto efficiatur mistum, quod uenenum nuncupatur. Atque hoc est, quod uoluit significare Plato 11. de legibus, ubi cum de ueneficiis tractaturus esset, scripsit aliud genus uenenorum esse, quod corporibus corpora offendit; aliud uerò quod incantationibus, figuris, & aliis huiusmodi lædit. Quoniam autem huc peruenimus, ut uenenosorum morborum caussas esse uenena inuenerimus, operæpretium est gradum in hoc loco sistere, & diligenter examinare uniuersam uenenorum naturam, in qua pro meis uiribus studebo, ut pauca omnino desiderentur, & ut multa quæ forsan apud alios inuenire non licet adferam. Sunt autem quæ à nobis de uenenis tractari oportet hæc. Quæ sint nomina ipsorum tum apud Græcos, tum apud Latinos: deinceps quæ sit uera definitio, & vera natura: tum quæ sint caussæ, & quæ differentiæ. adhæc tractandum de signis morborum venenosorum, & propterea de signis venenorum, mox ratio præseruandi ab his, & uenenis, necnon curatio ipsa exactissime tradenda. Sed cum nobis usque adeò grauis & insignis tractatio proposita sit, illud antè cætera discutiendum est; Vtrum ad Medicum pertineat tractare de venenis. nam vir Hipdocrates in iuramento quod omnibus Medicis seruandum proposuit, ante alia omnia sanxit se neque venena propinaturum, nec consequenter alios docturum esse huiusmodi tractationem. præterea lex fuit antiquissima Platonis 11. de Repub. quam etiam posteriores Legumlatores obseruarunt, vt nulli liceat nec adminstrare, nec docere venena. Gal. etiam lib. 2. de Antid. cap. 7. damnauit Horum Mendesium, Orpheum Theologum cognominatum, Holidorum Atheniensem poetam, Aratum & alios Auctores celeberrimos quod & docuerint, & scriptis tradiderint rationem componendorum venenorum; ut his rationibus & auctoritatibus minimè videatur medico licere de illis vllo pacto tractare. Ex altera parte Erasistratus magni nominis Medicus, ut est apud Dioscoridē, capite de Basilisco tractationem de uenenis copiosissimam habuit, quinimo Gal. 6. in 6. Epid. cap. 5. monstrat se se de proprietatibus secundum totam substantiam commentarium ædidisse, in quo minimè dubitandum, quin copiosissimè de venenis scripserit; eò maximè quod Rafes lib. 20. sui contin. cap. 2. testatur se librum Galeni de ue-

de uenenis uidisse. Postremò si uerum est uenena esse res non naturales, ut suo loco dicetur, res autem non naturales eius conditionis sunt, ut & ad salutem & ad pernitiem administrari queant; fit ut minimè impium uideatur de ijs tractare: eò maximè quod Hipp. plerisque in locis utitur cantharidibus, quæ uenena sunt. Multa etiam sunt animalia quæ uenenis nutriuntur, ut relatum est de mure quodam qui nutritur napello. Cicuta dicebat Lucretius barbigeras pecudes nutriri. hac eadem dicit Plinius nutriri capras, & Galen. sturnos: quinimmo (ut suo loco dicam) pleraque uenena sunt quæ maximè iuuant uenenato corpori, ut si sint ancipitis naturæ, ita ut & bonum & malum præstare possint, minimè uideatur à ratione, & à Medici munere alienum de ipsis tractare. Hac in re dicendum est, de venenis à Medico posse duo tractari. uel naturam, scilicet uel vsum, de natura rursum potest Medicus tractare, vel de ea quæ singulis cognita est, vel de ea quæ incognita & secreta habetur. De vsu pariter uenenorum qui positus est, tum in ratione componendi, tum in tempore exhibendi, tum in quantitate, tum in modo, potest tractare, vel ratione salutis, uel ratione damni, & pernitiei. De natura autem eorum singulis cognita, si Medicus tractet, minimè rem aut iniustam, aut inhonestam faciet, quia cum sint à Deo & à natura creata, vires & naturas ipsorum docere, haud inconueniens est: eò maximè quia ad salutem hominis pertinet, ut huiusmodi natura cognoscatur, quo possit caueri. Sed de natura eorum venenorum, quæ arcana sunt, & vel ab omnib. uel à plerisque ignorantur, minime medico tractandum esse uidetur. Et hoc est quod dicebat Gal. in lib. de purg. med. eum qui repererat herbam attrahentem sanguinem fuisse ductum ad supplicium oculis velatis, ne in itinere aliquem doceret eam humano generi usq; adeo perniciosam: quamquam sim admodum incertus an huiusmodi herba reperiri possit, quemadmodum aliàs disputaui. eò quia Gal. scribit se dum puer esset, huiusmodi historiam audiuisse. & Mesues in Canonibus uniuersalibus conatus est pluribus rationibus demonstrare, huiusmodi herbam quæ sanguinem ducat, reperiri nulla ratione posse. Circa vsum uerò venenorum ita Medicus se debet gerere, ut numquam ad perniciem ullius, uel tractet illum, uel doceat; gratia uerò salutis & potest, & debet Medicus ipsum docere, quare mihi uidetur reprehendendus Theophrastus, qui lib. 9. de hist. plant. 17. docuit modum quo Chij populi cicutam parabant, ut citò interimeret. Sic etiam iure damnauit Galenus eos Auctores qui docuerunt compositionē uenenorum in perniciem hominum; & si forsan & ipsi excusationem aliquam suo facto prætenderint; sic fortasse posset aliquis uitio uertere Platoni, qui in calce Phœdonis dum mortem Socratis narraret, docuit modum quo usi sunt Satellites, ut cicuta citò interimeret sanctissimum hominem. Quare iam uideri potest, nos quoque excusatione dignos esse, quod institutum nostrum sit uenenorum naturas cognitas & uulgares tradere, simulque usum ipsorum non ad perniciem, sed ad salutem docere, simulque demonstrare, qua ratione liceat eorum omnia damna euitare.

De

De nominibus ueneni. Cap. IIII.

QVOD appellant Latini uenenum, solent Græci Scriptores nuncupare pharmacum. Et sicuti apud nos hoc nomen multa significat: sic quoque & apud Græcos. Significat enim modo purgans medicamentum, modo letale, modo colorem, modo incantationem, totque etiam significare pharmacum apud Græcos perspectum est illis, qui in commentarijs eorum uersantur. Sed quia talia significata ad Medicos minimè pertinent, statuamus uenenum de quo nobis tractandum est, significare medicamentum mortale. Medicamentum autem hunc in modum acceptum apud Græcos tam Philosophos, quàm Medicos uarijs modum nuncupari solet. Hippoc. sanè 6. epid. commen. 6. tex. vocat κακοῦργον, in iuramento appellat θανάσιμον, Theophrastus verò, Dioscorides, & Galenus appellarunt venenum modò φάρμακον φθορίποιον, modò κανάσιμον, modò δηλητήριον, Aristoteles 1. Probl. 46. appellauit φάρμακα θανατιφόρα. Quibus Græcorum vocibus tot totidem ferè Latinorum respondent, nam interdum appellant malefica uenena: interdum letalia, interdum corruptoria: sæpè etiam deleteria. Gal. loco citato sermonem habens de proprietatibus à tota substantia, scribit ea quatuor generibus contineri, alimentis, medicamentis, purgantibus, maleficis, & horum remedijs. Malefica rursum scribit duum esse generum, alia appellata deleteria: alia quæ uirus eiaculantur. sicq; remedia duum esse generum. alia quæ respiciunt deleteria, & uocantur alexipharmaca: alia uerò quæ uirus eiaculentia, & theriaca appellantur. de quibus præclarissimè scripsit Nicander. posthæc declarans Galenus quæ sit differentia inter θανάσιμα, seu letalia & deleteria, scribit ueteres Medicos nuncupasse medicamenta θανάσιμα, seu letalia, quæ inferunt quidem mortem, seu iuuare etiam possunt: deleteria uerò ea appellari, quæ neque sanos, neque ægros iuuare possunt. Sed circa hunc Galeni discursum tres oriuntur non contemnendæ difficultates. Prima est, quia ipsemet Galenus lib. 6. de medic. per genera cap. 1. scribit deleteria esse ueluti speciē ipsorum θανασίμων, idest letalium, ita ut omne quidem deleterium sit θανάσιμον, seu letale: non autem è cōnuerso omne letale sit deleterium, quæ sententia planè uidetur contraria, aut saltem diuersa ab eo, ut nuper attuli. Altera difficultas, quia idem Gal. 2. de rat. uictus acut. tex. 12. de deleteriis sermonem faciens, scribit ea interdum utilitatem præstare, ueluti est Hyoscyamus, Mandragora, nam 2. lib. de simpl. medic, cap. 18. appelleuit hæc medicamenta deleteria, ut manifesta uideatur contradictio, quia hic scribit deleteria quādoq; prodesse. 6. aūt epid. loco citato dicit deleteria, neq; sanos, neq; ægros iuuare, Tertia difficultas est, qm̄ Gal. loco illo 6. epid. tradēs exēplum deleteriorū quæ numquam iuuant, adnumerat leporē marinū, hydrargyrum, seu argentum uiuum, & aconitum. Cæterum Plinius lib. 27. cap. 2.

ſcribit Aconitum maximè prodeſſe homini aduerſus complura venena, & de Argento uiuo habetur apud Auſonium manifeſta hiſtoria illius ſcæleſtæ mulieris, quæ cum vellet enecare maritum, dedit ei primò toxicum, quod cum mortem tardaret, vt eam accelerare dedit argentum viuum, ſed quod illa putabat mortem acceleraturum, vitæ potius miſero illi marito auctor extitit: quandoquidem argentum viuum fuit veluti remedium toxici. Vt his difficultatibus ſigillatim ſatisfiat. primæ quidem hunc in modum reſpondendum iudico hoc nomen θανάσιμον, ſeu letale quemadmodum colligitur ex Galen. 3. de temper. 4. dupliciter accipi ſolere, vno modo communiter, prout complectitur etiam deleteria: alio modo peculiariter, ſeu propriè, prout ſcilicet contra diſtinguitur ipſi deleterio, quando igitur Galen. in primo. capit. ſexto, libr. de comp. medic. per gen. ita loquutus eſt θανάσιμον non propriè, ſed communiter accepit: quemadmodum ſexto libr. epidem. accepit hoc nomen non communiter, ſed propriè. Pro ſecunda difficultate ſciendum eſt, deleterium in Galeni doctrina duplex eſſe, quemadmodum colligi poteſt ex vigeſimo ſecundo. capit. libr. tertio, de ſimpl. medic. vnum genus deleterii eſt, quod à tota ſui ſubſtantia corrumpit: Aliud autem quod potius ratione quantitatis, quàm tota ſubſtantia interimit. atque iſtud adhuc duplex eſt; vnum quod vincit ſemper & numquam alteratur, cuiuſmodi eſt opium, ideſt ſuccus papaueris: alterum quod etſi vincat, tamen aliquantiſper etiam alteratur à noſtro corpore, & hoc vel eſt calidum, vt euphorbium, vel frigidum vt hyoſcyamus, mandragora. Hoc ita conſtituto reſpondendum, quando Galen. ſecundo de acut. vigeſimo ſecundo, ſcribit deleteria interdum iuuare, loquitur de deleteriis non à tota ſubſtantia, ſed de iis quæ opus habent quantitate, & quæ licet vincant, aliquantiſper tamen alterantur; vbi vero in ſexto epid. ſcribit. Deleteria neque ſanos, neque ægros iuuare, loquitur de deleteriis à tota ſubſtantia; quippe quæ certiſſimum eſt naturæ noſtræ ita aduerſari, vt nullam vtilitatem præſtare poſſint. Quid vero dicemus ad tertiam? verum profecto, immo veriſſimum eſt, neque aconitum vmquam prodeſſe, nec ſanis hominibus, nec ægris ſimpliciter, ſed ſi quando iuuat id contingit quotieſcunque aliud venenum eſt in corpore quod ſit ipſi aconito, vel ipſi hydrargiro inimicum: tunc enim vt præclariſſimè dixit Plinius duo venena inimica in corpore inter ſe ſe pugnant, vt homo ſeruetur, quapropter veriſſimum eſt; huiuſmodi venena conferre homini per accidens, hoc eſt quando contingit in ipſo eſſe aliud quodpiam ſibi inimicum. Atque hæc circa nomen veneni conſiderare ſufficiat.

De

De definitionis ueneni. Cap. V.

ACCEDAMVS ad indagandam definitionem, solent Medici nostri & præsertim Galenus uenari definitionis rerum à communibus hominum notionibus : quemadmodum fecit 2. Meth. quando indagare uoluit morbi definitionem, homines autem consueuerunt appellare uenena res illas, quæ irremediabiliter interimant homines, & bruta caussa ignorata : quam communem rationem cum sequeretur diligentissimus Auicennas libr. 2. tract. 1. cap. de uenenis, dixit venena esse medicinam naturæ humanæ contrariam, non secundum contrarietatem, sed secundum proprietatem. & Galenus pariter 3. de temper. 4. dixit alimentum illud esse quod superatur à natura, uenenum uerò quod superat & uincit. Cæterum nos hunc in modum definiendum esse putamus, ut sit mistum non naturale, cordi inimicum, & humanæ naturæ corruptiuum. est quidem mistum, quoniam, ut in præcedentibus dixi, uenenum nihil aliud est, nisi vis quędam effectrix venefica in corpore aliquo posita. nam cum sit dogma philosophorum actionis esse compositorum, & à uenenis euidentissimè prodeant actiones, necessarium est fateri, uenenum esse mistum quoddam, & consequenter esse in prædicamento substantiæ; quò fit ut uehementer allucinati sint illi, qui putarunt, uenenum, accidens, & in prædicamento qualitatis; si quidem cum uenenum, & alimentum contraria sint, & contraria sub vno gente contineantur, sicuti alimentum in prædicamento substantiæ, est, haud secus uidetur debere in eodem collocari uenenum. præterea quæ ineptia fuisset Galeni appellare uenenum, medicinam à tota substantia nobis contrariam (ut fecit 2. de acut. 12. 3. de temper. 46. in 6. epid. 5. & alibi) si qualitas esset. Postremo ea est natura accidentium, ut possint adesse, & abesse citra subiecti corruptionem. quod quidem in uenenis nummquam usu uenit, ut sit omninò constituendum, uenenum esse substantiam, & eos fefellisse, qui putarunt ipsum esse qualitatem. Sed dicet quis, quomodo uenenum possit esse substantia, nam substantiæ nihil contrariatur. substantia non suscipit magis, & minus. Venena uerò sunt contraria & uenenis, vt aconitum scorpioni: hydrargirum toxico, & alimentis &c. præterea suscipiunt magis & minus, quia aliqua sunt magis uenena, aliqua minus. item si attendatur venenum canis rabidi, & scorpionis uidetur utrumque pura esse qualitas, vt est exemplum apud Galenum illius; in quo à pede aura uenenata attollebatur in caput, & epilepsiam faciebat. Respondeo breuiter, ut respondet Simplicius in antè prædicamentis, scilicet substantiam posse dupliciter considerari. Vel secundum se solam, uel secundum differentias, & qualitates quæ sibi copulantur. Si primo modo consideretur, proculdubio nihil sibi est contrarium : nec suscipit magis, uel minus. Sed si consideretur secundo modo, planè & con-

trarium habet, & consequenter suscipit magis & minus, eò quia sibi coniunctæ sunt differentiæ & qualitates quæ habent contraria; & quæ possunt intendi & remitti. Ad postremum autem respondendum & uenenum scorpionis, & uenenum canis rabidi esse omnino rem mistam, illud benè uerum est corpus hoc exiguum admodum esse, & ita exiguum vt uideatur effugere sensus nostros; quod uoluit nobis significare Galenus quando. 6. de locis affec.cap. 5. sermonem habens de ueneno scorpionis dicebat huiusmodi uenenum illud, mole quidem pusillum: ui autem & potestate maximum esse. quod etiam dicendum est de aura illa uenenata, quæ ascendebat à pede, quæq; nihil aliud erat, nisi corpus uaporosum, tenuissimum, mole quidem exiguum: sed uiribus & facultate potentissimum. Dixi uenenum esse mistum non naturale, quandoquidem Auic. 2. primi. tract. 2. cap. de illis quæ eduntur & bibuntur adnumerat venena inter res, seu caussas non naturales vocatas, nam res naturales illæ appellantur, quæ semper bonæ sunt. præternaturales uerò uocantur illæ: quæ semper sunt malæ, ut morbi & caussæ morbosæ, inter has constituitur ordo aliarum rerum quæ modò sunt bonæ, modo malæ, & collocantur ab Auicenna & alijs etiam uenena, quia interdum iuuant. Neque ab hac sententia deflectendum iccircò, quòd omnia uenena fiant à natura, quia etiam aer est corpus naturale, etiam cibi, & tamen passim uocantur à Medicis res non naturales. Dicitur cordi inimicum, quia (ut dicebat Mesues) uenena omnia cor tamquam peculiarem scopum petunt, quod optimè probabat Petrus Aponensis in libro suo de uenenis. quia statim ac aliquis ijs percussus est, modò palpitationes, modò syncopen, modò cordis debilitatem protinus incurrit. & hac in re manifestissima apparet differentia inter uenena & medicamenta purgantia. quia sicuti hæc cor principaliter offendunt; sic illa os uentriculi statim labefactant. Quare Galenus & Hippocrates præceperunt, ut purgantibus medicamentis semper misceantur odorata, ne scilicet os uentriculi ab ipsis uioletur: Quamquam est & alia differentia inter medicamenta purgantia & uenena proposita nobis ab Arist. 1. probl. sect. problem. 48. ubi scribit summus ille Philosophus medicamenta purgantia omnia esse amara, & fœdi ac tetri odoris, nec interimere, nisi sumpta in magna quantitate. contra autem uenena necare etiam in minima quantitate. de qua re paullò post plura dicam. Dicitur postremo humanæ naturæ corruptibile; cuius conditionis, ut exacta notitia habeatur, expendenda est vnaquæque uox: nam apposita est hæc uox, humanæ. quoniam & si medicina possit etiam uersari circa ualetudinem brutorum: peculiare tamen munus illius est, circa corpus humanum uersari; & si uero multa reperiantur uenena, quæ interimunt æquè & bruta & homines, sunt tamen & aliqua quæ sola bruta, uel solos homines interimere soleut. nam saliua humana uenenum est multis insectis: homini tamen non est uenenum, cicuta homini uenenum est: non tamen sturnis aut capris: Narrat etiam celeberrimus auctor, Sextus Empiricus 1. Hipotheseon Empiricarum sues, seu porcos nutriri hyoscyamo, & mandragora, quæ sunt hominibus venena; scribit etiam hirundines ali cantharidibus, quas pro uenenis habemus, ut cum

Med. purgan. tia sia amara.

hæc sit inter uenena varietas, iure apponendum sit humane, quasi sermo noster sit de ijs dumtaxat quæ homines interimere possunt. Dictum est naturæ. tum quia sic & Galenus & Auicen. sunt locuti; tum quia ratio ipsa ostendit naturam omnem hominis euerti ab ipsis uenenis. nam cum natura, ut docuit Aristotel. secundo Phisicor. complectatur materiam, formam, & compositum: si expendamus materiam humani corporis, erit humor, spiritus, & membra solida, hæc autem omninò à uenenis corrumpi, & euerti solent. Si etiam expendamus formam, siue formam capiamus pro temperamento, siue pro quopiam alio diuerso à temperatura, non est dubitandum huiusmodi formam, siue sit substantialis, siue accidentalis ab ipsis interimi, & corrumpi. Dictum est postremo corruptiuum, eò quia quodcumque uenenum sit, siue externum, siue internum suapte natura aptum est humanam naturam corrumpere, unde nugæ sunt eorum, qui diuiserunt illud in letale, & non letale. quia quodlibet venenum, & semper interimit, vel saltem suapte natura natum, & aptum est corrumpere; id quod voluit intelligere Auicennas libr. secundo tractat. primo, cap. quarto, quando scripsit uenena esse medicinam, quæ corrumpit, seu apta est corrumpere temperaturam humanam. Et quamquam omne uenenum suapte natura euertat, & corrumpat humanam naturam, differentia tamen est non exigua, quia aliqua quidem numquam interimunt, etiam si habeant potentiam interimendi: aliqua uerò interimunt, sed aut tardius, aut citius.

De caussis propter quas aliqua uenena non interimant. *Cap. VI.*

CAVSSÆ autem propter quas aliqua uenena non interimunt, complures esse possunt. Prima est proprietas indiuidualis, nam sunt aliqui à natura adeò egregiè constituti, ut arcana quadam ratione ab ijs non offendantur. Scribit Sextus Empiricus loco citato, fuisse anum quandam quæ triginta drachmas cicutæ sorbebat sine ulla læsione. Similiter Lysidem quendam fuisse, qui drachmas quatuor opii sine læsione edebat. Athenagoras argiuus à scorpionibus numquam lædebatur. Addam & illud Aethiopas habitatores Hidaspis fluuij impunè uesci solere, & scorpionibus, & serpentibus, quod quidem aliundè proficisci non potest, quam ex insigni quadam corporis constitutione secreta, & diuina. Alia ratio propter quam non semper corrumpant, & interimant uenena, est, quia corpus quod capit uenenum antea ita præparatum est, ut acquisierit uel facultatem corruptiuam ueneni, uel sanè illi familiarem. sic Rex Mythridates à uenenis non offendebatur, quod corpus eius assiduo Mithrydaticæ confectionis usu, ita erat munitum: ut haberet in se

se vim

se vim eorum corruptricem, sic (si uerum est) puella illa nutrita napello non offendebatur, quod similitudinem quandam cum napello cõtraxisset, de qua re tamen cum dubia sit, suo loco diligenter disputabo. Tertia caussa est, aut quia uenena prius è corpore eijciuntur, quàm petant cor; aut quia uel cibis, aut potibus in corpore ita inuoluuntur, ut eorum uis, aut penitus suffocetur, aut maxima ex parte frangatur. Postrema est, quia non capiuntur in ea copia, aut quantitate, in qua capi deberent; nam scriptum est à Gal. 3. de simpl. medic. cap. 23. medicamenta omnia siue sint letalia, siue purgatoria etiam si sint efficacissima, tamen opus habere certa mensura ad hoc, ut possint suas operationes euertere. Sic enim dicebat ille centesimam partem scintillæ ignis nihil facere, quia non est ea mensura, qua possit uis ignis efficacissimè operari. Sed contra hoc uidetur difficultas, primum, quia ut dicebat Aristoteles loco citato, uenena illud habent peculiare, ut etiam in minima quantitate possint operari, & Petrus Aponensis in fine capitis lib. 1. de uenenis, dicebat tantam esse eorum agendi potestatem ut etiam in insensibili mensura homines interimant, & præter hæc sunt etiam complura testimonia quæ ostendunt, uenena in minima quantitate operare. nam Ioannes ille Leo, qui descripsit Aphricam in fine lib. 7. rem miram narrat, quæ digna scitu est, scilicet in Nubia reperiri quoddam ueneni genus, cuius si granum unum propinetur decem hominibus, omnes statim iugulare spatio quartæ partis horæ, sin autem trahatur vni homini illum statim interimere, ut his exemplis & hac auctoritate intelligi possit, non esse necessarium, ut mensura ulla definiatur pro ipsis uenenis; secus, quam uidetur dixisse Gal. Respondendum est, omne agens quodcumque illud sit, opus habere ut dicebat Galenus certa, aliqua sui insttumenti quantitate, infra quam non possit operari, quia si id uidetur manifestum in igne omnium potentissimo agente, multò magis existimãdum est, necessarium esse in atijs corporibus. illud quidem verum est, sicuti uaria est efficatia uenenorum; sic quoque uariam esse mensuram. quia in aliquibus necessaria est paulò maior: in aliquibus uero requiritur multò maior, ut uidere est apud plurimos Scriptores, præsertim uero apud Arnaldum Villanouanum in libro de uenenis, ubi docet qua mensura unumquodque uenenum possit interimere, & sicuti hæc uarietas conspicitur in agendo in ipsis; ita quoque non minor diuersitas apparet in tarda, uel celeri operatione. igitur & de hac aliquid dicendum.

De

De caussis cur aliqua venena citò aliqua tardè interimant. Cap. VII.

CAVSSÆ cur venena aliqua citò, aliqua tardè interficiant, complures esse possunt. Prima est natura, & vis efficacissima veneni. propter hoc enim solebat dicebat Auicennas, ea venena, quæ agunt proprietate citius interimere, quàm ea quæ agunt manifesta qualitate, propterea quod proprietas est efficacissima potentia: & consequenter celerrima in operando: est autem proprietas huius naturæ, quia sicuti qualitas contrariatur qualitati; sic proprietas contrariatur formæ specificæ & substantiali, propter hoc proprietas citius interimit, quia petit & euertit formam substantialem. Huius naturæ est venenum illud apud Aethiopas ante recensitum. simile item illud, quod scribit Aristotel. in libr. de mirabil. auscult. natum in monte Circæo statim homines interimere. Non præteribo etiam quod scribit Nicolaus Florentinus serm. quarto. tractat. tertio, summa secunda. capit. nono, & tractat. 4. capit. sexto, scilicet Franciscum Ordelaphum Capitaneum Foroliuii patriæ meæ genus veneni habuisse, quod iniectum supra carbones, illicò interimebat omnes circunstantes. Itaque prior ratio propter quam aliqua venena citò, aliqua tardè interimant; est natura & proprietas ipsius veneni. Secunda ratio est dispositio & proprietas corporum, si quidem vbi corpus corde imbecillo est, citissimè iugulari solet à veneno. pariter corpora calida citius necantur ab eo, quia cum habeant vias & meatus amplos citissimè vis venenorum penetrat in cor, & consequenter vitam tollit; ex aduerso autem quicumque sunt robusto corde difficilius, & tardius vincuntur. Similiter qui corpora densa & frigida habent, seriùs superantur à venenis, eò quod cum habeant venas & meatus angustos, minimè possunt illa citò in cor penetrare. Et hæc est ratio propter quam Galenus tertio, de simplic. medic. 18. dixit sturnos à cicuta non interimi, quemadmodum homines: quia sicuti homo meatus latos & patentes habet. ita sturni venis angustissimis sunt, ita vt vel non possit in cor penetrare venenum cicutæ, vel si penetret, non nisi fractum & magnopere diminutum accedat. quamquam Auicennas 6.4. tractat. 1. capit. secundo, huiusmodi Galeni rationem non admodum probasse visus est. Tertia ratio est, mensura ipsius veneni assumpti, illud enim apud omnes Philosophos compertissimum est, in maiori quantitate semper maiorem vim positam esse: & vbi vis maior est, necessario quoque adesse celeritatem ipsius operationis, vt propterea qui plus veneni sumunt, necessario quoque citius interimantur. Quarta ratio est tempus. nam scribit Theophr. libr. nono, de histor. plant. capit. decimo quinto, magnum discrimen esse in venenis colligendis, scilicet quo vnumquodque tempore colligatur, quia æstate collecta magis operantur, quàm vernali tempore,

& hoc

& hoc fortasse spectarunt antiqui Medici, quando in componenda sacra-
tissima illa antidoto Theriaca, præceperunt ne viperæ tempore æstiuo ca-
piantur, quòd tunc ipsarum venenum multò sit immanius, & efficacius.
Similiter quoque non parum refert an tempore ieiunii, an tempore cibi
sumatur venenum, quia multò citius operatur in corpore ieiuno, quàm
in saturo; non solum quia liberius per corpus vacuum discurrit, quàm
per plenum; verum etiam quia membra corporis ieiuni multò vehemen-
tius illud attrahunt. Quinta & postrema ratio est, modus componendi.
nam Theoph. libro citato capit. 17. postquam improbauit modum quo
Chii populi componebant venenum cicutæ, ipse alium attulit, quem
scribit potentissimum esse ad subitam mortem inferendam; sic etiam re-
latum est de Locusta illa sceleratissima fœmina, quæ cum venenum Britan-
nico ministraret iussu Neronis, vt celerius operaretur illud magis coxit,
quod certissimum sit inter alias caussas, ob quas venena citò interimunt,
potissimum esse modum componendi. Sed hoc loco solet à plerisque du-
bitari. Vtrum componi possint; ita vt certo quodam & determinato tem-
pore interimant. nam Theophrastus auctor grauissimus lib. 9. de historia
plant. cap. de aconito scribit illud ita parari solitum fuisse vt interimeret,
modo spacio mensis, modo spacio bimestri, trimestri; modo etiam per
annum. vt hac vna auctoritate sibi quis persuadere possit, venenum ita
posse parari, vt tempore determinato interimat. Adhæc Galenus in libro
de partibus artis Medicæ; (qui liber & si sit collocatus inter spurios, est
tamen Galeno dignus) cap. 5. scribit dispositionem quandam neutralitatis
reperiri in corporibus, quæ opus habent præuisoria Medici operatione,
atque hanc esse dicit, quando homines in eo statu sunt, vt habeant aliquã
intemperiem in corde, sed nondum habeant sensibiliter læsas actiones, &
huius dispositionis adferens exemplum inquit tales esse, qui venenum ra-
bidi canis intus habent, vel qui aliud in corpore gerunt, quod tempore de-
terminato operetur; ex quo loco clarissimè apparet Galenum, vel aliũ eius
libri auctorem voluisse posse inueniri venenum quod tempore determina-
to interimat. haud secus Auic. 6. quarti. loco citato de putrefacientibus
venenis sermonem habens, scribit ea tempore determinato effectus pro-
ducere. Sed si licet huiusmodi rem exemplo comprobare, est apud Aulum
Gelium historia Attilii illius reguli, qui cũ missus esset Romam à Cartha-
ginensibus, vt pacem componeret, dixit illis, se se accepisse venenum à Car
giniensibus, quod ipsum determinato tempore occideret. Vt his omnibus
videatur iudicandum reperiri venenum quod certo tempore interimat.
Sed ex altera parte sunt rationes non ignobiles, quę demonstrare videntur,
quod huiusmodi non reperiantur. Prima est, quia venenum si vmquam in-
terimere debet, opus est, ut habeat vim & cordi inimicam, & naturæ huma
næ corruptiuam. huiusmodi autem uis insignis est, & propterea ubi in cor-
pore uiget, aut statim nocebit, aut ita frangatur, ut in posterum etiam ne-
care non possit. Alia ratio est, quia actiones, quæ tempore determinato
præfiniuntur, necessario prodeunt à facultate, quæ operatur cum discursu
& iuditio: nam agere & perficere potius in hoc, quàm in illo tempore,
non

non uidetur esse opus alterius quàm facultatis deliberantis, & discurrentis. unde brũta carere etiam uidentur huiusmodi temporis discrimine, propterea quod carent & discursu, & discursus deliberatione. atqui certum est in uenenis nullam reperiri posse huiusmodi facultatem, iccirco non uidetur etiam rationi consentaneum, ut determinato quodam tempore uenena operentur. Postremò si aliqua huiusmodi uenena reperirentur, æquum esset, ut aliqua pharmaca quoque reperirentur, quæ possint certo aliquo tempore operari, & magis hoc deberet in purgantibus, quia uis ipsorum non usque adeò potens, non adeò efficax & fera est, ut uenenorum. At nullum huiusmodi medicamentum reperire est; imò comparans quandoque Galenus euacuationem per sanguinis missionem, euacuationi per pharmaca, dicebat illam præstare huic, quod in potestate Medici sit positum, & quantumcumque, & quandocunq; extrahere sanguinem. ubi autem semel medicamentum corpus fuerit ingressum non esse amplius in potestate Medici, uel accelerare, uel tardare, uel augere, aut minuere illius actionem: sed necessarium esse, ut id totum cuidam fortunæ beneficio relinquatur. His itaque rationibus probari posse uidetur nequaquam dari posse uenena quæ determinato tempore interimant. In hac difficultate quam uideo à plerisque tractatam, dicã quod sentio. parare uenenum aliquid, quod possit aut celerius, aut paulo tardius operari, est quidem in arte Medica positum, quandoquidem uidemus etiam uenenum canis rabidi, interdum statim occidere, interdum serius, interdum uero tardissimè. Sed quod parari possit uenenum, quod uel decima die; uel uigesima, uel mensis spatio, uel quopiam dierum determinato numero occidat; ego certe fabulas esse puto. Et quamquam Theophr. & auctor illius libri secus ducuisse uideantur, tamen Auicennas dixit uenena putrefacientia in tempore; idest non statim interimere, non autem quod certo temporis spatio id faciant. Et quod ait Theophr. nisi id ipse dixerit secundum sententiam uulgi, aut posuerit definitum tempus pro indefinito, ego sanè quomodo illius auctoritatem seruem uidere non possum. Patet igitur quo modo iure in definitione posita sit, particula illa corruptiua, & quomodo intelligenda sit. Superest ut modò uideamus, quæ nam sit illa uis propter quam uenena & occidunt, & citò occidunt; deinde uidendum erit quis nam sit modus ille quo interimant. Et quia uenenorum aliqua sunt, quæ à uiuentibus animalibus inijciuntur: aliqua uerò quæ nihil uiui habent, quærendum erit quomodo hæc ubi administrantur: in corpore ad actum reducantur. Nam de illis quæ eiaculantur ab animalibus non est speculatio: quandoquidem illa non egent ulla actuatione. sed tantum disputatio est de illis, quæ siue sint naturalia. siue artificialia, administrantur, siue interius, siue exterius.

De vi qua uenena interimunt. Cap. VIII.

QVÆ sit uis illa, quæ uenena naturam nostram euertunt: inuenio discordes Medicinæ auctores. nonnullis existimarunt uenena non alia facultate operari, nisi temperatura, aut primis qualitatibus, atque isti fuerunt omnes illi, qui opinati sunt, nullam aliam formam, naturam, aut animam in corporibus nostris esse, nisi temperaturam elementorum. Sed quamquam & Alexander Aphrodisæus; & plerique alij hanc sententiam sunt secuti: à ueritate tamen longè aberrarunt. si quidem si nulla alia anima, nulla alia uis reperitur, nisi temperatura elementorum; cum qualitates sint accidentia (ut Aristotel. plerisque in locis docet) necessarium esset animam omnem, naturam nostram accidens esse, quod tamen absurdum est. Sed huiusmodi quæstiones, neque ad hunc locum; neque ad hanc tractationem pertinent. Ex altera parte fuerunt, qui uim venenorum corrupticem existimarunt incognitam, & arcanam esse. Sed & hi, & priores, ut optimè dixit Auic. lib. de uiribus cordis tract. 1. cap. 10. hi inquam omnes uulgares homines sunt, eò quod se se attollere ad caussas indagandas non possunt. Cæterum Galenus & Auicennas huiusmodi uim diuersis nominibus appellare uisi sunt, interdum enim uocatũt totam substantiam: interdum formam substantialem: nonnunquam formam specificam: sæpè totam speciem: sępissimè proprietatem. Sed quid per hæc nomina, & per naturam uenenorum intellexerit Galenus & Auicen. non conuenerunt scriptores Medici. Auer. lib. de theriaca, 2. cap. & 5. collect. cap. 25. existimauit totam speciem, seu proprietatem, uel naturam, formamue substantialem, nihil aliud esse, nisi proportionem, uel proportionatam elementorum mistionem; quæ cum plerumque sit nobis ignota, non est mirum si eam modò occultam proprietatem: modo naturam secretam uocemus. Petrus Aponensis libro suo de uenenis declarans & ipse, quæ sit hæc specifica proprietas, dixit eam nihil aliud esse, nisi meritum mistionis elementorum rebus ipsis donatum à superiori siderum influentia. quam etiam sententiam profitetur se se accepisse ab Auicenna libro illo de uiribus cordis, loco citato. Hanc Petri Aponensis sententiam plerique recentiorum sectati sunt: & inter alios Fernelius, qui Diuinis caussis multum tribuere delectatus est. Cæterum luculentissimè omnium Auic. 2. primi. Doct. 2. cap. 15. de illis quę eduntur, & bibuntur explanauit, huiusmodi formam substantialem, seu specificam: ut etiam libro illo de uiribus cordis, multa nobis proposuit, ex quibus clarissimè colligere licet, quæ fuerit ipsius sententia de hac natura uenenorum, quam appellamus proprietatem specificam. Primum enim quod Auicennas dixit, est, huiusmodi formam, seu proprietatem nihil aliud esse, nisi naturam: ita ut differat natura à proprietate, ut differt commune à proprio. & sicuti natura communiter ac-

cepta est principium motus & quietis: sic proprietas, inquit Auic. est quodam principium motus & quietis proprium & peculiare in vnaquaq; specie. alterum quod docet Auicennas, locis citatis, est, huiusmodi naturam nequaquam esse temperaturam, neque esse vnam, vel plures qualitates, aut separatim, aut iunctim acceptas: sed esse quandam aliam formam, seu virtutem substantialem, quæ acquiritur in ipso misto ex dispositione præuia ipsius temperaturæ. ita vt temperatura & qualitates elementorum dupliciter inseruiant huic formæ. Vno modo ad disponendam materiam, vt eam recipiant. Alio modo formæ, vt ea vtatur, & seipsa, & qualitatibus tamquã propriis instrumentis ad operandum. Tertio dicit Auicennas, huiusmodi formam, & proprietatẽ minimè cognosci posse à priori, hoc est per suas caussas, sed tantummodo cognosci per effectus. qui cum plerumq; ignorentur à quibus caussis prodeant, iure fit, vt caussa ipsorum secreta specifica & propria nuncupetur. postremo dicit Auic. huiusmodi proprietates & formas, siue illæ sint animæ, vt in animalibus, siue sint virtutes, siue quid aliud, æquales esse in omnibus, sed in aliquibus admirationem facere; in aliquibus verò nullam omnino parere. proprietas magnetis in attrahendo ferro, inquit Auic. adfert aliquam admirationem, eò quod huiusmodi effectus nobis insuetus & penè nouus est. proprietas calefaciendi in igne, tametsi non videatur diuersa à proprietate magnetis, tamen inquit Auicen. nullam facit admirationem: eò quod quotidie huiusmodi effectus videmus; quos si rarò conspicere contingeret, proculdubiò non minus miraremur videntes & lucere, & calefacere ignem; quam miramur magnetem ferrum attrahere. Ex hoc itaque Auicennę discursu licet facilè vnicuique cognoscere vim illam, qua venena occidere apta nata sunt: minimè esse qualitates; minimè esse temperaturam, sed formam quandam, seu naturam acquisitam post temperaturam. atque non à priori, sed à posteriori, seu per effectus ipsos cognitam. vtrum autem hæc virtus, vel à sideribus, vel à superna influentia, vt dixit Aponensis, vel à quopiam alio auctore immittatur, non est præsentis negotii disputare. Sed hoc in loco oritur difficultas. Vtrum hæc facultas venenorum corruptrix sit aliquid diuersum à temperatura, vel qualitatibus, & quod facit difficultatem est; quia Gal. 3. de simpl. medic. cap. 18. de deleteriis loquens. scribit mortem nihil aliud esse, nisi ablationem motus cordis. auferri autem motum cordis non qualibet intemperie, sed tantummodo insigni. quo in loco videtur Galenus manifestè asserere, venena non occidere alia ratione, nisi propter intemperiem. adhæc idem Galen. 3. de temper. capit. 4. postquam dixit naturam eorum aduersissimam esse naturæ nostræ: subiungit hæc verba, naturam autem dico vniuersam substantiam & temperiem. ex quibus verbis videtur colligendum vim venenorum secundum Galeni mentem, nihil aliud esse, nisi ipsam temperaturam. Auic. quoque 6. quarti. tract. 2. cap. 1. de venenis sermonem faciens, scribit, alia operari qualitate: alia verò tota substantia. ex quibus verbis colligi etiam potest Auicennam voluisse venenorum vim esse etiam temperaturam quatuor qualitatum, vt etiam clarissimè docuit Auer. 5. collec. cap. 22. Vt hęc difficultas tollatur, dicendum est,

morte separabi- intemperie causari ... a tota substantia

quod cum tota substantia, & natura specifica venenorum sit incognita Galenus sæpè nobis eam proponit sub nomine qualitatum ipsarum, seu temperaturæ, quæ est ipsius primum instrumentum. sic enim interdum consueuit appellare animam spiritum, eò quod spiritus cum sit primum instrumentum animę nobis illius formam representat. Quare si quandoque videtur Galenus huiusmodi vim temperaturæ nomine designare, non est iccircò dicendum voluisse illum omnem virtutem, aut omnem naturam esse temperaturam. id quod docuit 2. de temper. 6. vbi de virtute formatrice sermonem habens, dixit, eam quidem diuersam esse ab elementorum qualitatibus, & ijs tamquam organis, & instrumentis vti. Quod vero secundo dicebatur ex cap. 3. de temper. tantum abest mea sententia, vt faueat opinioni eorum, qui putant naturam & animam esse temperaturam, vt potius ex hoc loco conijcere liceat contrarium, quoniam scribit Galenus naturam dico vniuersam substantiam, & temperiem: quasi voluerit dicere, naturam ipsam constitui ex tota substantia, quæ est veluti forma, & ex temperie, quæ est veluti organum formæ. quod quidem & in omni Philosophia, & in omni Medicina, vt ego puto verissimum est. Quod porrò dicebatur ex Auic. & Auer. venena aliqua operari qualitate; aliqua proprietate, id sano modo intelligendum est: siquidem hoc perpetuum debet esse fundamentum, omnia venena operari per proprietatem hanc & formam specificam, verumtamen interdum contingere, vt hæc forma vtatur qualitatibus euidentibus tamquam organis: interdum vero illis non vtatur, aut saltem obscuro modo, & illud verum esse hoc vno exemplo liceat intelligere. quia si solæ qualitates, nimirum caliditas, aut frigiditas possent absque proprietate specifica naturam euertere: proculdubio id efficerent corpora calidissima & frigidissima. Vnde cum aqua sit primum frigidorum: cùm piper sit corpus calidissimum necessarium esset, vt interimerent tamquam venena, sed cum hoc minime faciant, proculdubio existimandum est, huiusmodi qualitates non posse solas venenum facere: sed necessarium esse, vt sequantur alteram formam, & proprietatem. Id quod intelligere volens Auer. in libr. de Theriaca, loquens de venenis calidis, & frigidis, dixit, hæc interimere cum frigiditate, & caliditate mirabili quasi non sola caliditas, aut frigiditas, sed mirabilis caliditas, ideſt iuncta admirabili virtuti hoc efficiat. ita vt constantissimum esse debeat huiusmodi naturam, naturæ nostræ inimicam, esse vim superiorem ipsis elementis.

Consideradu.

An

An uenena nutrire possint. Cap. IX.

HOC in loco dubitari posse video, cur apud plerosque in controuersia sit positum, an venena nutrire possint, quandoquidem adeò naturæ nostræ inimica sunt. Ex vna parte Galen. tertio. de simpl.medic.capit.decimo octauo, referens historiam illius vetulæ quæ nutriebatur cicuta, manifestissimè docuisse videtur, posse homines etiam venenis nutriri. præterea Auicennas loco citato de viribus cordis, ex sententia Ruffi, antiquissimi Medici, scribit fuisse puellam quæ nutrita veneno non solum viuebat, sed etiam tamquam res venenata halitu & amplexu alios venenabat. demum vt ante retuli, sunt populi, qui vescuntur, & serpentibus, & scorpionibus impunè. hinc ergo videre licet homines venenis nutriri. quod si verum est, minimè verum esse potest, vt facultas venenorum sit adeò inimica naturæ nostræ: siquidem vt est omnium sententia, nutrimur non contrariis, sed similibus. Ex altera parte est magnus Auer. libr.de Theriaca capit. secundo, quo in loco quasi deridens & has historias, & hanc Medicorum sententiam, scribit, & efficacissima ratione monstrat, fieri nequaquam posse, vt homo vmquam veneno nutriatur; siquidem cum nutritio fiat à simili, si corpus nostrum nutriendum est veneno, necesse est vt euadat illi simile. Cum autem venenum sit contrarium naturæ hominis, ergo inquit Auer. homo euadit contrarius homini: & consequenter si contrarius erit, non amplius verè homo, sed æquiuocè homo appellandus erit. Pro tollenda hac difficultate, dicendum nutriri posse dupliciter intelligi. vel verè & propriè: vel non verè. nutriri propriè est cum nutrimentum in substantiam nutriti mutatur. nutriri autem non verè dicitur, quando aliquid sumitur, quod tametsi in substantiam minimè conuertatur, non offendit tamen, neque lædit. sic dicitur Struthiocamelus nutriri ferro: non quia ferrum permutetur in sui substantiam, sed quia deuorat ferrum, nec ab eo læditur. Si itaque nutritio impropriè accipiatur, dici potest venena nutrire, quandoquidem multa sunt, quæ intus accepta minimè offendunt. Sed si nutritio propriè accipiatur, tunc videndum est, an venena offendant tota substantia, ita ut nullam partem alimentalem habeant: an potius etiam cum ijs copulata sit aliqua alia pars alimentalis. si enim nihil alimentalis habeant, numquam verè nutrire possunt: sed si etiam aliqua pars alimentalis sit ijs coniuncta, tunc dicendum est, venena posse nutrire, quæcumque sint. & ratio est, quia ubi corpus confirmatum, & corroboratum, uel assuetudine, uel alia ratione est; tunc potest partes alimentales à deleteriis segregare. atque ita frui alimentalibus, & à deleteriis non offendi: aut etiam ipsas partes deleterias frangere, & ex toto delere. Sed uideo hoc in loco dubitari posse, si hoc uerum est, quomodo fieri possit, vt frangatur uenenum,

& dissol-

& dissoluatur; & tamen corpus quod assumpsit illud impunè possit alios venenare. siqnidem videtur à ratione alienum, vt si venenum sit extinctum, debeat aliis nocere. Cum tamen referatur historia illius puellæ veneno nutritæ, qua Reges Persarum alios interimebant. Dicendum non esse præter rationem, vt quispiam posit alios venenare, neque ipse tamen à veneno lædatur. quemadmodum videmus quosdam alios inficere peste: & tamen ipsos non infici. sicut etiam vsu compertum est, mulieres impertiri luem gallicam concumbentibus, & ipsas tamen omnis mali expertes viuere. Quomodo autem istud fiat, hæc est ratio, quia quotiescunque cor, vel naturali facultate, vel consuetudine, vel etiam antidotis ita paratum, & confirmatum est, vt à venenis non lædatur: potest ita illa dissoluere, vt parte alimentali corpus nutriatur, & pars venenata, vel in humoribus, vel in pilis, vel in aliis excrementis ita conseruetur, vt alios coinquinare, & violare posit; corpus autem quod gestat huiusmodi venenum remaneat illæsum. huic etiam veritati adstipulari illud potest, quod pleraque animalia venenata reperiuntur: quæ venenum non in vniuerso corpore, sed in aliquibus partibus gestant. canis rabidus illud tantummodo habet in ore; vipera in dentibus, in saliua, in cauda: draco piscis in spina solum. & quod magis mirum est, pastinaca piscis venenum habet solummodo in summitate caudæ, quæ radius vocatur. quod vsque adeo exitiale est, vt (quemadmodum referunt Nicander, Opianus, Ælianus, & alii multi,) non solum interimat, dum viuus est piscis, verum etiam mortuo ipso, si tangat, vel plantas, vel animalia, omnia statim extinguit & occidit. Quare neque à ratione, neque ab vsu rerum alienum est, posse in corpore humano venenum latere quod gestantem non offendat, & aliis noceat.

De modo quo uenena interimunt. Cap. X.

SEQVITVR vt videamus modum quo venena omnia interimunt, quandoquidem Medicis peritis non sat est intelligere vim venenorum exitialem esse, nisi simul intelligatur, quis sit modus, & quæ ratio mortis, quam inferunt. Galen. libr. tertio, de simpl. medic. decimo octauo, docens præclara multa de medicamentis venenosis, monstrat mortem nihil aliud esse, nisi desinentiam, vel cessationem motus cordis. desinere autem motum cordis, aut ob insignem aliquam intemperiem, aut à tota substantia. Ex quo loco obiter colligi potest apud Galenum dipersam esse totam substantiam ab ipsa temperatura, quasi velit potissimam rationem qua venena occidunt esse ingentes intemperies, & simplices, & coniunctas, quibus afficitur cor. Auerr. libr. quinto, collect. uigesimo secundo, quatuor modos proponit, quibus uenena perimunt: primus est, quia priuant sensu & motu cor ipsum, atque etiam totum animal. cuiusmodi sunt pleraque uenena refrigerantia. Alter est

modi quatuor quibus uenenum interimit in hominem. 1. 2.

permu-

permutatio totius temperamenti,& totius substantiæ corporis, quasi mutent uniuersum corpus, perinde, atque aurum permutatur in calcem, ut dicit Auer. tertius modus est, uehementi attractione, quemadmodum Elleborus; nam Elleborus, & alia huiusmodi medicamenta occidunt non alia ratione, nisi quia uehementissimè humores quoscumque à corpore extrahunt. Quartus & ultimus est purgatio, seu euacuatio ipsius sanguinis, fundamenti, caloris, & uitæ. Ex quo loco colligi potest Auerroem quoque uoluisse reperiri medicamenta, quæ purgant & euacuant sanguinem: contra, quam ut aliàs dicebam Mesues docuit. Cæterum Petrus Aponensis sectatus Auic. 6. quarti. tract. 2. cap. 1. diuidens uenena in operantia secundum proprietatem; & operantia secundum qualitates manifestas; inquit, quæ operantur proprietate specifica hoc pacto interimere, quoniam ubi aliquam partem semel infecerint, pars ea proximam inficit, & proxima aliam, ita ut se se hunc in modum propaget; & dilatet, usque quò in cor perueniat. quod deinde, inimica & aduersa facultate vitiant, & corrũpunt: sicq; consequenter uniuersi corporis naturam euertunt. Quæ autem qualitate manifesta interimunt, inquit Auicennas & Petrus Aponensis, id facere, uel quia calida sunt, uel quia frigida, uel quia sicca, Vtrum autem humida etiam uenena reperiantur, disputatum est. & licet Galenus videatur quandoque concessisse huiusmodi uenena: tamen sum ego huius sententię uenena purè humida non reperiri, eò quod huiusmodi qualitas minimè omnium actiuitatis est. ut propter hoc dixerit etiam Gal. 2. de medic. local. ab humido solum non induci dolorem. Quæ caliditate venena interimunt, uel id faciunt corrodendo, quemadmodum lepus marinus, cuius venenum cum calidum sit, corrodendo interficere solet: atque hoc interfectum fuisse Titum Imperatorem à Domitiano fratre relatum est. Vel interimunt inflammando, sic enim Emphorbium cum sua caliditate uehementer accendat: consequenter etiam mortem inducit. Cæterum quæ interimunt frigiditate, aut id faciunt congelando cor, & sanguinem, ac propterea sensum, & motum auferendo, cuiusmodi est opium & cicuta. Vel id faciunt obstruendo, ita ut claudatur aditus spiritui tum ingredienti, tum egredienti, quemadmodum facit plumbum vstum, gipsum, quo Proculeium quendam ob dolorem stomachi se strangulasse narrat Plinius. Postremò, sicca interimere scribunt hi autores, uel quia humidum omne depopulantur, & absumunt, ut facit calx, calcanthum, siue vitriolum. Vel quia diuidunt partes continuas, quemadmodum facit Reagal, siue toxicum muris, seu arsenicum. Hi sunt modi ab aliis propositi, quibus uenena occidunt. Sed inueniamus nos alium modum, ex rei ipsius natura, qui possit & faciliter apprehendi, & memoria teneri. inuenitur autem hic, si primum illud supponamus, omnia uenena apta, & nata esse mortem inferre; mortem autem, ut præclarè docuit Arist. in libro de morte & uita cap. 4. nihil aliud esse nisi ipsius caloris extinctionem. Quantisper enim animalia viuunt semper calida sunt; secus quam plantæ, quarum calor potentia quidem est, sed non actu. ubi autem semel animal expirauerit, protinus totum refrigeratur. quo ratiocinio inuitatus Aristoteles dicebat, mortem nihil aliud

aliud esse nisi caloris consumptionem. Extinguitur autem & consumitur calor animalis vel à seipso, uel à contrario. A seipso quidem, quoniam calor assiduè depascens humidum cui innititur, illud tandem diuturnitate huiusmodi passionis consumit, & sic mors subsequitur. quemadmodum contingere uidemus in ipsis animalibus senescentibus. Vocatur autem modus huiusmodi mortis à Græcis μάρανσις, nos possumus dicere tabescentiam uel exsiccationem. Extinguitur calor quoque à contrario alia ratione, quia sicuti inimicus à ualentiori inimico superatur; sic calor à contrario suo valentiori victus tandem extinguitur. & dicitur hoc genus mortis ab Aristotele σβέσις. nos dicere possumus extinctionem. Cæterum illud constantissimum est, uenena non occidere exsiccatione, quia si uerum dixit Aristoteles, id tantummodo contingit in senectute: quare superest uenena iccirco extinguere, quia tamquam contraria & inimica calori natiuo ob ingentem vim ipsorum illum extinguunt. Sed non satis est intelligere, mortem à uenenis inferri, quia calor natiuus ab ipsis iugulatur; uerum opus est etiam paulò exactius intelligamus modum & rationem qua id fit. Facile autem hoc apprehendemus, si cogitauerimus, ad hoc vt calor incolumis remaneat opus esse quatuor conditionibus. Vna est ut tota eius forma & essentia integra seruetur. Altera vt in ea sit perpetuò mensura, quæ possit sufficere omnibus uitæ operationibus perficiundis. Tertia ut purus sit, nam sicuti ad hoc, ut lucerna luceat, requiritur debita non solum olei copia, uerumetiam necessarium est, ut illud sit purum, non fœculentum, nec aquosum: sic calor natiuus necesse est, ut sit & in debita mensura, & puritate. Et notandum hoc in loco, dum dico, calorem natiuum, intelligere me simul eius subiectum, siue materiam quæ est humidum natiuum. Quartam conditionem dico esse, ut conseruetur motus ipsius caloris. nam quemadmodum habetur ex Galeno in libro de Marasmo, & alijs in locis, calor animalium, duos perennes & irrequietos motus habet. Vnum sursum, quo fuligines expelluntur. Alterum deorsum, quo alimentum attrahitur. Si uel tantisper, aut unus, aut ambo hi motus auferantur, protinus animal concidit. His igitur quatuor caloris natiui conditionibus suppositis, dicendum est, quodcumque uenenum interimere, uel quia proprietate naturæ, & forma specifica formam, & essentiam caloris corrumpit. uel quia ipsius copiam, & mensuram imminuit. uel quia conspurcat & defœdat ipsum calorem. uel motum ipsi calori aufert. Quæ agunt a sola proprietate, id solum facere uidentur, ut formam, & essentiam ipsius caloris euertant; quamquam etiam multa sunt, quæ proprietate sola uidentur motum ipsius caloris auferre. & ea sunt quæ illicò interimunt. Alia uero quæ & proprietate, & qualitate manifesta occidunt, idq; faciunt, aut quia caloris copiam imminuunt, ut sunt refrigerantia, & calefacientia: aut quia conspurcant, & impurum reddunt ipsum humidum, atque ipsum calorem. Atque hi sunt modi omnes quibus uenena interimunt.

Quomodo uenena ad actum reducantur. Cap. II.

HACTENVS dictum est, qua ratione uenena interimant. Superest ut intelligatur quo pacto ad actum redigantur, ut operari possint. nam & si uenena quæ ab animalibus eiaculantur ita actu sint, ut statim in corpora nostra agant: reliqua tamen hac conditione carent, eò quia uenena animalium cum à uiuente mittantur calori associata sunt, ut non egeant alio calore. Cæterum alia, cum calore uiuo sint priuata, & consequenter in potentia tantum esse dicantur, fit ut aliquo alio egeant, quo ipsorum potentia in eum actum perducatur, ut operari possit. Quæ sit autem ea uis, & ille auctor, qui deducit uenena ad actum, magnoperè dubitatum inuenio: siquidem in corpore nostro, & in corpore animalium, nihil est quod agat præter calorem, quandoquidem ut dicebat Aristoteles frigidum non ingreditur opera naturæ, & si ingreditur non ut agens, sed potius vt commoderans, & contemperatus. Sed alienum à ratione videtur, calorem natiuum posse uenena in actum deducere: nam ut dictum est, natura venenorum est illi aduersissima, quod autem inimicum ad actum reducat, & quasi arma illi contra se porrigat uidetur à ratione alienum ut iure dubitarint Scriptores, quomodo possint uenena in actum deduci: nec solum de his dubitatum est uerum, & de omnibus medicamentis, de quibus copiosissima quæstio habetur, apud omnes Auicennæ interpretes, præsertim uerò apud Gentilem. Cæterum quia institutum nostrum non est, huiusmodi quæstionibus nosmet implicare, quæ sit ueritas secundum Galeni mentem (qui plerisque in locis huiusmodi materiam amplissimè tractauit) expendamus; præsertim uerò 3. de simpl. medicam. à ca. 18. usque ad cap. 31. adeò preclarè, & doctè hunc modum explicauit, vt pauca admodum desiderari possint. Supponatur ergo quod sæpius retuli, alia uenena, quæ sola naturæ proprietate, & tota substantia interimunt: alia uerò, quæ & proprietate quidem, sed multò magis qualitatibus. quæ proprietate agunt, cum uim habeant efficacissimam, ut operari possint, solum egent, ut paullisper incalescant: vbi autem calefactæ sunt, partes ubi sunt grauiter lædunt, quæ læsæ illa propellunt ad uiciniores partes, & uiciniores ad proximas usque quò ad cor pertingant, ubi tamquam in propria sede ad perdendum illud & uitam, omnes neruos intendunt. Cæterum quæ qualitate perimunt, uel calida sunt, uel frigida. calida, & ipsa cum sint maximè actiua, indigent tantum, vt calefiant; ubi autem incaluerunt, statim uires suas explicant, & in cor penetrantia exitium adferunt. hæc omnia ferè plana, & manifesta sunt. Sed hoc difficilè uidetur cogitari posse, quomodo calor sitis inimicis contra

se auxilietur, quod tamen facit non per se, sed per accidens: quia cum calor continuò occupatus sit in conficiendo cibo, & distribuenda uita, necessario calefacit quicquid in corpore reperitur, unde cum reperiuntur uenena, necessitate quadam non intentione naturæ incalescunt, & ad actum deducuntur. Cæterum de uenenis frigidis maximè dubium esse potest, & alia re uidentur egere, ut ad actum deducantur, quò fit ut Galenus coactus fuerit proponere alium modum, quo hæc à calore in actum deducuntur. est autem hic, quia uenena frigida duas conditiones habent. Vnam quod crassa & terrestria sunt, ut omnia frigida. aliam quia cum crassa sint, tarda, & pigra sunt ad motum, ut si penetrare in cor debeant, opus sit ut attenuentur, & ut uel attractione, uel impulsu moueantur: quæ omnia necessariò præstantur sibi a calore. nam ubi frigidum uenenum semel corpus læsit, calor natiuus aduersus ipsum insurgit, in qua pugna attenuantur per accidens ipsa uenena frigida, & consequenter viæ dilatantur; ac calore quoquo pacto aucto maior attractio fit ipsorum venenorum; & consequenter ruina perniciosior. adeo ut ex hoc Galeni discursu manifestissimè colligatur uenena frigida, in actum deduci, quia in pugna à calore natiuo attenuantur, & per arterias & per dilatatas uias impelluntur, & trahuntur ad cor. propter quod dicebat Galenus corpora calida citius & facilius ab ipsis perimi quàm frigida: quoniam calida & latiores uias habent, & in ijs maior fit attractio. Hæc quamquam sint uerissima Galeni oracula, complures tamen, & graues difficultates ex ipsis oriuntur. Prima est, quia si uenena frigida à calore natiuo incalescunt, non uidetur posse amplius refrigerari. quis enim est qui non videat aquam calefactam actu, calefacere? alia difficultas est, quia non uidetur esse uerum corpora calida magis lædi à uenenis frigidis. primum quia Theophr. lib. 9. de histo. plant. cap. 17. scribit Thrassiam illum Mantidensem consueuisse cicutam colligere ex locis frigidissimis, & miscere etiam medicamentis frigidissimis, ut magis interimeret. quod argumentum esse potest, uenena frigida, quantò magis iunguntur rebus frigidis, tantò magis exitialia esse. adhæc si calidum maximè actiuum est, & pugnat semper aduersus frigus, tamquam aduersus inimicum, uidetur rationi consentaneum, frigida uenena debere potius in corporibus calidis frangi & hebetari. quod forsan cum intelligeret carnifex ille Socratis apud Platonem in Phœdone, iussit ipsi, ne post sumptam cicutam inambularet, ne scilicet ueneni opus tardaret. præterea vinum est uenenum cicutæ, ut dicebat Auer. quia suo calore extinguit frigiditatem illius, ut etiam dicebat Galenus. igitur uidetur etiam calorem natiuum imminuere uim ipsorum uenenorum. Tertia difficultas est de uenenis refrigerantibus extra applicatis quomodo scilicet possint ad actum deduci. nam scribit Diodorus Siculus libro 2. ex narratione cuiusdam Iamboli mercatoris in Arabia Felici, reperiri quoddam genus herbæ, super quam qui dormiunt suauissimo sopore corripiuntur, & ita intereunt. soporem inducere frigida, manifestum est apud Medicos: quod si est, qua ratione potest hoc frigidum uenenum deduci in actum? quod dico de hac herba,

pari-

Prima diff.

2

3 difficultas

pariter dici poteſt de alijs venenis. vt de illo quo aiunt nequiſſimos quoſdam inficere ſtapedas equorum, & ita interimere. Poſtrema difficultas eſt, quia duæ contradictiones videntur eſſe in Galeno; prima eſt, quod loco citato 3. de ſimpl. medicamen. vult venena frigida attenuari, calefieri, & permutari à calore, ſed 3. libr. de temper. capit. 3. non longè à fine, manifeſtisſimè ſcribit venena frigida vt opium & cicutam ne tantillum quidem mutari à corpore noſtro. altera eſt, quoniam Galenus 3. de ſimpl. medicam. cap. 20. ſcribit venena frigida nequaquam toto genere eſſe deleteria, ſed ſola quantitate. tertio autem de temper. 4. ſcribit, ea tota natura, ſubſtantia, & genere eſſe deleteria. Vt ab his difficultatibus liberemur, dicendum ad primum, id quod ſcribit Galenus 3. de temper. ex ſententia Ariſtot. quæ calefiunt, vel calefieri eſſentialiter, vel accidentaliter. quæ calefiunt eſſentialiter, diu permanent calida actu: quæ autem per accidens, modico tempore durant calida, ſed protinus ad priſtinam frigiditatem redeunt. probat Galenus hoc & exemplo, & auctoritate Hippocratis. exemplo, quia & ptiſſana, & lac ſæpè frigida actu vomuntur, eò quia cum calefacta ſint accidentaliter in ventriculo, citiſſimè exuunt illam caliditatem: auctoritate etiam Hippocratis, quia is libro de nat. hum. ſcribit pituitam, & extra corpus noſtrum, & in corpore frigidam eſſe actu, quod alia ratione fieri non poteſt, niſi quia caliditatem quam acquirit in corpore accidentariam facilè dimittit. itaque dicendum, venena frigida, & ſi parum incaleſcant in corpore, eam tamen caliditatem accidentariam eſſe, & iccircò facilè eam exuere, & in propria frigiditate manere, atque ſic refrigerare, & interimere. Ad aliam difficultatem dicendum eſt corpora calida, vel multum calida eſſe, vel moderatè. ſi moderatè calida ſint, facilius interimuntur à frigidis venenis: propter rationem quam attulit Galenus. ſed ſi multum calida ſint, difficilius interimuntur: propterea quod potentiſſimè ipſorum calor agit in frigus venenorum: & hæc ſolutio elicitur ex verbis Galeni, qui loquens de vino & cicuta, dicebat: ſi vinum miſceatur cicutæ in exigua quantitate, venenum fieri letalius, quia auget potius penetrationem: ſed ſi multum vini immiſceatur, contrarium fieri: ſcilicet extingui frigus ipſius cicutæ à calore vini. id quod etiam reſpōdendum eſt, ad exemplum ſumptum à Platone, ad auctoritatem Theophraſti quæ nihil, aut parum contrafacit. quia loquitur tantum de veneno frigido per ſe non comparato ad corpus: quia huiuſmodi venenum quantò pluribus refrigerantibus commiſcetur, tantò efficacius euadit. Ad tertiam dicendum eſt, herbā illam felicis Arabiæ, inferre quidem mortem ratione refrigiditatis, ſed ad actum deduci ex attritione, quam faciunt corpora ſuper incumbentia: nam ex huiuſmodi attritione, veriſimile eſt vapores frigidos cōcitari, qui ingredientes corpus ſua frigitate, & ſoporem, & mortē inferunt, quemadmodū certa experientia docet, eos qui dormiunt ſupra crocum non alia ratione interire, niſi qua ex eo decubitu calefactus crocus vapores morbidos, & pernicioſos in caput mittit: qui ſua illa inſigni ui, cerebri temperamentū euertunt. idem quoque dici poteſt de veneno illo, quo inficiunt ſtapedas (ſi

tamen verum est, de qua re ego dubito) nam ex attritu pedum supra illas, venenum illud conuertitur in vapores, qui exhalantes in cerebrum, & cor, & alias partes, mortem inferunt. Ad postremum dicendum. & primum ad primam contradictionem, duplicem esse mutationem, aliam quidem substantiæ; aliam verò secundum qualitates. quando Galenus scribit venena frigida à corpore nostro mutari, intelligit de mutatione secundum qualitatem: quia inquit huiusmodi venena attenuari, & ad motum concitari. quando verò tertio, de temperam. scribit, ea nihil mutari in corpore: intelligit non de mutatione secundum qualitates, sed secundum substantiam. quia verè frigida venena vt opium non mutantur à calore nostro secundum substantiam, alioquin conuerterentur in alimentum. Pro secundo concilianda contradictione vehementer laborauit Fuchsius aduersus Brach. in commenta, suis ad tertio, de temperam. vbi inquit, quando Galenus in tertio, de simpl. medicam. scribit, frigida venena non esse genere deleteria, ita esse intelligendum, quod non in vniuersum hæc est quocumque modo, sed solummodo secundum quantitatem sint deleteria. vbi vero in tertio, de temperam. dixit esse genere deleteria, ita intelligendum esse quod sint ex genere deleteriorum. Fuchsij modus in concilianda Galeni contradictione, veritati quidem consonus est; sed si verba Galeni diligenter considerentur, haud satis ipsis accommodari potest, quandoquidem ijsdem penè verbis tertio, de simpl. medicam. 20. vtitur quibus etiam tertio, de temper. quarto, vt si verba sint eadem, pari pacto debeant esse eadem & significatio, & vsus. accedit hac voce τὰ γένει numquam vti pro eo ac si dicat κατὰ, γένος, vt videtur voluisse Fuchsius. quare cum diu circa hanc difficultatem versatus essem, vix inuenire potui, quod mihi satisfaceret. duobus tamen modis existimo posse responderi. vnus est, deleteria genere, vel esse deleteria potentia tantum; vel deleteria potentia & actu. potentia tantum sunt ea, de quibus loquitur Galen. tertio, de simpl. medicam. 20. quippè quæ ad hoc vt actu operentur, præter contrarietatem generum opus habent etiam quantitate, vt cum quantitas maximè requiratur dixerit Galenus interficere sola quantitate de venenis autem deleteriis & potentia, & actu locutus est tertio, de temperam. quarto. Alius modus respondendi est, deleteria vel esse propriè deleteria, vel impropriè. propriè deleteria sunt, quæcumque non possunt permutari in substantiam corporis. impropriè verò deleteria dicuntur, quæ tametsi potestatem habent necandi, tamen possunt etiam aliqua ex parte in substantiam corporis conuerti. de deleteriis propriè acceptis loquitur Galenus tertio, de temperam. quo in loco scribit deleteria non esse expendenda quantitate, sed dumtaxat contrarietate naturæ, quod scilicet ea propriè dicantur genere deleteria, quæ habent contrariam naturam nostro corpori; atque hæc ea esse quæ immediatè non possunt conuerti in nostram substantiam, exemplo aquæ, & ignis, quæ dicuntur esse prædita contrariis naturis, quoniam nec aqua in ignem, nec ignis in aquam possunt mutari immediatè. de impropriè autem acceptis locutus

est

est Galen.tertio,de simpl.medicam. atque id facilè perspici poterit, si finis antecedentis capitis examinetur, vbi cum dixerit lactucam venenum esse si largiter edatur, quæ tamen nutrit, & cum dixerit etiam cicutam quandoque nutrire, in initio sequentis capitis infert: uenenorum igitur quæ frigida sunt, genere non sunt deleteria, sed solum quantitate. quasi manifestè loquatur de uenenis frigidis, quæ non habent eam naturam, ut transmutari possint in corpus: qualem habet opium, quod quidem & si dicat Galen. 8. de medicamen. local. cap. 3. & Auicen. lib. 2. ubi tractat de opio maximè refrigerare corpora nostra. tamen vt ego suo loco disputabo, opium refrigerat quidem & irremediabiliter. sed non occidit ratione frigiditatis, sed ratione ingentis contrarietatis, quam habet aduersus naturam nostram. Atque hinc compertum esse potest quæ sit causa formalis venenorum.

De caussa materiali, efficiente, & finali uenenorum. Cap. XII.

SEQVITVR vt quæ sint aliæ uenenorum caussæ, & breuiter, & perspicuè videamus. Democritus quidem & Epicurus plerisque in locis præsertim apud Lucretium lib. 4. de natura fuerunt eius sententiæ, venenorum materiam esse corpuscula asperis, & hamatis, siue aduncis figuris prædita. sed huiusmodi antiqua sententia iamdudum exsplosa fuit, & ab Arist. & aliis. quare dicendum uenenorum duplicem esse materiam, alteram communē, & uniuersalem; alteram immediatam particularem. materia communis, sunt elementa, ex quibus cum omnia mista componantur, non est dubitandum etiam ipsa venena componi, propria autem; & peculiaris materia triplex est, uapor, humor, siue succus, & pars terrestris, quidquid enim veneni inuenitur, siue sit ab animalibus, siue à plantis, siue à mineralibus, situm est tamquam in propria materia, vel in uapore, vel in humore, vel aliqua parte terrestri. De caussa efficiente uenenorum Astrologi senserunt esse concursus siderum, & propterea quodlibet venenum alicui astro attribuerunt: & ducti sunt, vt puto hac ratione, quia cum uis ipsorum secreta sit, & sola experientia nobis cognita, necessariumque sit aliquam ipsis asignare caussam confugerunt ad cœlum, quod vniuersalis caussa est. sed quod dicebat Picus Mirandul. 3. lib. contra Astrologos de peste, scilicet fieri non posse, vt à caussa diuina perniciosus affectus prodeat: id etiam fortasse dici posset & de uenenis. Inter Theologos fuerunt, qui existimarū venena producta esse à peccato Adæ, sed neque hæc opinio rationi consentanea est, quia antequam Adam peccauit serpens erat, qui ipsum seduxit. quare multo melius illi dixerunt, ut dixit Diuus Basilius quinta homilia super Exodum à Deo opt. producta esse uenena eo tempore, quo omnia producta fuerunt. Medici uerò & Philophi uenenorum nullam aliam caussam efficientem cognoscunt, nisi naturam ipsam uniuersalem, quæ

quæ-

quæcumque potentia sit, solari calore tamquam proprio instrumento vtitur ad producenda omnia mista. inter quæ cum etiam sint venena, iure statuendum est ipsa quoque ab hac natura vniuersali medio caloris cœlestis, & solaris produci. De caussa finali cum loqueretur Plinius libr. secundo. cap. 23. dixit, venena non ob alium finem esse producta à natura, nisi vt homo constitutus in fame, tormentis, & ærumnis posset statim miserias omnes cum vita finire. sed nugæ impiæ sunt, & eius auctoris qui cum nullam animæ immortalitatem cognouerit, facilè potuit huiusmodi monstra proferre. si quidem numquam compertum est vel Deum, vel Naturam mortem effectuum suorum intendisse: vt iure Aristot. 2. Phisico. vehementer damnarit illos, qui dicebant mortem esse finem rerum, nam non potest esse finis naturæ, quia ab ipsa numquam intenditur. quare multò satius est dicere, venena duobus modis considerari posse. vel vt naturæ nostræ inimica, & letalia; vel vt corpora naturalia. primo modo considerata nullum finem habent: & ratio est, quia quod perimant proficiscitur tantummodo à prauo vsu, & peruersa hominum voluntate, quemadmodum ferrum, & alia medicamenta occidunt, non alia ratione quàm quia malè vsurpantur. si autem considerentur, vt sunt corpora naturalia sic habent fines suos, & quidem optimos, qui vt præclarissimè docuit D. Basilius, qui etiam fuit Medicus loco citato, sunt tres, vnus est vtilitas artium, nam complures inueniuntur artes, quibus vtiliter inseruiunt huiusmodi venena, ars tinctoria, pictoria, sutoria, ars celandi, ars argentariorum, quæ omnes & aliæ complures vtuntur venenis ad sua opera aptè, & integrè perficienda. Alius finis, seu vtilitas venenorum est, propter animalia multa, quæ victitant, & nutriuntur ijs, vt sturni, & capræ vescuntur cicuta, sues hyoscyamo, hirundines cantharidibus, coturnices elleboro: quare cum his animalibus vtilia sint hæc venena, eapropter etiam producta sunt. Tertius finis est, quoniam non pauca sunt venena, quæ homini ipsi vtilia sunt ad depellendos varios morbos, elleborus insaniam curat, aconitum scorpionis morsus, hydrargirum scabiem ferinam, & lepram, arsenicum valere in peste experientia probatum est. immo verò Galen. 5. Metho. cap. 6. vtitur pastillis Andronis, & Passionis aduersus sputum sanguinis, qui conflantur ex Arsenico, & Calchanto. præterea quot sunt vlcera, quæ medicamentis venenatis sanantur? vt etiam venena propter hunc finem esse producta videantur. Sed hic oritur breuis difficultas, qua ratione fieri posit, vt venena exitialia applicata nostro corpori siue intus, siue extra curent morbum, & tamen corpus non offendant; nam videtur contrarium euenire debere, eò quia natura fracta à morbo debilis reddita multo facilius offendi potest à caufsis venenatis. fuerunt qui vt hunc modum explicarent, dixerunt naturã multò robustiorem euadere, vbi contra duo venena insurgit, quàm vbi contra vnum tantum: & iccircò nõ esse mirum, si existente vno veneno in corpore prosit aliud, quia natura toto conatu insurgit aduersus hos duos potentissimos hostes. Sed hæc pura infantia est, quia nemo est qui clarissimè non perspiciat multò difficilius esse ad-

Responsio

se aduersus duos, quàm aduersus unum pugnare. quapropter dicendum puto, propter duas caussas contingere, ut uenenum adhibitum corpori uenenato, & morboso minimè offendat partes sanas, & curet morbum. Vna est, quia medicamenta ubi in corpore humano reperiunt humores uitiosos, in eos agunt, atque extrahunt usque quo ex toto sint superati, post quod deinde agunt etiam in humores utiles: quod cognoscens Hippocrates dicere solebat in Aphorismis, corpora sana non esse medicamentis tractanda, quia hæc si non inueniant uitiosos humores, agunt in utiles, atque ita consumunt corpora: haud secus contingit & ipsis uenenis, quæ si reperiant in corporibus nostris humores uitiatos, & uenenatos in eos totis uiribus, agunt, & consequenter dimittunt partes sanas. Cur autem uenena agant in humores uitiosos, & uenenatos duæ sunt rationes. Vna secreta quædam antipathia, quæ est inter uenena, & uenena, quæ licet in hoc conueniant, ut sint deleteria, differunt tamen, & materia proxima, & qualitatibus, ut propter hoc dicendum sit, uenena aggredi potius uenenatas materias quàm sanas; quod etiam appositissimè dixit Plinius loquens de aconito, quando inquit duo uenena in corpore aduersus se pugnare, ut homo seruetur. alia ratio est, quia materiæ uenenatæ sunt à natura corporis iam penè expugnatæ, siquidem ubi materia quæpiam est in corpore, facultates omnium membrorum insurgunt aduersus ipsam, & illam vincere conantur: quo fit ut huiusmodi materia iam ferè expugnata, facilè postmodum subijciatur actioni ipsorum uenenorum: quæ cum agant in id, quod facilius pati potest, & humores vitiosi sint huiusmodi, fit ut aduersus ipsos agant. Tertia, postrema caussa est, quoniam uenena, quæ adhibentur vt remedia, duas partes habent, unam vtilem, & contrariam humoribus uitiosis: alteram pernitiosam, & naturæ inimicam: parte utili quid faciunt uenena? curant prędictis rationibus ipsos morbos: calor natiuus, qui ut dicebat Auicennas est uerus, & legitimus uenenorum domator, euadit robustior, utpote à ui, & pugna prauorum humorum liberatus: ubi autem & robustior, & confirmatior factus est, deinde summo vigore contendit aduersus partem uenenatam & inimicam, & consequenter illam faciliter vincit. Sequitur modo, vt de differentijs uenenorum agamus.

De differentijs uenenorum. Cap. XIII.

POSTQVAM naturam, & caussas uenenorum tractauimus, exigit ordo ut differentias perquiramus: quas commodè inueniemus si proximum genus in suas & particulares species partiemur. Genus proximum uenenorum, vt dictum est in definitione, est mistum non naturale: mista autem diuiduntur sua prima diuisione, uel in artificialia, uel in naturalia: artificialia appello, quæ arte aliqua componuntur. naturalia uerò quæ sponte naturæ absque ullo humano artificio & fiunt, & administrantur. uenena artificialia, aut sunt uapores, quemadmodum fumus ille quo Franciscus Ordelaphus interficiebat omnes proximos illi. aut sunt succi, qualia sunt uina uenenata, quale erat mel illud quo narrat Gal. 11. de simpl.medi.cap.1.peremptos esse duos imprudentes Medicos. vel sunt pulueres, ut est puluis Adamantis medicatus, puluis argenti sublimati, & innumera alia venenorum genera, quæ humana prauitas in perniciem excogitauit. hæc autem omnia artificialia venena, uel intrinsecus, uel extrinsecus administrantur. Naturalia autem uenena, ut scribit Aelius promotus, sumunt suas differentias, uel à materia, uel à quantitate, uel à qualitate, uel à præparatione, uel ab operatione. materia venenorum naturalium, ut ab hac incipiam, aut est in corpore humano ubi fit, aut extra corpus. in corpore humano fieri uenena luculentissimè docuit Galenus 6. de loc.affec.cap.5.ubi & ex semine retento, & ex menstruis uenenum oriri apertè docet. extra nos materia venenorum est, aut in aere, aut in aqua, aut intra terram, aut supra. quæ in aere est, uel est in uniuersali, uel particulari. In vniuersali est tempore pestilentiæ, & hoc dico aliorum motus sententia, siquidem in tractatione nostra de peste probauimus quod tunc temporis aer uerè uenenatus non sit. in aere particulari, est materia uenenorum in cauernis, nam ego vidi propè Romam specus multas, in quas siue homo, uel animal quodpiam ingrediatur illicò interit: eò quod ab aere uenenato propter calchantum, ut ego existimo, statim animalia interimuntur. in syris, seu foueis frumentorum fit aer venenatus, quem si quis imprudens hauriat subitò interficitur. possumus quoque inter hæc recensere aerem cubilium, ubi carbones malè præparati incenduntur, uidi enim aliquos esse mortuos, qui imprudenter in huiusmodi aere obdormierant. Fiunt quoque uenena in aqua, præsertim si in illa animalia uenenata uersantur, & intereunt. & est apud Aristotel.lib. de mirabil.auscul. & apud Vitruuium lib.8.quod reperiantur quædam aquarum naturaliũ genera, quæ potatæ ab hominibus, & irremediabiles morbos, & necem inducunt. Intra terram fiunt uenena mineralia, vt est, arsenicum, calchantum, auri pigmentum; & gypsum. Supra terram verò sunt fungi, quorum multa pars

solet

solet esse letalis, ut dixerit Plinius quandoque integras familias esu fungorum fuisse extinctas. Adhæc sunt plantæ & animalia. in plantis quinque sunt quæ solent esse uenena flores scilicet, ut uiolarum quarundam albarũ, quæ si imprudenter edantur solent effectus similes uenenis producere. fructus, ut poma mandragoræ quæ dicitur uulgari nomine belladonna. & uidi ego pueros pulchritudine horum pomorum allectos interijsse. sic etiam herba fabæ inuersæ, quam Thelephium Matthiolus uocat succi, ut opium, succus lactucæ, cicutæ, succus porri, si ad pondus drachmarum trium, aut quatuor sumatur, & multo magis si plus. Semina ut semen iusquiami, catapuciæ, quod à Serapione uocatur derma, & demum radices, ut aconitum. Ab animalibus sumuntur quoque uariæ differentiæ materiæ uenenorum, quia uel uenenata sunt secundum totum, uel secundum partes, uel secundũ excrementa, uel secundum humores utiles. Secundum se tota, cantharides sunt uenena. secundum partes uipera uenenum habet in cauda & capite. pastinaca marina in summitate caudæ; secundum excrementa fel leopardi, urina muris. narrant etiam Rases & Albertus Magnus aliquos consueuisse sudore equi irati uenenare cultellos, & sagittas. secundum partes utiles, ut saliua canis rabidi, saliua uiperæ, sanguis tauri, quo se se Themistoclẽ iugulasse scribunt. oua aspidum sunt uenena, unde dicebat Isaias cap. 59. ouum aspidis qui ederit, morietur. præterea uenena animalium solent quoque sumi ex ipsis sensibus eorum, quandoquidem basiliscus si uerum est, solo uisu interimit. quidam item regulus sibilo necat. torpedo uenenat tactu quemadmodum & amphisbena serpens. atque hæ omnes differentiæ sunt quæ accipiuntur à materia. A quantitate autem capiuntur, quoniam alia uenena interimunt minima, & ferè insensibili quantitate, alia paullò maiori, alia uerò magna. insensibili quantitate necat. Illud quod nascitur in Nubia, de quo aliàs sum locutus: sic uenenum scorpionis, dicebat Galenus minimum esse quantitate. sed magnum uirtute. maiori uerò quantitate occidit opium. maiori adhuc cicuta, maxima copia succus lactucæ. A qualitate capiuntur quoque differentiæ, quoniam aliqua sunt calida, alia frigida, alia sicca; alia grauem odorem habent, alia sunt inodora: alia saporis sunt amari, ut opium, alia acris ut arsenicum, alia subdulcis ut cicuta, alia acidi ut calchantum: alia coloris sunt albi ut arsenicum, argẽtum sublimatum: alia crocei ut auri pigmentum, alia nigri ut opium, alia uiridis ut æs uiride appellatum & alia. Capiuntur differentiæ à præparatione, alia enim parantur una forma, alia, nempe ut in puluere uel in potu, uel in cibis, prout impuri, & nefandi homines ea solent præparare. sumuntur tandem differentiæ à modo operandi, quoniam alia interimunt dissoluendo substantiam corporis humani, alia corrodendo, & putrefaciendo, alia stupefaciendo, & calorem natiuum strangulando, alia uerò immodicè euacuando. atque hæc est series, & tabula omnium differentiarum uenenorum.

Varia quæ circa considerationem uenenorum occurrunt Problemata. *Cap. XIIII.*

QVIN QVE hoc in loco pulcherrima problemata discutienda ueniunt. primum, utrum uerum sit, cantharides toto corpore esse uenenatas. Secundum, utrum uenenum ullum animalium possit esse frigidum. Tertium cur sit, quod natura uarios sapores in uenenis fecit, cum Aristoteles dixerit, omnia ferè esse amara, atque hoc prouidentia naturæ postulare uideatur. Quartum erit, utrum in corpore nostro possit uenenum generari. Quintum, quæ sit ratio propter quam in animalibus uenenatis non generantur uermes, hoc enim solum inueni apud Senecam lib. 2. quæsti. natur. cap. 31. ubi scribit animalia uenenata non uerminare, & id ex eo cognosci, quod si tangantur à fulmine statim incipiunt uerminare, eò quia à fulmine deletur prorsus totum eorum uenenum. Circa primum problema reperio aliquam difficultatem, nam Hippo. in lib. de natu. mulieb. & in lib. de morb. mul. sæpius utens cantharidibus cauet, ut auferantur capita, pedes, & alæ, atque hæc abijciantur: id quod etiam monuit in calce 4. lib. de rat. uict. acut. ubi docens quoddam medicamentum pro hydropicis. in quod ingrediuntur cantharides, præcipit ut abijciantur capita, pedes, & alæ, ex quibus facile licet colligere Hippocratem uoluisse non in toto corpore uenenum esse, sed dumtaxat in capitibus, alis, & pedibus, sententiam hanc secutus est Aetius. Ex altera parte Dioscorides, & Plinius scribunt alas esse alexipharmaca, & antidotos pro ijs qui corpora cantharidum sumpserunt, quasi uenenum horum animalium potius in reliquo corpore, quàm in alis positum sit. Galenus autem 11. de simpl. medic. scribit cum reliqui Medici abijcerent in medicamentis componendis extrema cantharidum, se se integras apponere consueuisse. & in lib. 4. de ratione uictus acut. narrat quosdam secutos documentum Hippocratis, abiectis alis, pedibus, & capite dedisse corpora cantharidum hydropicis, & eos occidisse: adeò ut facilè intelligi possit, non paucam diuersitatem esse inter Scriptores de ueneno huius animalis. Ego postquam huiusmodi res nulla ratione determinari potest, quod uenenum horum animalium quemadmodum & aliorum sola experientia constet, sum huius sententiæ uenenum esse in toto corpore: sed differentiam esse quia extrema sunt & acriora, & magis exitialia, ac propterea forsan Hippocratem præcepisse, ut hæc abijcerentur. nã si experimento constat, corpora cantharidum extremis detruncata mortem inferre, minimè dubitandum est secundum se tota uenenum gestare. In secundo problemate non paucæ etiam difficultates sunt, nam quidquid in animalibus est uiuentibus calidum sensu ipso apparet, & dicebat Auer. 5. collect. calidum animalium actu esse non tantummodo potentia, quia plan-

tarum

tatum est tantummodo potentia, præterea si frigidum venenum reperiretur in animalibus, necessarium esset, vt esset in quarto gradu, quia non solum frigiditas quę minus actiua est, verum etiam & caliditas opus est vt sit in quarto gradu si debet interimere. iam verò qui fieri potest, vt putemus in animali viuo & calente reperiri posse frigus quod in quarto gradu sit. ex altera parte non desunt auctoritates, & exēpla quæ probant in animalibus frigida venena reperiri. Galen. 4. Meth. cap. 5. manifestissimis verbis scribit scorpionis venenum frigidum esse. idem 2. de loc. affect. in fine viperas frigidas esse asserit. Salamandram frigidam esse omnes ferè affirmant: vnde Nicander & Serenus Medicus dixerunt etiā præ frigiditate ipsam non cremari, quod tamen falsissimum est. cum à Gal. in lib. de comp. med. secū. loc. habeantur medicamenta in quæ ingreditur salamandra combusta. præterea torpedo venenat sua frigiditate, quandoquidē nō solum suo tactu, verum etiam per media retia stupefacere consueuit ipsos piscatores. vt his omnibus facilè intelligi possit etiam in animalibus viuentibus reperiri venena quæ frigida sunt; nisi etiam illud accederet, quod cum hæc venena curentur antidotis calidis, certum signum esse potest venena esse frigida. Pro dissolutione huius difficultatis dicendū est aliud esse animalia interimere veneno frigido; aliud esse interimere & frigida esse. frigido veneno minimè animalia possunt perimere: quia nulla in viuente corpore potest esse vsque adeo insignis frigiditas, quæ enecet. sed illud verū est, posse animalia venefica ui interimere, & tamen frigida esse; sed quod cōspicitur in animalibus prædictis, quæ frigida quidē sunt, sed non frigiditate interimunt, verū alia ui. neq; valet quod aut curentur remediis calefacientibus, aut quod sequantur effectus frigidi, quia calefacientia adhibentur, quoniam euacuant & consumunt materiam venenatā: & si frigidi effectus apparent non est mirum, quoniam etiā à calidis venenis fiunt tremores & rigores, vt dicebat Auic. 6. quarti. tract. 5. cap. 21. vbi inquit aduersus Rasem, ex veneno viperæ fieri effectus frigidos, quoniam ab eo strangulatur calor natiuus, quo strangulato deinceps apparent effectus frigidi. Erat tertium problema cur natura nō fecerit venena odoribus, & saporibus ingratis, nam & si ut ait Arist. 1. sect. probl. 42. multa sint venena grauibus odoribus, & saporibus prædita, sunt tamen & aliqua, quorum neque sapor, neque odor ingratus est, vt est cicuta cuius sapor subdulcis, venenum illud quod Ephemerum & Colchicon vocatur, quo vsam esse Medœam scribunt, vsque adeò gratū & iucundum est, vt dixerit Dioscorides se se propterea diligenter eius descriptionem attulisse, ne voluptate illius homines tracti deciperentur. debebat autem natura si sollicita est salutis humanæ, ita efficere omnia venena, vt neque ab eis decipi, neque delectari homines possent. Dicendum pro dissolutione naturā minimè produxisse venena ad perniciem, sed tantummodo vel propter vsum artium, vel quia remedia sunt, vt iccircò iure non fuerit vsq; adeò sollicita, vt omnia venena ingratis odoribus, & saporibus produceret. accedit & alia ratio quam attulit D. Basilius in 5. homilia supra Genesim, quod natura dederit homini rationē & discursum, cuius ductu possit optimè discernere vtilia ab inutilibus, letalia à salutiferis, & consequenter absque admi-

niculo gustus, atque odoratus se se à venenis tueri. Erat quartum proble-ma, vtrum possint in corpore nostro venena perinde letalia generari, quem admodum fiunt extra corpus. Gal. 6. de loc. affect. 5. manifestissimis verbis dixit semen retentum, & menstruas purgationes venenum euadere. sunt & multæ aliæ experientiæ, quæ hoc idem demonstrant: constat enim menstruatas mulieres venenare specula, segetes, vt dixerit Columella mori omnes herbas si per hortum mulier inambulet, dum sibi menstrua profluunt. est quoque & illud certissimum, quod omnes hi qui aliquando concumbunt cum mulieribus menstruis laborantibus, letalissimos sæpè morbos contrahunt, sæpius autem leprosi euadunt: quò fit vt tempore Hesiodi atque etiam apud Hebræos fuerit lege vetitum ne viri in eodem balneo versarentur, in quo mulieres menstruatæ, & ne cum ipsis habitarent, vt verissimum sit quod dixit Solinus, Plinius, & alij sanguinem menstruum interdũ euadere purum venenum. his rationibus facilè colligi potest, venena etiam in corporibus nostris generari. Sed ex altera parte, videtur à ratione alienũ esse, vt in corpore nostro fiat venenum. nam si fieri debeat, cum auctor omnium sit calor, vel fiet à calore natiuo, vel à præternaturali. non à natiuo, quia hic semper auctor est vitæ & salutis, non autem veneni aut perniciei, non item à calore præternaturali, quia nihil agit supra potentiam propriam: vis autem veneni maior est quàm facultas, aut potentia caloris præternaturalis, ideò non videtur rationi consentaneum, vt à calore præternaturali producatur. nec quidquam valet, quod semen retentum putredinem venenatam concipiat, quoniam id si verum esset, quot sunt virgines quot sunt homines, qui cum abstineant ab vsu veneris tamen nullum detrimentum incurrunt: quia etiam si abundet semen vsque adeò benigna est illius materia, vt minimè incredibile sit, conuerti posse in materiam veneficam. accedit etiam si quandoque nimis excrescat copia seminis, naturam consueuisse illud expellere per nocturnas pollutiones, quibus fortasse tentatur vnus homo & non bruta, vt dicebat Arist. in probl. quia cum vnus homo copiosissimo semine abundet, natura voluit vt copia expurgaretur per hanc viam, ne noceret: non autem caussa est, quam proposuit Arist. scilicet quod vnus homo dormiat super dorsum & non bruta. Dicendum ergo pro huius difficultatis explicatione, venenum fieri in corpore nostro duobus modis intelligi posse, vel quod fiat verum venenum, vel quod fiat res similis illi. fieri verum venenum propter antè dictas rationes absurdum est: fieri autem rem illi similem, est rationi consentaneum, atque hoc pacto locutum esse Gal. 6. de loc. affect. facilè videri potest, si Græcus contextus & non Latinus inspiciatur: siquidem verba Gal. ita sonant, qualitatem similem veneno generari in corporibus nostris ex semine & spermate retentis. porrò hęc similitudo in tribus posita est, primum in celeritate mortis, quoniam æquè citò interimuntur homines ab humoribus, qui generantur in corporibus nostris veneno similes, ac illi qui necantur à veneno letali. Galen. 3. epid. com. 3 tex. 75. disputans de quodam phrenetico, qui tertio die obierat, inquit illum non interijsse propter phrenitim, sed propter prauos & letales humores, qui ita citò iugulant, quemadmodum letalia venena, non copia,

sed

ſed qualitate occidentia. in altero conſiſtit ſimilitudo, quoniam ſicuti vera venena grauia ſymptomata adferunt, & dolores, & lypothimias, & dementias, & infinita alia: ſic quoque humores praui in corpore noſtro geniti, & ſimilia, & maiora his inducunt. Tertiò conſiſtit ſimilitudo, quia ſicuti venena vera corrumpunt & putrefaciunt corpus noſtrum; haud ſecus etiam & humores huiuſmodi corrodunt & corrumpunt vniuerſum corpus: adeò vt perſpici poſſit magnam ſimilitudinem eſſe, inter humores prauos, qui fiunt ſponte in corporibus noſtris, & inter ipſamet venena. Erat quintum & poſtremum problema, cur ſit quod animalia venenoſa non uerminant, hoc eſt in ipſis non producuntur vermes, nam ut antea dixi fuit ſententia Sen. 2. nat. quæſt. ca. 31. iccircò apparere non uerminare huiuſmodi animalia, quia poſtquam tacta ſunt fulmine incipiunt uerminare: eò quia à fulmine deletur tota uis uenefica. In hoc nouo problemate dicendum eſt propter duas cauſſas in huiuſmodi animalibus uenenoſis non generari uermes. una eſt quia in ipſis deeſt materia apta generationi horum animalium, nam fiunt uermes animalium ex excrementis, & præſertim crudis & inconcoctis: in venenoſis autem animalibus omnia excrementa ſunt & cocta, atque etiam ea vi prædita, vt minimè poſſint eſſe apta generationi animalium. atq; id probatur, quia excrementa animalium uenenoſorum non fœtent, immo uero ubi habitant ſerpentes, & vbi deponunt ſenectam, ſolet potius fragrantia quædam ſentiri quàm fœtor. Cur autem excrementa horum animalium nō fœtent, eſt, quia non ſunt uoracia, tantum cibi ſumunt, quantum poſſunt cōcoquere, & ferè tota hieme latent ſine cibis. alia cauſſa eſt, quia cum uermes producantur à calore quodam commoderato & uiuifico, hæc animalia uenenoſa aut ſunt frigidiora, aut calidiora quam ut poſſint in ipſis habere calorem viuificum. poſſumus his addere, in huiuſmodi animalibus, ſicuti eſt proprietas quædam inimica uitæ iam factæ: pari pacto adeſſe aliam proprietatem inimicam uitæ futuræ. Sed qui fit ut poſtquam hæc animalia fulmine tacta ſunt (ſi uerum eſt) omninò à ueneno liberentur: nam deberet potius contrarium euenire ex ſententia Sene. qui lib. eod. cap. 53. loquens de gene. & ui fulminum, inquit ea præter aliàs mirandas operationes illud habere, ut in corporibus quæ ab ipſis tanguntur, relinquant peſtiferam & letalem auram: idq; probat, tum quia vnguenta & olea tacta à fulmine teterrimo odore afficiūtur, tum quia vinū ab eodē congelatū, vbi ad propriā & antiquā conſiſtentiam redit, ſi potetur dementat & exanimat homines. quaſi pernicioſiſſima & exitialiſſima vis ſit quam relinquit fulmen in rebus tactis. hæc ſi vera ſunt, quomodo verum eſt venenum animaliū extingui à fulmine? Pro explicatione huiuſmodi repetendū eſt memoria, quod aliàs dixi, ſ. venena eam habere naturam, vt corporibus veneno priuatis exitiale damnum adferant: vbi autem venenum aliud reperiunt, illud potius oppugnant contrarietate naturali quam habent inter ſe ſe venena. quare cum fulmina propter ſulphur, & alias graues partes ex quibus conflantur habeant in ſe vim venenoſam, in ijs animalibus quæ prædita ſunt veneno, contendunt aduerſus illud, & expugnant: in aliis autem corporibus, in quibus ſimile venenum non reperiunt, ſuas vires venenoſas relinquunt.

Quintum.

ſunt ta[illegible] Alia frigida frigidiora [illegible]

Vtrum uenenum à ueneno extinguatur, & alia quædam pulcherrima dubia. Cap. XV.

RVRSVM ex ijs quæ diximus, oritur altera dubitatio, an uerum sit uenenum à ueneno extingui. & ratio dubitationis est, quia Aristotel. 8. de histo. animal. cap. 29. (ubi multa præclara habet de animalibus uenenum iaculantibus) scribit, si animal uenenatum ederit aliud animal uenenosum multò exitialius euadere illius uenenum, exempli gratia, si anguis edat scorpionem, inquit Aristoteles multò ualentius euadere anguis uenenum: quod quidem signum est uenenum in corpore animalium non profligari ab alio ueneno. & ut huic tractationi finis imponatur, duo quoque addam problemata, ad prædictam speculationem pertinentia. Vnum est, cur sit quod quemadmodum scribit Aristoteles loco citato, sues minimè omnium læduntur à scorpionibus. alterum est, utrum quemadmodum complura uenena reperiuntur inimica homini: sic possit reperiri homo, qui sit alijs animalibus uenenum, ita ut alia animalia interimat. Pro solutione prioris difficultatis dicendum est, magnum discrimen esse inter uenena animalium, & aliarum rerum: quia uenena aliarum rerum habent naturalem antipathiam & inter se, & cum uenenis animalium. Cæterum uenena animalium, & si in aliquibus inter se differunt, habẽt tamen hanc conuenientiam, quod omnia sunt coniuncta calori uiuenti & actuali, quò fit ut quemadmodum se se expugnant cætera uenena ob antipathiam: sic uenena animalium ob huiusmodi similitudinem in se se conuertuntur: & quia nutritum augetur semper à nutrimento, eapropter non est mirum si uenenum animalis nutriri alio animali uenenato exitialius & immanius euadit, quemadmodum magnus Arist. docuit. Sic enim responderi etiam poterit. Cur sit quòd si uipera commordeat viperum non uenenat, neque scorpionem, quia propter hanc similitudinem caloris innati potius seruantur, & efficaciora euadunt quàm ut lædantur. atque sic huic difficultati satisfactum sit. Cur autem sues non læduntur à morsu scorpionis, aut læduntur minus quàm alia, puto rationem esse, quia ipsorum coria ita crassa, & dura sunt, ut non facilè possit virus animalium illa permeare, & propterea si commorsi ingrediantur statim aquas, moriuntur inquit Aristoteles: quia ab aqua molle factum corium facilius admittit vim pestiferam morsus. Sed dicet quis si hoc uerum est, deberent & elephantes, & boues magis esse liberi à scorpionibus quàm sues, & probatur quia Arist. 5. de gener. anim. 5. loquens de pilis animalium, & comparans pilos suum pilis boum. dicit pilos elephantis, & bouis esse tenuiores, quia coria eorum sunt densiora, quã suum: & ideo excrementa quæ exeunt per densiores meatus sunt tenuiora. quàm quæ per laaiores. Respondendum est ex Arist. 10. probl. 23. ubi

quæ-

quærens rationem cur ſues hieme pilos non amittunt; præter alias cauſſas apponit & hanc, quod calidiſſima animalia ſint, & multam habeant pinguedinem circa ipſam cutim: quæ etiam cauſſa eſſe poteſt cur uenena ſcorpionum non penetrent intima horum animalium, quia præterquam quod ſint calidiſſima, habent corium craſſum, & ſubtus hoc gerunt multam pinguedinem, in qua facilè extinguitur uis uenenata ſcorpionum antequam ad cor penetret. Ad poſtremum dicendum eſt, id quod præclarè nonnulli determinarunt, ſcilicet hominem, aut ſanum eſſe, & inculpatum, aut aliqua mala ualetudine præditum. homo ſanus fieri non poteſt, vt alicui animali ſit uenenum: & ratio eſt, quia huiuſmodi homo medius eſt inter omnia animalia, ita ut temperatus iure vocetur. ſed homo aliqua graui, & peregrina infirmitate affectus poteſt uenenum eſſe alijs animalibus, ut dicit Auic. lib. 8. de animal. cap. 2. ſe uidiſſe hominem qui commorſus ab animalibus uenenatis ea occidebat, ita vt quod ſtatim ac uenenata animalia ipſum cōmordiſsent, protinus extinguerentur. quod quidem mea ſententia alia ratione fieri non potuit, niſi quod corpus eius erat aliquo tabo, ſeu prauo humore infectum, ita ut animalia illum humorem guſtantia illicò obirent. dicit enim Ariſtoteles loco citato ſaliuam hominis eſſe uenenum cunctorum animalium: multò magis, dicit Gal. 3. de ſimpl. med. ſi ſaliua illa ſit hominis ieiuni, & malè affecti. ſicut igitur ſaliua eſt uenenum alijs animalibus: pariter poteſt fieri, ut humor quidam ſaliuoſus in toto corpore alicuius hominis generetur, qui non aliter interimat uenenata animalia, atque ſaliua oris. Sed tempus eſt ut ſignorum tractationem aggrediamur.

De ſignis uenenorum. *Cap. XVI.*

VETERES qui medicinam docuerunt tam Græci, quàm Arabes, diligentiſſimi omnes fuerunt, in docendis omnibus cauſſis, & ſignis uenenorum: ſiquidem ſine his in medicina nihil ſciri poteſt. inſiſtens ergo & ego eorum ueſtigiis in tradendis his utar ea diligentia ne res ullæ neceſſariæ circa eadem à nobis omittantur. Signa uenenorum, alia ſunt quæ indicant illa antequam ſumantur: alia quæ demonſtrant quo tempore ſumantur: alia quæ docent poſtquam ſumpta ſunt. hæc poſtrema ſunt ſigna morborum uenenoſorum, & uel ſunt particularia, uel uniuerſalia. Vniuerſalia uel ſunt diagnoſtica, uel prognoſtica. quæ ſignificant uenena antequam ſumantur, omnia ſunt arcana quædam quæ potius conſtant experientia quàm ulla ratione euidenti: eò quòd ubi uenena porriguntur à nefariis hominibus, ita occultantur, ut non poſſint facilè cognoſci. Tria tamen ſigna ea producunt, ubi in menſam appoſita fuerint. Vnum eſt cornu ſerpentis, quod ſi teneatur in menſa, quo tempore uenena ibi ſunt, dicunt ſecreta quadam naturæ conditione protinus ſudare. utrum autem hoc fiat vel antipathia naturali, uel quia uapores venenati cornu atingentes conden-

densentur in sudorem non admodum refert ut disputem. aliud est auricalchum, ex quo si fiant uasa & teneantur in mensa, ubi uenena eo deportantur, dicunt illa uarios statim colores contrahere. Tertium est smaragdus, qui si habeatur in manibus, & offerantur uenena, statim uiriditatem propriam amittit, & alium colorem acquirit. hæc tria sunt quæ solent Medici proponere ad cognoscenda uenena occultata priusquam sumantur. Vt autem cognoscantur uenena animalium uenenosorum: priusquam homines ab ipsis percutiantur, signa tantum capiuntur ex adspectu, odoratu, & locis. adspectu, quoniam si horrenda & peregrinæ formæ animalium uideantur semper suspicandum est de ueneno. pariter ubi graues odores ex animalibus spirant, semper timendum est uim aliquam ueneni ipsis inesse: demũ perspicienda sunt loca, quia ubi sunt cauernę & antra inaccessibilia, significatur ibi posse esse animalia praua & uenenosa. narrat Aelius Promotus & plerique alij esse quasdam arbores sub quibus animalia uenenosa habitare delectantur, ut sunt pinus, picea, quercus, cupressus, nux, buxus, & huiusmodi alia: ideo vbi uidebuntur huiusmodi arbores, & sub his animalia reptare sentiantur, semper suspicandum est ea animalia uenenata esse. atque hæc sunt signa uenenorum, priusquam corpus humanum ingrediantur. Quo tempore sumuntur uenena, habentur quoque & alia signa, in quibus debent Medici diligentes esse, & hæc sumuntur ex odoratu, gustu, tactu, & uisu. Ex odoratu, quia si sit cibus grauis alicuius, & tetri odoris timendum est de ueneno: pariter si sit ingrati, & peregrini saporis. à tactu capiuntur signa, quia si cibo assumpto, aut potu, statim appareant rosiones, tormina doloris, verendum est venenum esse haustum: & eò magis si color cibi, aut potus fuerit uel albus, uel luteus, uel niger; uel rubeus. Postquam autem accepta sunt venena, sunt quædam signa proposita nobis à Gale. 6. de loc. affect. 5. vbi disputans, vtrum possint certa signa haberi venenorum assumptorum, inquit hæc esse, quotiescumque homo sano corpore, sanæ mentis, temperans in uictu, absque ullis prauis humoribus repentè moritur: & præsertim si post mortem eius cadauer aut liuidum, aut nigrum, aut rubris & varijs maculis conspersum stat. aliud signum propositum à nonnullis est, & præsertim à Plinio lib. 2. cap. 63. ubi etiam locutus est de caussa finali uenenornm, cadauera interemptorum ueneno non tentari neque à feris, neque ab auibus: cuius ratio est, quia venena siue calida, siue frigida sint, congelant & exsiccant dulcem illam humiditatem, qua feræ delectatæ solent prosequi cadauera. nisi etiam dicamus à cadaueribus exire quosdam prauos & insuaues halitus, qui cum sentiantur à feris & auibus, fugiuntur; ueluti & illa loca auerna quæ prauas exhalationes spirant. sed hæc Galeni, & aliorum signa pertinent tantum ad defunctos ueneno. Quibus indicantur morbi uenenosi, multa signa proponuntur ab Aetio lib. 17. cap. 47. multa quoque & ab Auicenna, & ab Aelio Promoto, hæc autem omnia nihil aliud sunt, nisi effectus quidam qui contingunt hominibus corpore & mente sanis post acceptum cibum & potum. sunt autem hæc syncope palpitatio cordis, uomitus prauus, reiectio sanguinis tetri, singultus, tremor, stupor, impedimentum urinæ, excretiones rerum frigidarum, pulsus defectio

feruor

feruor totius corporis, frigus maculæ variæ circa corpus, tumor, apparitio papularum, mordicatio uentriculi, rosiones intestinorum, dolores, quos dicit Gal. 6. in 6. epid. com. 5. malignos. hæc sunt signa, quæ demonstrant morbos factos à venenis deleterijs ore acceptis. Cæterum venena quæ ab animalibus eiaculantur alijs indiciis solent cognosci, nam huiusmodi animalia, ut optimè docuit Promotus venenum inferunt aut morsu, aut aculeo, aut sputo, seu saliua; quodcumque enim animal uenenosum fuerint ex nobis cognitis uno horum modorum necessario venenat. quatuor autem signa huiusmodi venenorum inuenio apud Gal. in lib. de cib. bo. & mal. suc. cap. 1. vnum est mortificatio partis percussæ. alterum est putrefactio. tertium inflammatio. quartum dolor. ubi enim hæc signa apparent post percussionem vel morsum illatum, statim habendus est affectus pro uenenoso, maximè si præter hæc appareant aliqua ex iis, quæ venena ore accepta consequuntur. atq; hæc signa uniuersalia sunt. Particularia uerò, uel indicant genera subalterna, uel species specialissimas: de postremis tractabo in particularium tractatione. nunc uideamus tantum ea signa, quæ indicant genera venenorum subalterna. imprimis si uenena illata uel accepta, fuerit ex iis quæ proprietate sola interimunt, ut dicit Auicennas, cognoscuntur, quia statim cadit pulsus, uirtus deficit. accedunt palpitationes & syncope absque omni alio penè signo. Si autem sint ex iis, quæ non solum proprietate, sed ét manifesta qualitate interficiunt, aut sunt calida, aut frigida, aut sicca, aut putrefactiua. si sint calida & ea inflãmatiua cuiusmodi est euforbiũ, cognoscũtur facillimè, quã statim aderit summum faucium incendium, rubor ingens uniuersi corporis, & præsertim vultus, faucium, sitis inextinguibilis. si calida sint corrosiua, præter signa prædicta, adest corrosio oris, uentriculi lãcinatio, tormenta intestinorum, excretiones sanguineæ, & ore, & aluo, & vesica. Cæterum si frigida uenena sint, vt est opiũ & cicuta scribit Gale. 8. de plac. Hip. & Plat. 7. ubi frigefactum corpus est à ueneno statim amittit sensum arteriarum, neruorum, & musculorum, & si viderit aliquis apud Platonem in Phœdone, quæ post epotam cicutam Socrati contigerunt, primum impotentia quædam mouendi crura, deinde refrigeratio; adeò vt inter præcipua frigidi ueneni signa, sit stupor, seu immobilitas, frigiditas, & somnus ferè inexcitabilis: adest etiam in nonnullis dementia quædam, ut in iis qui sumpserunt mandragoram, uel altercum. si uenenum sit siccum vt est calx, cognoscitur & siccitate oris & siti, unde qui percussi sunt à dipsade serpente inter alia uexantur siti incredibili, propter siccitatem illius ueneni. Si uenenum sit ex genere strangulantium, ut est gypsus, ut sunt fungi, cognoscitur, quia statim spiritus impeditur. Sed si venenum purrefactorum sit, febre putrida, egestionibus, sudoribus, & excrementis ualdè fœtentibus cognoscitur. atque tot sunt uniuersalia signa diagnostica. Prognostica autem pauca sunt, quia uel letalia, aut salutaria sunt: letalia hæc sunt, si venenum ex corpore nullo modo exeat, neque per uomitum neque per aluum, neque alia ratione: si accidentia perseuerent, & augeantur: si remedia nullum fructum adferent spes omninò nulla est & mors propinqua, quotiescunque syncope perdurat refrigeratur corpus, sudores frigidi sunt, pulsus deficit;

F oculi

Manuscript margin notes: all. pro aspecta ... Brutorum / Signa. / Signa eorum qui et qua... ... / et calid. / Frigiditatis signa. / Siccitatis. / Putrefactorum venenum.

oculi sursum contorquentur, nam scribit Aristo. 4. probl. 1. eos qui morituri sunt citò oculos conuertere sursum, eò quod calor expirans, & exiens per partes superiores eiusmodi partes attollit. Sed hæc ratio ualeat quantum potest. Signa uerò salutaria sunt, si venenum exierit uel uomitu, uel secessu, uel si non exeat salutare tamen erit, si accidentia omnia remittantur, & remedia adhibita aliquem fructum adferant. Sed video dicturum aliquem, Si uenena è corpore non exeant, cum eius naturæ sint, ut numquam à calore natiuo superari possint, quomodo fieri potest ut accidentia eorum remittantur? potest hoc contingere propter duas caussas: propter vnam quia ab antidoto facta sit uis mortifera ueneni, & quod remansit purum sit excrementum & iners; propter aliam rationem potest hoc fieri, quod uenenum à facultatibus naturalibus cuiusque membri præsertim cordis amandetur in aliquam partem longinquam & ignobilem, ubi tandem sponte consumatur aut saltem remaneat inefficax & innoxium. uel potest uenenum amandatum à partibus nobilibus commisceri excrementis, atque ita paullò post, aut etiam longò post tempore exire. sat est numquam posse permutari, & uinci ab ipsa natura. Atque hæc de uenenorum signis dicta sufficiant.

De præseruatione à uenenis per uictus rationem.
Cap. XVII.

PARVM sanè utilis esset hæc nostra longa speculatio, nisi cognosceretur ratio uitandi detrimenta venenorum: quæ in duobus potissimum collocata est. in vno ut diligenter præseruentur corpora à uenenis: in altero ut si fortè fortuna corpus humanum sit uenено percussum, à malo & ab imminenti nece uindicetur. Præseruationis ratio duo adhuc capita habet. Vnum vt caueatur ne venenum corpus ingrediatur. alterum est, ne venenum ingrediens corpus perturbationem, aut noxam ullam inferat. primum consistit in optima rerum non naturalium administratione: alterum uerò in vsu aliquorum remediorum. Quo ad primum, in effugiendis venenis illud est procurandum, vt circa aerem summa custodia habeatur, ut scilicet fugiatur aer pestilens & uenenatus, fugiantur speluncæ, antra, syri, seu foueæ frumenti, montes, nam circa hæc omnia loca solere habitare venenata animalia, & Nicander & experientia docet. sic etiam fugiendus est aer cubilium, ubi carbones sint incensi, ubi suspicio sit suffumigiorum venenosorum, neque spectandi, neque contrectandi sunt serpentes, buffones, tuberæ, scorpiones. Cæterum quia interdum contingere solet ut homines cogantur habitare, aut versari in ijs locis in quibus possunt vel esse, uel fuisse animalia venenata, Nicander, & Dioscorides tria docuerunt: ut ab his locis fugari possint huiusmodi animalia. Vnum est vt fiant suffitus ex rebus accommodatis, vt esset cornu cerui, damæ, bitumen,

men, lapis gagates, & alia. galbanum & cedrum laudauit Virgilius hunc in vsum. alterum documentum est, vt sternantur super hæc loca herbæ huius modi animalibus inimicæ, vt est origanum, serpillum, solanum, abrotanũ, asphodelus, huiusmodi enim herbæ & aliæ ea ui pollent vt si substernantur, animalia venenata abigant. Tertium est, vt corpora hominum, aut ipsa loca vnguentis accommodatis illinantur. multa enim proponit vnguenta Nicander & Aetius, & inter alia vnguentum rosatum. nam cum odores sint vt dicebat Aristoteles exhalationes quædam siccæ & calidæ, proculdubio inimicæ sunt serpentibus, qui maiori ex parte frigidi sunt. circa somnum prouidendum est vt numquam dormiatur, neque in locis huiusmodi, nec sub ulla arbore, sub qua solent serpentes habitare, aut à qua exhalationes pestiferæ & venenatæ manant, cuiusmodi dixit esse buxum, nucẽ piceam, cupressum. vitanda etiam est omnis ambulatio in huiusmodi locis. & quia experientia compertum est aliquos in balneis fuisse veneno extinctos, qui timent venena, cauere ab his debent tum naturalibus, tum artificialibus. circa vestimenta debet quoque diligentia adhiberi, vt continuo tractentur à fidelibus personis. semper diligenter mundentur, nec teneantur in locis vbi vel scorpiones, vel similia possint morari. & aliquando ego curaui victum à scorpione, qui in indusio repertus fuit, in coitu quoque diligentia adhibenda vt fugiantur mulieres quo tempore menstruatę sunt, illud enim cõpertum est, posse homines huiusmodi vsu veneris veneniri. & est inter alia exemplum antiquum de Calpurneo bestia, qui coitu vxoris venenabat, vt diues fieret, vnde rumor erat Romæ, Calpurneum digito interficere vxores. Nec minor diligentia adhibenda est, circa reliquam victus rationem, nam alia circa cibos & potus, alia circa instrumenta, alia circa ipsos ministros obseruanda sunt. Circa cibum & potum, in primis summa diligentia habenda est. circa ciborum genera, deinde circa præparationes, tum circa odores & sapores, postremo circa tempus & modum. Circa genera debebit ille qui timet venena abstinere ab vsu eorum ciborum, qui & suapte natura, & prauorum hominum arte venenosi fieri solent, vt sunt carnes suffocatæ, putridæ, fructuum genera rancida, vt nucum nucleorum pini, à ranis potissimum abstinendum, & puto forsan hac ratione veteres non consueuisse edere ranas, quod ex his animalibus aliqua sępè venenata sint. pariter ab anguillis abstinendum: quandoquidem solent huiusmodi pisces commisceri faciliter anguibus, & consequenter venenari. Inter herbas etiam aliquæ sunt, quæ fugiendæ erunt, quippè quas soleant venenata animalia coinquinare, cuiusmodi est ocymum quo & generantur & nutriuntur, & delectantur scorpiones. fœniculus etiam huius generis est, serpentes enim vbi exeunt è latebris cũ habeant oculos obductos quadam vligine, docti sunt à natura vt affricent oculos ipsi fœniculo, quo fit vt quemadmodum ipsi sanitatem consequuntur ab illa herba, ita quoq; venenum indant: & puto hoc esse illud fœniculi genus quod Florentini appellant baccatum, atque pro venenato habent. à fungis abstinendum est, scimus enim Claudium Imperatorem ab Agrippina boleto fungo venenatum. debent quoque qui venena metuunt prudentes esse in fructibus gu-

Nota.

ſtandis, vt non guſtent eos fructus quos numquam viderint: nam ſunt quædam poma, quæ vti oculis placent ſic pernicioſa & letalia ſunt, vt dicebam de fructu mandragoræ. à ſuccis herbarum aliquantum cauendum, vt à ſucco lactucæ, porri. nam dicit Plin. lib. 19. cap. 6. Melam quendam equeſtris ordinis virum acceptis ſucci porri drachmis tribus ſtatim ſine dolore exſpiraſſe. aquam frigidam, & vinum frigidum præſertim corporibus calefactis venenum eſſe certa experientia conſtat. ſanguine animalium imprudenter non eſt vtendum, quia non ſolum in ipſis faciliter poteſt venenum occultari, verum etiam ſanguis quorundam vt taurorum ſuaptè natura venenum eſt. eadem penè ſoleria vtendum erit in adhibendis cibis vario modo paratis: quandoquidem ſceleſti facilè occultant venena huiuſmodi edulijs: eapropter abſtinendum erit ab intinctu, à paſtitiis, à tortis, ab omni pultis genere, & potius vtendum erit carnibus aſſis quàm elixis, quandoquidem difficillimum eſt venenare carnes aſſas, eò quod vbi igne torrentur conſumantur venena præterquam quod non poſſunt ipſis facilè commiſceri: ſecus autem eſt de elixis. eapropter ab his quantum fieri poterit abſtinendum erit illis, qui timent venena, & multò ſatius erit vno, vel altero genere cibi vti quàm variis & diuerſis. peregrini omnes odores, & ſapores in cibis ſuſpecti habendi ſunt, eò quod vbi externa, & rara qualitas apparet in cibis ſuſpicionem inducere poteſt, ne facta ſit ad occultandum venenum. Quare cibi aut albidiores, aut rubri, aut lutei, aut virides fugiendi erunt: ſic qui habent ſapores aliquos inſignes & peregrinos, vt qui ſunt nimium amari, nimium acidi, nimium acres, nimium ſalſi. De tempore edendi & bibendi illud eſt omnium documentum, vt qui timent venena nunquam cibum aut potum ſumant tempore magnæ famis, vel ſitis, præſertim cibum in quo poſſit eſſe veneni ſuſpicio. ratio eſt, quia tunc cibi, & potus ingenti auiditate hauriuntur, vt facilè ſit imprudenter ſimul haurire venenum: accedit, etiam quod viſcera famelica attrahunt auidiſſimè huiuſmodi cibum. & quod dicebat Auicennas, cum hoc tempore venæ ſint exinanitæ, facilè eas permeat venenum: quemadmodum vbi corpus paſtum eſt, & venæ plenæ, non ita aditus patet veneno. qua etiam ratione impulſus Nicander præcepit vt illi qui verſari debent in locis, vbi ſunt animalia venefica, numquam ſint ieiuni, ſed ſemper paſti. Modus verò cui etiam attendere oportet eſt, vt quo tempore ſumitur cibus, illi qui timent, numquam affatim cum impetu cibum, aut potum deuorent, ſed prius aliquo tempore in ore detineant, & mandendo huc, atque illuc vertant: ſic enim poteſt diſcerni, numquid cibus vlla qualitate venenata ſit affectus. propter quod commune præceptum eſt Auicennæ, vt ſemper priuſquam edatur, aut bibatur diligenter os aqua pura abluatur: ſic enim poteſt deinde omnis qualitas venenata facilius diſcerni, & percipi. Aliud meum documentum hac in re eſt, vt qui ſuſpicantur venenum dum potant ſiue ius, ſiue vinum ſemper ad minus quartam partem rei potę relinquant in fundo, & hoc didici auctoritate ſcriptorum, & ratione. auctoritate quidem, quia Seneca libr. 6. Controu. capit. 4. proponit exemplum cuiuſdam mariti, qui eodem poculo venenauerat uxorem, quod ipſe hauſerat: nam cum prior

ille

ille potaſſet, quod erat in fundo dedit vxori, atque ita ipſo incolumi vxor extincta eſt. ratione etiam hoc didici, quia maior pars venenorum, quæ ore ſumuntur, aut eſt ſuccus, aut puluis, quæ omnia corpora grauia ſunt. & cum non poſſint optimè miſceri, facilè fundum petunt. In inſtrumentis ciborum, & potuum debet quoque magna cura & ſtudium poni, in primis vaſa ſemper habeantur munda, & deterſa præſertim figulina, nam vt ſcribit Vitruuius lib. 8. veteres cum haberent menſas argenteas, ſtanneas, & figulinas, his poſtremis vti maluerunt quàm aliis: tum quia ſua natura ſunt ſalubriora, tum quia minus poſſunt infici. ſi haberi poſſint vaſa illa murrhina à Latinis vocata, à noſtris porcellana dicta optima ſunt, quia facta ſunt cum aceto, & corticibus ouorum, vt iure exiſtimentur aduerſus venena magnam vim habere. Cornu cerui putatur etiam maximè valere ad auertenda venena. & narrat Aelianus libr. 4. de animal. conſueuiſſe Reges Indorum potare cornibus aſini Indici, quod experientia didiciſſent, illud & aduerſus pleroſque graues morbos, & aduerſus venena mirificè valere: immo verò ſum huius ſententiæ, ferè omnia cornua animalium vim aliquam habere aduerſus venena. & forſan veteres in vſu habuerunt propter hanc cauſſam potare cornibus animalium, vnde apud Græcos dicitur temperari vinum κεραννυσται ἀπὸ τοῦ κέρατος, hoc eſt à cornu; præterea debet diligentia adhiberi, ne vaſa tractentur à ſuſpectis hominibus, neque teneantur in locis, vbi ſuſpicio ſit animalium venenatorum: nam ſerpentes omnes delectantur vino, & facilè ingrediuntur vaſa, vbi ſit vinũ, quod poſtmodum venenant. narrat Nicol. Florent. Florentiæ in monaſterio Eremitanorum tempore ſuo multos Monachos fuiſſe peremptos ex potu vini, in quo fuerat extinctus araneus peſtifer ob negligentiam eorum, qui curam habebant vaſorum vinariorum. & quæ dico de his inſtrumentis, idem etiã dicendum & de omnibus aliis. prauitas .n. hominum vſque adeo inſignis eſt, vt necandi innumeros modos inuenerit. lubet vnum narrare, Cteſias auctor antiquiſſimus in libro de rebus Perſicis ſcribit quandam mulierem Statyram vocatam maximè ſemper timuiſſe venenum, & omni diligentia vſam, vt illud euitaret, factum tamẽ vt quædam alia mulier eam hoc modo venenaret; cultelli partem alteram tantum veneno affecit, & deinde coram Statyra diuiſit auiculam paruam coctam, & qua parte auis tacta fuerat à veneno cultelli, oblata Statyræ, illicò eã extinxit, cum interim qua parte auis non fuerat tacta à veneno nullum detrimentum ipſi miniſtranti detulerit. quare qui timent venena non permittant, vt carnes ſibi ab aliis incidantur & offerantur. pari pacto debet diligentia adhiberi circa miniſtros, vt eligantur & coqui & pocillatores fideles & probati, neque vnus habeatur, ſed plures: nam difficilius eſt vt plures ſimul conſpirent aduerſus vitam alicuius, quã vnus. miniſtri ẽt habebunt prius guſtare omnes dapes, & aduertendũ dum guſtant num mutentur ore, aut oculis, nã ex his quoq; deprehendi poteſt venenum. vidi quoſdam Magnates curare vt miniſtri fruſto panis tangãt dapes appoſitas, & deinde modicũ panis guſtent, vana ceremonia eſt, ſolũ ad pompã inſeruire põt. melius aũt aliquo antè tẽ-

pore

pore prægustarentur ipsę dapes,& gustantis facies diligenter attenderetur: quare non debebunt etiam qui timent venenum ita apud quosuis edere, aut potare, vnicuique enim salutem concredere haud tutum est, Atquæ prima ratio est præcauendi à venenis.

De præseruatione à venenis per medicamenta. Cap. XVIII.

ALIA ratio præseruationis, & forsan nobilior ea est, quæ posita est in vsu eorum remediorum, quæ ita præparant corpus hominum, vt à venenis minimè lædantur, siue intus sumantur, siue extrinsecus inferantur. sunt autem hæc remedia partim simplicia, partim composita. simplicia rursum aut externa sunt, aut interna externa sunt ea, quæ gestata tuentur corpus à nocumentis venenorum. de his loquens Albertus Magnus, scribit Smaragdum, adamantem, topatium, si continuò gestentur, ita vt carnes tangant, efficere ne venena vlla offendant. sed vt liberè dicam, paucam fidem in his casibus soleo adhibere his externis remedijs: multò autem efficaciora existimaui ea quæ ingrediuntur corpora. sunt autem hæc propè infinita ab actoribus nobis proposita. potiora autem videntur lapis ille Bezoar vocatus, qui nascitur in ventre cuiusdam animalis cornigeri, & ab omnibus efficacissimum remedium existimatur aduersus venena, bolus armena, terra sigillata inter præcipua numerantur. vincetoxicum vocatum efficacissimum est, raphanus, zedoaria, dictamum Cretense, scordeum, allium. sed præ cęteris inuenio tria magnopere commendata in hunc vsum, vnum est ruta, aliud est citrium, tam fructus quàm semen; tertium est citonium malum. de ruta scribit Athenæus libr. tertio. Dipnosoph. Archelaum quendam Regem Ponti consueuisse populos suos veneno interimere, atque ob id eos edoctos consueuisse priusquam exirent domo semper rutam edere, atque ita se defendisse à tyranni crudelitate. refert idem de citriis experientia probatum esse homines fuisse venenatos, atque ex ijs fuisse seruatos, qui prius ederant citrium: pariter de citonio narrat, venenum mistum ipsi vires suas amittere, vt non immeritò & à Theophrasto, & à posterioribus magnopere aduersus venena commendentur, ruta, citrium & citonium. Vsus autem horum omnium varius est, quia interdum exhibentur in puluere cum vino, interdum fiunt confectiones & electuaria, interdum succo & liquore præbentur, illud autem commune est, vt si debeant prodesse, vsurpentur semper antè alios cibos. Cæterum composita medicamenta tot ferè sunt, quot Scriptores habemus: immo multò plura quia Medici Regum & Imperatorum antiqui, vt inseruirent, & adularentur suis dominis, in nulla re magis fuerunt solliciti, quàm vt eos à venenis tutos reddere profiterentur. prima compositio, & omnium vulgatissi-

ma

ma est illa,quæ componitur ex nucibus,ficubus siccis & folijs rutę,cui sunt qui addunt salem,alij uerò addunt castaneas vt Auenzoar, & certè magnoperè miratus sum sæpè,quomodo Mithrydates ille Rex huiusmodi compositionem tanti æstimauerit,vt in capsula pretiosissima eam seruauerit. siquidem ut uidere est,vilis admodum & trita est, pillulæ illę Ruffi, quæ componuntur aduersus pestem mirificè etiam valent ad præseruandum à uenenis; sed omnium maximè prodesse putatur Athanasia sic dicta,quod homines reddat immortales, Mithrydatum, Theriacæ omnes.

De circa præseruationem. *Cap.* XIX.

CÆTERVM de iis omnibus remediis quę iuuāt ad pręseruandum à pernitie venenorum, tria breuiter à nobis uidenda sunt. Vnum erit an conueniant, deinde qua mensura, & quo tempore conueniant. circa primum quęstio est, & auorum nostrorum temporibus, & nunc etiam magnoperè disputata,nimirum an corpora sana vt defendantur à venenis vti debeant huiusmodi remediis, quæ & Alexipharmaca & alexiteria dicuntur. ex vna parte est Galeni auctoritas,qui lib. 5. de simpl. med. cap. 18.scribit dicta medicamenta esse media inter uenena & inter corpora, ac propterea sicuti prosunt uenenis: pari pacto obesse corporibus sanis, ut ex hoc loco facilè intelligi possit Galenum dānasse usum horum remediorum in præseruatione à uenenis. cur enim iis remediis præseruentur corpora sana.quæ sibi non conueniunt? Auerroes tum in libro suo de Theriaca,tum lib. 5. collect. cap. 23. tria memoria digna nobis reliquit.unum est, quod dum refert hanc sententiam Galeni,ei non subscribit, quin potius diuersum quiddam loquitur, quasi dixerit Galenus, alexiteria esse media inter medicamenta & uenena. unde autem hac in re fefellerit, ego diuinare non possum. Alterum est quod dicit alexiteria, seu ut ipse loquitur remedia bezoartica minimè esse media inter medicamenta & venena: (eò quia medium & extremum cum sint eiusdem generis, similia sunt,) sed potius contraria esse ipsis venenis,& propterea minime media esse vocanda. Tertium quod scribit est, medicamenta bezoartica duas operationes habere, alteram vtilem, alteram verò perniciosam: vtilem facere quotiescumque exhibentur corporibus venenatis:perniciem autem adferre vbicumq; præbentur corporibus sanis:ita vt Auer. sentire videatur, alexiteria seu pharmaca bezoartica minime conuenire sanis. excipit tamen semen citri quasi hoc vnum inter tot remedia possit à sanis corporibus vsurpari. ex altera parte est auctoritas Galeni qui libro de Theri. ad Pis. 16. scribit Theriacæ vsum præstantissimum esse ad tuendum corpora sana à facultate venenorum.præterea lib. 1. de antid. 16. proponit Theriacam Democratis qui inter præcipuas vtilitates quas refert compositionem eam præstare, recenset & hanc vt tueatur eos omnes qui metuunt venena. hi autem proculdubio

sunt

sunt homines sani. Adhæc Aetius, Auicennas in libro de uiribus cordis, & fere omns alij uidentur in hoc conuenire, vt huiusmodi remedia, maximè congruant corporibus sanis ut defendantur à uenenorum iniurijs. est quoque experientia quotidiana, quoniam videmus homines sanos impunè alexiterijs vti tam simplicibus, quàm compositis. Pro solutione huius vtilissimæ difficultatis reducenda ad memoriam, quæ scripta sunt ab Auer. loco citato, scilicet alexiteria esse diuersorum generũ, quoniam aliqua sunt, quæ iuuant contraria qualitate, ut frigidam calidis uenenis, & calida in frigidis. alia sunt quæ iuuant attrahendo venena, ut caro scorpionis affricata vulneri proprio attrahit in se venenum. alia uerò sunt quæ iuuant à tota sui substantia, & hæc vel iuuant, quoniam alterant vt dicebat Galenus ipsa venena. vel quia expellant, vel quia corpus & præcipuè cor ita præparant, & corroborant, vt venenis maximè resistant. iam uerò de remedijs, uel secundum qualitatem agentibus, vel attrahentibus, certum est hæc vsurpanda non esse, nisi vbi iam venenum in corpore est, & de his nulla est dubitatio. De aliis autem quæ à tota substantia prosunt sic definiendum, scilicet ea quæ alterant uenenum minimè conuenire sanis corporibus: ratio est, quia hæc omnia, aut ipsissima venena sunt, aut saltem magnas partes venenosas habent, vt si venena non reperiant proculdubiò ipsa venenent, huiusmodi autem est inter alia caro viperina, vinum viperinum; nam est certa omnium sententia & præsertim Galeni, carnem uiperæ, & vinum uiperinum magnam utilitatem præstare tum leprosis, tum uenenatis. & exumplum est apud Porphyrium 4. de abstinen. ab animal. ubi scribit seruum quendam Crateri Medici dum laboraret lepra immanissima, ita ut carnes ab ossibus abscederent, potato uino in quo extincta erat uipera statim conualuisse. sed & carnem uiperæ & uinum ipsius si sanis exhibeatur, compertum est plurimum nocere: ob quod summo iure Dioscorides monuit, ut magna diligentia adhibeatur in conseruandis uasis uinariis à uiperis quasi uinum in quo extincta sit uipera, si potetur à sano ipsum uenenum euadat. Cæterum remedia alexipharmaca, quæ iuuant præparando corpus, & ipsum roborando conueniunt pro sanis, eò quod hæc omnia aut nihil, aut exiguum in se possident ueneni. igitur quæ corroborant, & conueniunt sanis corporibus alexiteria sunt bolus armena, smaragdus, semen citri, & miror quare Auerroes adnumerauerit inter hæc dumtaxat semen citri, cum sint complura etiam alia alexiteria, quę sanis conueniunt.

Verum

Vtrum Theriaca conueniat sanis, & vinum viperinum.
Cap. XX.

SED licet res hactenus manifesta videatur, dubitatur tamen de nonnullis compositis alexiteriis, & inter alia de Theriaca, vtrum sanis in præseruatione conueniat. Auer. in libro de Theri. disputans aduersus Auicen. qui dixit theriacam roborare cor, & conseruare calorem natiuum, tribus rationibus conatur probare eam minimè conuenire. Prima est quod per theriacam homines nihil à veneno patiantur, quo fit vt videantur similes fieri ipsi veneno: si ergo theriaca facit homines similes ueneno non uidetur vllo pacto sanis corporibus conuenire. Alia est, theriacam attrahere venenum, sed omnis attractio fit per similitudinem, igitur theriaca similis est veneno, & iccircò non videtur conuenire sanis. Tertia ratio est, theriacam potentissimam esse, & maximæ actiuitatis, atque id ex eo colligi, quia venena debellat & minuit. si igitur maximæ actiuitatis est, non videtur conuenire posse corporibus sanis. atque hæ sunt rationes Auer. quibus probare conatus est theriacam minimè sanis corporibus præbendã esse. Ex altera verò parte sũt auctoritates & Gal. & Auic. quas attuli; sunt etiam exempla quandoquidẽ relatum est summos Imperatores Mithrydatem M. Antonium, Neronem, in frequenti vsu habuisse, eam sine vllo detrimento, immo verò quotidiana experientia docet eam à sanis corporibus vsurpari, vel cũ fructu, vel saltem absq; detrimento. Pro solutione tria constituenda sunt; vnũ est corpora sana alia esse simpliciter talia, alia uerò secundũ quid, quemadmodum luculentissimè docuit Gal. in arte Medica: alterum est, theriacam corporibus sanis exhiberi posse propter duos fines, vel vt conseruetur sanitas, vel vt corpora sana præseruentur à maioribus malis. Tertiũ est, vsum theriacæ uariari posse, vel secundum sui ætatem, vel secundum mensuram qua capitur. his constitutis in hunc modum definiendũ est, theriacam recentem nullis corporibus sanis conuenire: ratio est, quia in theriaca recenti sunt multa medicamenta venefica, quæ cum nondum sint castigata fermentatione, periculum graue imminet ne offendant, & hinc est quod in theriaca recenti opium solet magna detrimenta adferre. cæterum fermentata conuenit tum corporibus simpliciter sanis, tum etiam sanis secundum quid: conuenit prioribus vt conseruetur saninas, siquidem scribit Auicen. quod corroborat & viuificat calorem natiuum, à quo postmodum conseruatur sanitas. conuenit posterioribus vt præseruentur à maioribus malis, eò quia proprietatem quandam largitur corporibus humanis, ob quam facile resistant omnibus grauibus iniurijs. differentia tamen est, quia ubi conseruanda tantum est sanitas, theriacæ dosis minor esse debet: vbi verò præseruanda sunt corpora à grauioribus malis, tunc in maiori copia exhibẽda est, atq; ẽt frequentius: sicuti vbi iam est venenũ in corpore, & maior copia & frequentior usus conuenit. His ita constitutis & definitis, iã facilè apparet, rationes Auer. exigui momenti esse, nam minimè verum est vsu theriacæ

riacæ corpora fieri uenenosa, quin potius illud uerum est corpora acquirere quandam proprietatem siue contrarietatem aduersus venena, qua faciliter illa superant. Nec valet quod ait, si non fiunt corpora similia veneno vsu theriacæ, fieri saltem similia alexiterijs, & propterea media esse inter uenena & alexiteria; quia fiunt quidem similia alexiterijs, sed secundum hanc tantum rationem, ut contrarientur venenis, non autem alio modo. quod si theriaca attrahit uenena, facit id similitudine quadam arcana, non similitudine substantiæ, & omnium qualitatum: nam sicuti uidemus Magnetē attrahere ferrum, & tñ in multis illis esse dissimilē. haud secus existimandum, theriacam attrahere posse venena & tamen in multis dissimilem esse ijs, fateor quidem theriacam esse summæ actiuitatis, vt dicebat Auerroes, verumtamen hæc actiuitas minimè nocet corporibus sanis, sed nocet illis quorum vires admodum imbecilles sunt, propter quod Gal. lib. de ther. ad Pis. atque 8. Meth. damnabat eam, tum in corporibus calidis, & siccis, tum maximè in pueris eò quod in illis facilè febres ex eius usu oriantur: pueri verò ob uirium infirmitatem minimè sustineant magnitudinem actionis ipsius. Sed quid dicemus ad Galenum? qui scripsit alexiteria omnia media esse inter corpora, & uenena. puto dupliciter responderi posse, in hac re graui admodum & difficili. Vnus modus est, medium duplex esse, aliud secundum compositionem, seu mistionem: aliud verò secundum operationem, appellatur medium secundum mistionem illud quod ex extremis conflatum est: medium uerò secundum operationem, eò quia facit operationes extremis partim similes, partim dissimiles. iam alexiteria non dicuntur à Galeno media secundum mistionem, sed dumtaxat secundum operationem, eò quia habent aliqua ex parte operationes similes corporibus sanis, & naturalibus; aliqua verò ex parte similes venenis: quod significare uoluit Gal. 5. de simpl. med. cap. 18. quando dixit eandem proportionem esse inter corpora, & alexiteria, quæ est inter venena, & alexiteria, & econuerso. Alter modus respondendi est, sententiam Galeni (scilicet alexiteria esse media inter corpora & uenena,) verificari quidem de multis, sed non de omnibus: atque huic sententiæ adstipulari videtur Auic. 6. quarti. tract. 3. cap. 1. quo in loco duo animaduersione digna scribit. Vnum est, accidere aliquibus alexiterijs, vt sint media inter corpora, & uenena. alterum est huiusmodi sententiam esse cum sapientibus disputandam, propterea quod ex toto non sit verificata, ex quibus uerbis Auicennæ potest quisque colligere minimè verum esse omnia alexiteria esse media inter uenena, & corpora: immo verò, si diligenter examinentur uerba ipsiusmet Galeni, primo loquitur in eo loco, non de omnibus alexiterijs, sed de iis tantum quæ corrumpunt, & alterant ipsa venena. præterea scribit non simpliciter; sed omnia hæc ferè esse media, tum autem nocere cum in magna copia sumuntur, vt ex huiusmodi uerborum Galeni examine, colligi facilè possit eam sententiam minimè de omnibus veram esse. Cum autem hunc in modum constitutum sit de Theriaca, superest videamus de vino theriacali, hoc est de vino, in quo extinguuntur viperæ, numquid scilicet sanis corporibus conueniat, nec ne, conuenire iis est in primis auctoritas

Nicolai

Nicolai Florentini, qui in primo de uenenis sequutus Rabbim Moysen, & alios scribit vinum in quo extinctæ sint viperæ frequenter potatiua magnopere conducere ad præseruandum à venenis: ratio uerò est, quia vinum uiperinum, ut docuit Gal. sect. 6. epidem. tex. 5. magnoperè ualet aduersus venena, ueluti & carnes viperæ etiam utiles sunt, vt huiusmodi ratione probari possit illud etiam sanis corporibus conuenire, sed ex altera parte præceptum est Dioscoridis, & aliorum, vt diligenter vasa vinaria custodiantur à viperis & serpentibus ne venenent vinum & consequenter corpora. accedit etiam quod sicuti vinum solet esse veluti vehiculum aliorum medicamentorum: pari pacto hoc in casu fit uehiculum ueneni ipsius uiperæ, ita ut & maiorem perniciem, & celeriorem interitum inferat. Hac in re à paucis animaduersa, puto ego hunc in modum esse decernendum. uinum uiperinum, aut casu ita fieri aut arte: si casu fiat, proculdubio non conuenit; quia extinguuntur in ipso totæ uiperæ, & cauda & caput miscentur, neque fit fermẽtatio, undè redditur potius uinum illud uenenatum, quàm utile. Cæterum si arte fiat, uti Nicolaus uidetur innuere, tunc amputatis amputandis, cum fiat debita mixtio & fermentatio fit consequenter, ut uinum illud utilissimum etiam pro sanis corporibus reddatur. atque ex his iam colligere licet, omnia alexiteria, ubi corporibus sanis exhibentur, semper in minori dosi esse exhibenda, quàm dum præbentur, uel iam uenenatis, uel illis quæ obnoxia sunt morbis, & in uenenatas affectiones uergunt, unde quoq; iam colligere licet quodnam debeat esse tempus, quo sani possunt uti alexiteriis, nam Rabbi Moyses 22. aphoris. loquens de smaragdo, inquit, eum sanis corporibus exhibendum quo tempore uentriculus uacuus est, & iam consummata est omnis concoctio, eo scilicet pacto, quo Galenus libro de ther. ad Pison. cap. 17. præcipiebat, ut theriaca sumeretur cum celebrata est ex toto ciborum coctio, & quod dicimus de theriaca, & smaragdo, idem decernendum est de quocumque alexiterio: & ratio est, quia si hæc remedia sumerentur cum cibus est in uentriculo, proculdubio aut is corrumperetur, aut ipsorum uirtus à cibus hebetaretur. atque hæc de præseruatione dicta sint.

De curatione uniuersali uenenatorum ab animalibus, & de temperamento serpentum. Cap. XXI.

SI venenum iam in corpus assumptum fuerit, duplex erit ratio curationis alia vniuersalis, alia verò particularis vniuscuiusque speciei. vtile autem erit vniuersalem curationem prius cognoscere, quoniam ab hac multa ad particularem deriuabunt. quia verò vt sæpè dictum est, venenorum alia ore sumuntur, alia extrinsecus inferuntur, initium sumam à curatione eorum venenorum quæ extrinsecus inferuntur. Inuenio autem huiusmodi venena communicari corporibus nostris tribus modis aut morsu, aut expuitione, & afflatu, aut aculeo. morsu inferunt venena in primis serpentes, deinde animalia rabie efferata, de quibus cum tractatio nostra sit, non erit opus eam inutiliter repetere: expuitione verò & flatu aspydes, qui dicuntur ptyades, basiliscus, quem tametsi Galen. se minimè vidisse scripserit, grauissimi tamen scriptores eum reperiri, & halitu, ac visu interficere scribunt. & ego dum apud Imperatorem Maximilianum essem, vidi cadauer basilisci, quod hactenus in thesauris eius seruatur. inferunt venenum aculeo omnia araneorum genera, vespæ, apes, & quamquam hæc animalia diuersimodè venenare videantur, illud tamen commune habent, vt ipsorum venena tota substantia potius quàm qualitate interimant. neq; valet quod Galen. scribit libro, quod animi mores. c. 3. in fine, aspidis venenum frigidum esse ac perinde afficere, atque cicutam, quia refrigerant quidem omnes serpentes vt infra dicetur, sed non interimunt frigiditate, verum proprietate naturæ, & tota substantia. Modus verò quo ab huiusmodi animalibus infertur venenum hic est, animalia quæ morsu venenant, virus venenosum gestãt in vesica quadam subtus linguam, qua rupta emanat quidam ichor saliuosus, qui vbi corporibus infigitur, ea venenat, quod voluit significare antiquissimus Nicander, quãdo scripsit venena serpentum contineri in cute. modus verò quo frangitur hæc vesica, vt ego inuenio duplex est; vnus quando mordent. vbi .n. mordent cum corpora contrectent huiusmodi vesiculam, illa frangitur, quod tamen fit diuersimodè, quia serpentes femellæ quatuor dentibus; mares autẽ duobus solis mordent. alter modus, quo frangitur hęc vesicula linguæ, est compressio; nam comprimitur illa ab his animalibus, ità intentè vt frangatur, & virus, ac saliua emanet: sic puto aspidem, ptyadem expuendo venenare, quia sic disrupta hac veneni vesicula illud eiaculant, & quadam arte profundum hæc vt dixi videntur esse cõmunia omnibus animalibus venenũ iaculantibus. Cæterum priusquaã curationẽ aggrediar, nonnulla de serpentibus notatu digna sunt præmittenda. primum est hoc nomen serpentis apud scriptores, & cõmuniter, & propriè accipi solere. communiter accipitur non solum pro serpentibus propriè vocatis, verum etiam pro scorpionibus, & araneis, vt est apud Cornelium Celsum pro lacertis; inuenio etiam & Plin. & Apul. appellasse pediculos serpentes, vbi scribunt Pherecidem Syrum Pythagoræ præceptorem

Pediculos appellari serpentes.

ptorem ſerpentibus perijſſe; quem tamen conſtat pediculis eſſe enecatum. propriè ſerpens accipitur pro animali ſanguineo pedibus orbato,& ouiparo. nam hoc proprium ſerpentum eſt oua parere. ſic definuit Ariſto.ſerpentes in libr.de gen.anim.& alibi; ſic etiam Gal. in lib.de Ther.ad Piſ.8. vt cum nos etiam loquimur de ſerpentibus,de ijs loquamur qui ſine pede ſunt,& ouipari. Sed de his quæſtio eſt à nemine exactè tractata & abſoluta, cuiuſnam temperamenti ſint ſerpentes propriè ſic dicti.Galen. loco citato, quod animi mores &c. manifeſtè credit ſerpentes omnes eſſe frigidi temperamenti, quod etiam colligi poteſt ex lib. 2.de temper.cap. 5.vbi pluribus verbis nititur adferre cauſſam propter quā ſerpentibus deſunt pili. hanc eandem ſententiam habuit ante Gal.Plin.lib. 10. cap.72. habuit Raſis 35.Contin.3. ſed præter horum auctoritates ſunt etiam rationes: vna eſt,quia omnes qui venenantur à ſerpentibus, frigore quodam mirifico ſtatim tentantur; altera eſt,quia hæc animalia vt dicebat Ariſtot. 38.de hiſto. anim.ca. 15. latent quatuor menſibus in cauernis non alia ratione,niſi quia cum frigidi temperamenti ſint, non poſſunt ſuſtinere aeris frigus, & propterea in latebras terræ vbi calor eſt,ſe recipiunt: tertia eſt,quod ſi ſumma æſtate ſerpentes & angues omnes tractentur, nemo eſt qui ſenſu ipſo non experiatur hæc animalia ſummè frigida eſſe,vt ex his rationibus,& auctoritatibus facilè intelligi poſſit, eos eſſe frigidi temperamenti. ſed Auicen.6. quarti.tract.3.cap.21. miratur inuentos eſſe homines,qui crediderint ſerpentes eſſe frigidæ temperaturæ: immo verò ſubiungit eos omnes longè fefelliſſe,qui huiuſmodi ſententiam ſunt ſectati. ad rationes autem propoſitas reſpondet,non eſſe mirum ſi ex morſu ſerpentum oriantur & frigora, & horrores: eò quia cum ui veneni natiuus calor extinguatur,fit vt frigus per accidens quodam pacto ſentiatur,quemadmodum etiam videmus propter ſummas inflammationes ſequi & gangrenas, & refrigerationes, & mortificationes partium. pariter inquit Auice. non valere, quod hæc animalia lateant hieme, quia veſpæ, crabrones hieme quoque latent, quæ tamen calida eſſe experientia docet. Pro ſolutione huius difficultatis ſciendum eſt,de ſerpentibus nos loqui poſſe,vel ſecundum partes aliquas ipſorum,vel ſecundum totum. ſi ſecundum partes loquamur, non inconuenit in ipſis aliquas partes reperiri quæ calidę ſint,vt eſt fel.ſed ſi de toto loquamur, vt certi hac de re ſimus, confugiendum eſt ad rei ipſius naturam, vt .n. Ariſt.& experientia docet, ſerpentes ſunt quidem animalia ſanguinea, ſed exiguo admodum ſanguine prædita: iam verò cum omnis animalium calor ſit in ſanguine locatus,quis nō videt eos neceſſario frigidos eſſe,quia paucum ſanguinem habent. adhęc fuit ſententia Hipp. quæcunque habent multum caloris, multò etiam nutrimento egere; vt quæ pauco nutrimento opus habent, minus etiam calida ſint. iam verò doctrina eſt Ariſto.8.de hiſt.anim.4.quam etiā ſecuti ſunt omnes,& experientia comprobatur ſerpentes paucisſimo cibo egere, & quatuor menſibus ſine cibo viuere,quod præcęteris probabat exemplo pharmacopolarum, qui pluribus menſibus ſeruant in pixidibus viperas,alioſque ſerpentes ſine vllo cibo: quod ſi uerum eſt, minimè dubitandum eſt, hoc genus animalis frigidi tempera-

menti

Cuius temperamenti sint serpentes.

resolutio quaestionis.

menti esse. quod cognoscens etiam Albertus Magnus lrbr. 7. de animal. cap. 4. dixit, serpentes diu uiuere sine cibo, eò quod ob frigiditatem humoribus frigidis & uiscidis abundant, quibus nutriuntur, possumus etiam addere eos propter sui frigiditatem mirificè delectari uino, atque dum sub sole sunt, huc atque illuc aggitari, eò quod illorum frigiditas huiusmodi temporibus sedetur, quare, ut liberè dicam non possum non satis mirari Auic. qui & hic & 2. de medic. cap. de serpen. usque adeò in re clara cęcutiuit, ut non uiderit omnia testari serpentibus esse temperamentum frigidum. Sed utcumque sit, cum uenenum horum animalium, proprietate potius, quàm qualitate manifesta interimat, iure in curatione instituenda idem Auic. 6. quarti. tract. 3. cap. 1. quatuor scopos nobis proposuit primus est, ut calor natiuus corroboretur, quo possit pugnando aduersus uenenum illud superare. Secundus, ut uiscera omnia roborentur, ne à ueneno ingrediente faciliter lædantur. Tertius, ut quam citissimè illud è corpore extrahatur. Quartus, & postremus, ut operationes uenenorum frangantur omnino, & deleantur. Sed quamquam quatuor hi scopi sint propositi, differentia tamen est in consequendis illis, quia licet dignitate prius sit, ut calor confirmetur: attamen executione prius est, ut quamprimum uenenum è corpore extrahatur, & ut prouideatur ne in cor, & in intima corporis penetret. quapropter ubi contigerit alicui commorsum, uel à serpente, uel ab araneo curare, debebit statim prospicere, ne uenenum in intima corporis recipiatur, quod quia citissimè fieri solet; citissimè quoque hic scopus adimplendus erit. prouidebitur autem ligaturis, suctione, attractione, cucurbita, incisione, ustione, & medicamentorum positione. primum autem quod faciendum est, ut si fieri potest, supra partem commorsam tres, aut quatuor digitos arctissimè pars ligetur. Gal. enim 3. de loc. affect. 7. narrat se uidisse dum ruri esset; rusticos quosdam percussos esse à uipera, & statim se arctissimè supra partem commorsam obligasse, deinde partem illam amputandam curasse, atque ita mortem euasisse. sed hæc in rusticis forsan toleranda: in urbanis uerò omnia prius experienda, quàm pars aliqua amputetur. quod monebat Diosco. lib. 6. cap. 40. scilicet ad incisionem partis commorsæ, tum tantum deueniendum, quando nulla alia spes superest uitæ. itaque liganda est pars, uel si ligari non possit, medicamentis adstringentibus obducatur, ut albumine oui, gummate, sanguine draconis, bolo armeno, atque tum deueniendum est ad exugendam partem commorsam, ut huiusmodi exuctione totum uenenum extrahatur, in qua re aduertendum sæpè huiusmodi morsus siue dente, siue aculeo fiant, usque adeò pusillos & obscuros esse, ut uix conspici ualeant. Circa exuctionem Dioscorides nonnulla proponit documenta consideratione digna. Vnum est, ut qui exugere debet partem commorsam numquam sit ieiunus. aliud est, ut semper os prius abluat. uino, atque eò generoso: tertium ut ore contineat oleum. possumus his addere ut qui exugere debent, plures sint, & sæpe mutentur: sic enim multò tutius poterit extrahi totum uenenum. quod si ori exugenti prius affricata esset theriaca, magna quoque securitas accederet. sed quia rari inueniuntur, qui uulnera uenenata exugere uelint,

ea pro-

Scopi curatio nis venenis.

eapropter loco illorum succedunt cucurbitulæ: quæ si vulneribus commorsorum applicentur, potentissimè extrahere possunt venena. proponit Dioscor. & alii quoddam aliud præsidium loco exuctionis, & est, vt gallus, vel gallina, vel palumbus viui accipiantur, & deplumato podice vulneri admoueantur: sic enim non solum proprietate quadam, verumetiam calorifica illius loci facultate, fit efficacissima ipsius veneni extractio. verum, quia ut superius dixi, horum animalium morsuræ obscurissimæ, & exiles sunt, operæpretium est locum commorsum scarificare, quod fit longis latisque incisionibus. Vbi autem apertus & dilatatus est locus, diu conseruandus est apertus, & quo tempore conseruatur, semper apponenda sunt remedia, quæ vim auxiliarem habent ad extrahendum quidquid veneni intus est. sunt autem hæc complura apud Medicos, ruta, allium contusum, dictamnus Cretensis, sed omnibus præfertur theriaca, immo verò fuit sententia Gal. 11. de simpl. medicamen. cap. de dracone marino. & lib. de ther. cap. 11. singulare præsidium esse in omni genere vulnerum venenosorum, vt ipsa animalia quæ vulnus inflixerunt, trita ipsi affricentur, & applicentur, quod qua facultate, & qua vi efficiatur, pollicitus est quidem Galenus docere, sed vt ego puto non fecit, aut infeliciter fecit. solet interdum venenum inflictum, vsque adeò contumax & præceps esse, vt non possit etiam hac arte debellari, & iccirco Ægiptii Medici, in quorum regione venenata animalia sunt plurima, consueuerunt vt scribit Auicen 6. quarti. tract. 3. cap. 1. confugere ad ignem, quippè qui non solum venena, verumetiam omnia mala expellit. modus autem quo vtebantur igne in his casibus, multiplex erat, vt habetur apud Auicennam eo loco, modò enim ferro candente, modò fune accenso, modò oleo vrente: medicamentis etiam vstoriis hoc agebant. Sed dubitatio est de theriaca, vtrum utile sit eam extrinsecus administrare. fuerunt qui omnino negarunt, impulsi hac ratione, quod theriaca sua facultate fugat, & expellit venenum; vnde cum venenum internum expellatur à theriaca extrinsecus apposita, dicunt isti, venenum magis, atque magis in cor se se recipere, & propterea periculosum magis euadere. alii uolunt theriacam à proprietate ad se se attrahere venenum, & propterea extrinsecus vtendam, quò virus veneni extrahatur. In hoc dissidio puto ita decernendum theriacam recentem numquam extrinsecus apponendam, quia cum adhuc frigida sit opium, si non castigetur, periculum imminet ne venenum intro magis repellatur ob frigus. cæterum iam fermentata vtilis est, si extrinsecus apponatur, tum quia facultate quadam attrahit venenum, tum quia si non attrahit, tamen illam potentissimè frangit, & hebetat. ubi hæc omnia facta sunt, solet quoque veneni qualitas, & vestigium aliquod per corpus propagatum relinqui, quod opus est radicitus euerti. iccircò in his casibus, instituenda est in primis recta uictus ratio, quam proponam cum tractabo de uenenis interius sumptis, adhæc vtendum est & Chirurgicis, & Pharmaceuticis remediis. Si uenenum sit per totum corpus dispersum, atque illud sanguine plenum, fuit Auicennæ sententia loco citato utendum esse sanguinis missione, tum ut passim ueneni

hunc

[margin, manuscript:] Dubitatio de extrinseca administratione theriacæ.

hunc in modum euacuetur, tum maximè vt pabulum ipsi auferatur, hoc est sanguis ipse: quare utile erit modo nihil prohibeat confugere ad sanguinis missionem. De pharmacis autem hunc in modum constituendum est, quamprimum ad purgationem deueniendum esse, maximè autem confert in hoc casu vsus agarici, quem præter purgandi uim resistere etiam uenenis clarissimè intelligi potest ex auctore compositionis theriacæ, atque etiam ex ipso Galeno. sed circa purgationis administrationem duo dicenda: vnum est, in his casibus non expectandam esse humorem præparationem, eò quia humores uenenati non possunt ad benignum reduci, sed quãprimum fieri potest è corpore extrahendi sunt, ne huc atque illuc moti in cor tandem precipitentur. alterum est, circa initia magnopere cauendum esse, ne uel purgatorio medicamento, uel sectione uenę, uel uomitu utamur; ratio est, quia si hęc tempestiuius peragantur quam par est, certissimũ periculum imminet ne ab externis partibus in internas uenena rapiantur. Sed dicet quis, cur Aetius lib. 13. ca. de ueneno uiperę scribit, eos qui morsi sunt à uipera debere (priusquam urinę appareant cruentę) bibere uinum, & vomere? Respondeo etiam si hoc præcipiat Aetius, non propter hoc tamen voluisse, vt vomitus statim in principio administretur, sed tantùmmodo priusquam signa letalissima adsint, & omnis spes sublata sit. atque hæc est vniuersalis ratio, & methodus curandi venena extrinsecus ab animalibus illata.

De curatione venenorum ore sumptorum.
Cap. XXII.

IN venenis quæ ore capiuntur duplex curandi scopus est ut traditur à Galen. libr. de const. art. 19. vnus est, ut quam citissimè fieri potest venena è corpore educantur: alter est vt vis & operatio eorum, omni ingenio & arte eneruetur. euacuari verò poterunt vel ore, vel aluo, vel vrina vel sudore. cæterum quia per os ingressa sunt, & multò securius est per eandem partem illa euacuare, iccircò statim ac se offeret aliquis, qui venunum ore sumpserit, prospiciendum erit vt illud vomitu euacuetur. Sed circa vomitum instituendum quinque documenta opus est semper ante oculos habeamus. primum est ut vomitus fiant medicamentis familiarissimis, propterea iure damnatur ab omnibus hoc in casu ellebori vsus: commoda verò sunt oleum, butyrum, copia lactis, decoctio florum genistæ. Scribonius Largus auctor antiquissimus, commendabat ut uomitus concitetur, vel pẽna, uel loro vomitorio. quid autem sit apud Scriboniũ lorum vomitorium ingenue fateor me ignorare, coniicio tamen fuisse in vsu apud Medicos, & pharmacopolas lori, seu corigię genus aliquod, quod in os immissum vomitus prouocabat, sed de hoc forsan in 6. Variarum lectionum aliquid plus dicam. Secundum documẽtum est, ut vomitus cieatur iis remediis, quæ vim

empla-

emplasticam habent: ratio est, quia pleraque uenena acria, mordacia, & tenuia sunt, unde à remediis uiscidis & unctuosis non solum uis ipsorũ mordax obtunditur, uerum etiam ipsis unctuosis uenena adhærentia, & ueluti inuiscata sicuti minus nocent, ita felicius & tutius uomitu educuntur, unde pinguedines, iura pinguia ut dicebam, butyrum magnoperè conferunt, quorum ultimum Auicennas in his casibus prætulit cuique alteri medicamento uomitorio. Tertium est, ut uomitoria habeant uim incidendi & attenuandi, quocirca iurè cõmendatum est à Medicis lixiuium, oxymel, acetum. hæc .n. præterquam quod citissimè uomitum excitant, substantias etiam uenenorum incidunt, & hebetant. Quartum documentum est, ut uomitoriis semper immisceantur aliqua, quæ uim habeant uenenis ipsis resistendi, ut est puluis cornu cerui, puluis lapidis bezoar, smaragdi, terræ sigillatæ, boli armeni, & aliorum: huiusmodi .n. si misceantur, non solum famulantur uomitui faciendo, uerum etiam & ui emplastica, & ui alexiteria minuunt uires ipsorum uenenorum. Quintum est, uomitum non semel, neque exiguo tẽpore esse concitandum, sed tantisper insistendum quousq; nulla ueneni suspicio remaneat, hoc est omnis sapor, color, & odor ueneni tus sit sublatus: nec amplius appareant uel morsus, uel nausea, uel cruciatus intestinorum. solent intestina citissimè à uenenis offendi, ut scribunt Aetius, Scribonius, & Auicennas. itaque præter uomitum statim etiam clysteribus & ipsa eluenda erunt, ut si quid ueneni ad ea peruenit omnino elidatur. fiunt autem clysteres in his casibus, interdum lenes, interdum uerò ualidi & fortes, cuiusmodi laudauit Aetius. leues fiũt ex butyro, lacte, oleo. fortes uerò ex agarico, chamelæa & aliis. exempla eorum hæc erunt. Rec. lactis uaccini libr.1.s. ol. amigd. dulc. unc. 4. butyri unc. 3. pul. cornu cerui drac. 1. salis drac. 1.s. misce pro clystere. Item Rec. chamelçæ, consolidæ, centaureæ, maluarum an. m.s. agarici in petia ligati drac.1.s. fiat decoctio secundum artẽ. deinde Rec. dictæ decoctionis lib.1. olei dulcissimi unc. 6. elect. de dactylis drac. 3. salis drac. 1.s. cornu cerui puluerizati drac. 1. misce fiat clyster. Si fortè uenenum ad urinam pertingere uideatur, est sententia Dioscor. & Auic. quod studium conuerti debeat ad urinam prouocandã: quod cum fieri possit uariis remediis eligenda sunt mitiora, quæ nihil acrimoniæ, uel insignis caliditatis possideant, unde & cassiam magnoperè laudo, & succum seminum melonum, radicem maluæ. & ut habeatur formula horum, quæ in hoc casu possunt prouocare urinam. Recipe florum cassiæ drach. 10. pulue rizentur glyciriſſæ drach. 2. misce, & notandum admiscendam glycirizam in hoc casu, quia ut docet Mesues cassia suaptè natura non prouocat urinam, sed tum demum si sibi misceantur diuretica, cuiusmodi est glyciriza, quæ præterquam quod prouocet urinam habet etiam uim alexiteriam & emplasticam, meritò cuius uim uenenorum maximè retundit. si cassia non placeat poterit sic aliud diureticum parari. Recipe sem. cucurbitæ unc. 2. rad. maluæ unc. 1. glyciriſſæ drachm. 1.s. sem. citri scrup. 2. fiat decoctio secundum artem. deinde Recipe dictæ decoctionis unc. 4. mannæ electæ unc. 3. succi sem. melonum unc. 1.s. misce: hoc enim medicamentum poterit simul, & urinam, & aluum mouere,

& venenis obsistere. Sed quæ dixi hactenus de curatione vniuersali satis aperta, & certa sunt inter Medicos; illud autem incertum est, an in curatione venenorum quæ potu sumuntur conueniant medicamenta purgantia. Galenus quidem nullibi eorum mentionem facit. Aetius qui diligentissimus fuit semel tantum in cura veneni cerussæ purgantis medicamenti meminit. Auic. etiam 6. quarti in initio vbi sequitur de vniuersali curatione venenorum, numquam meminit purgantis medicamenti. ex altera verò parte vbi tractat de veneno arsenici, & calcis, & gypso, & cerussa, aliquam eius mentionem facit. Hunc in modum decernenda hæc puto, venena quantum ex se requirere vsum purgantium, quoniam illa semper sunt è corpore educenda, sed quia medicamentis solent magis attenuari, & attrahi ad ventriculum, vbi damna inferunt, eapropter iure vsus eorum à Medicis silentio præteritus est, exceptis tamen illis venenis, quæ cum suapte natura adhæreāt partibus corporis, opus habent aliquo, quod ipsa educat, vt est gypsum, cerussa. quare si interdum vtendum erit his medicamentis, quod fiet quando vel vomitus fieri non poterit, vel clysteres nihil proderunt, confugiendum erit ad purgantia. & quamquam Auice. & Aetius interdum proponant scammonei vsum, agaricus tamen cunctis alijs præferendus est, quia præterquam quod euacuat, & expurgat humores, habet & alexiteriam facultatem & vim veneni inimicam, & vt purgatorij aliquod exemplum habeatur. Recipe fol. acetosæ, pimpinel. an. m. 1. florum cord. p. 1. s. citri, zedoariæ an. scrup. s. fiat decoctio secundum artem. deinde. Recipe dictæ decoctionis vnc. 4. agarici præparati scrup. 4. infundantur omnia secundum artem. deinde facta diligenti expressione adde mannæ electæ vnc. 3. syrupi de cortic. citri vnc. 1. misce. præter hos modos educendi venena est alius qui fit per reuulsionem à partibus intimis ad extimas, hoc autem fit frictionibus extremorum ligaturis, cucurbitularum appositione, lotione pedum, lixiuio feruenti, vsu balneorum præcipuè laconicorum, ac omnium eorum quæ prouocant sudorem. possumus quoque inter hæc præsidiorum genera connumerare auxilij genus quoddam quo Cæsarem Borgiam dum venenatus esset, se se seruasse aiunt, & est, vt vel mula, vel bos exenterentur viui, & intra aluum horum animalium calentem corpora venenata ponantur: habent enim hæc animalia proprietate vitalis caloris quem adhuc obtinent vim attrahendi venena ab intimis ad superficiē. verum & si hæc omnia prudenter administrata prosint, remanet tamen periculum vitæ magna ex parte sublatum, tanta enim est celeritas penetrationis venenorum, vt statim soleant viscera violare, & insigniter contaminare. iccircò Medicus non debet contentus esse, quod subitaneum euaserit periculum, sed simul prospicere, vt quidquid mali impressum est in visceribus emendetur, & deleatur. ad quod agendum conferunt, & ratio victus, & antidoti, seu remedia alexipharmaca, quæ non modo conferunt, in venenis ore acceptis, verum etiam in ijs quæ ab animalibus extrinsecus inferuntur. nam de remediis Chirurgicis, quia iam proposita sunt, non est vt quidquam repetatur: illud sat sit hic attulisse quod paucissimis verbis docuit Auicennas, scilicet si mittendus est sanguis, debere mitti. cognoscitur

Exempl. formul. purgantis in assumpto veneno.

tur autem id esse faciendum, si corpus venenatum suaptè natura sanguinolentum sit, & si venena reliquerint accidentia vlla inflammatoria, quia vt huiusmodi accidentia aboleantur; & utile, & necessarium est sanguinem mittere. Circa victus rationem quæ pro curatione vniuersali omnium venenorum exigitur, in primis prospiciendum est aeri, vt scilicet qui venenati sunt detineantur semper in locis calidis & siccis, ubi aer purus & clarus sit, ubi odores aromatum fiant, & præcipiunt ferè omnes, vt habeantur serui sani, & integri, qui frequenter halent in os venenati, quod si etiam isti qui expiraturi sunt in os prius res odoratas masticent, vt zedoariam, folium vocatum, seu malabathrum, nucem miryfticam, gariophylos vtilissimum quoque erit. in omnibus ferè alijs morbis solet somnus saltem moderatus commendari: cæterum in curatione uenenorum secus est, nimirum prouidendum est, vt parcissimè quantum fieri potest venenati dormiant, & præsertim in initio: ratio est quia oportet remedia diligenter, & sollicitè adhibere, quod fieri non potest in dormientibus. accedit etiam somno uenena magis in cor rapi. postremo cum dormientes suos dolores, & sua mala non sentiant, nequaquam remedia adhiberi possunt, quare prouidendum ne uenenati dormiant, sed modò huc, modò illuc mouendi sunt, quia corporum agitatione venena magis in cutem trahuntur, & magis etiam consumuntur. à venere abstinendum est, aluus lubrica conseruanda. Pro potu autem vt habetis ab Hipp. 6. in 6. epid com. 6. conuenit vinum, acetum, sapa. Ex cibis conueniunt omnes unctuosi & crassi, cuiusmodi est lac, butyrum, oleum, oua, cerebella animalium, pedes vitulorum. Ex herbis allium, raphanus, borago, buglossa, pimpinella, tormentilla, melissa, consolida, ex fructibus verò nuces auellanæ, castaneæ, ficus, citria, citonia, & similia Gal. 6. epid. loco citato adferens rationem omnium eorum quæ proponit Hipp. aduersus malefica medicamenta, inquit iccircò laudare vsum salis, quia à sale omnia venena extenuantur, & consumuntur: quamobrem vtile erit salem simplicem, uel theriacalem in frequenti vsu habere, immò laudo vt habeantur aliqua aromata, quę ferculis inspergãtur, cuiusmodi esset. Recipe zedoariæ gentianæ an. drach. s. cinamomi, gariophylo. nucis miryst. an. scrup. ij. croci scrup. s. pulverizentur hyacinthi, smaragdi an. gran. 15. sacchari fini unc. ij. misce. præter hanc rationem victus necessarium est, vt si corpora uenenata rectè curari debeant, tractentur etiam antidotis omnibus ferè venenatis vniuersaliter conuenit vsus Theriacæ, & Mithrydatii: sed, vt inquit Auicennas, si species veneni cognita fuerit Medico, debebit antidotos peculiares, & accommodatas illi speciei adhibere. quare ad eorum quoque tractationem iam descendamus.

HIERONYMI MERCVRIALIS DE VENENIS,

LIBER SECVNDVS.

CAPVT PRIMVM.

VANVM profecto & inutile fuisset, vniuersalem hanc venenorum curationem tradidisse; nisi etiam simul & particularis adferatur. neque enim Medici uersantur circa uniuersalia, sed tantum circa particularia. cęterum immensum esset hoc, & forsan superuacaneum tractare curationem, & naturam omnium particularium venenorum, quandoquidem penè infinita sunt, & particulatiter etiam à scriptoribus tractata. quare vt immensitatem hanc operis fugiamus statui ex vnoquoq; genere venenorum vnum, vel alterum seligere, sic enim facilè quisque poterit reliquorum indiuiduorum methodum sibi acquirere. & quia supra diuisi venena in ea quæ ab animalibus inferuntur, & ea quæ ore sumuntur: eandem diuisionem nunc sequar, initium sumens à venenis quæ extrinsecus ab animalibus inferuntur. Quoniam verò ut dixi animalia quæ venenant, vel morsu offendunt, vt serpentes, uel ictu ut aranei, & phalangia, uel solo tactu ut dracones athlantici, uel afflatu, ut sunt alij quidam angues indici & basiliscus. de his postremis non erit opus multa dicere, quia peregrina sunt animalia, & à nobis ualdè remota. tractabimus solum de ijs quæ morsu, aut uictu uenenum inferunt: & licet inter hęc pręcipuum locum obtineat canis rabidus, quoniam tamen copiosissimus tractatus noster de eo antè hæc editus habetur, non erit opus iterum nunc de illo loqui. undè tracturus tantum sum de ueneno aspidis, & uiperæ quod morsu inferunt; subinde de ueneno scorpionis & phalangij, quod uictu communicatur. ratio autem tractationis erit primo ut paucis animal, uel uenenum ipsum describam mox differentias; deinde modum quo infertur, post temperamentum subinde symptomata & affectus, postremo particularem curationem tradam.

De Aspide. Cap. II.

NICANDER scriptor uenenorum antiquissimus; primu m locum tribuit aspidi uenenato, qui serpens terrestris est, dico terrestrem, ut distinguatur ab aquatico, qui sic uocatur. & cum sit serpens, animal est sanguineum, pedibus carens, latens hieme & ouiparum; nam ut suo loco dicetur, inter omnes serpentes sola uipera fœtum uiuum parit. Gal. lib. de Ther. ad Pis. cap. 8. secutus ueteres omnes, & præsertim Nicandrum tria genera facit aspidis. Vnum est, quod appellant chersæon seu terrestre: aliud uocant chelidoniam, seu hirundinacem: tertium ptyadan, barbari vocant expuitorem. priorum duorum generum color est, cinereus, & subuiridis. hirundinacea verò species aspidis tota similis est hirundini vndè nomen habet. conueniunt autem omnia hæc genera, quia omnes aspides sunt visu imbecillo, incessu tardo, auditu autem subtilissimo; nam vt habetur apud Dauidem psal. 57. ea est natura aspidum, ut quotiescumque excantantur cauda obturent aures, ne audiant verba incantatoris. & hæc est ratio propter quam nuncupantur surdi: conueniunt verò omnes & in alia re, quia semper vt scribunt coniuges, & pares incedunt, quod si contingat alterum interimi, superstes persequitur occisorem alterius vsque quo ipsum mordeat, scribit Plin. lib. 2. cap. 63. omnes serpentes vbi percusserint semel hominem, numquam amplius à terra recipi, quod vtrum sit verum, dubito, quandoquidem id nuspiam inuenio apud alium scriptorem. De temperamento etiam aspidis inuenio controuersiam esse inter scriptores. Gal. enim in libro quod animi mores, cap. 3. scribit aspidem paullò minus frigidum esse ipsa cicuta. cæterum qui sectati sunt Arabes Medicos, & de venenis scripserunt, omnes affirmant aspidem esse calidissimum: sed quod alias dixi de omni genere serpentum, idem quoque asserendum esse puto, & de aspide, nimirum ipsum esse frigidum, & consequenter omnes allucinari qui existimarunt illum esse calidum. neque valet quod ex eius morsu incendia, dolores, rubores, & inflammationes suboriantur, quoniam id quod contingit, totum oritur non ex caliditate animalis, sed ex dolore prauo, quem consequuntur omnia accidentia, quæ æmulantur caliditatem. Mordent aspides ac infundunt morsu venena, fœminæ, quatuor dentibus, mares uerò duobus tantum. vtrum autem solo morsu uenenum habeant; an uerò illud toto etiam gerant corpore, dubium est: nam Gal. lib. de theri. cap. 8. quærens rationem propter quam antidotos non ingrediatur caro aspidis, & aliorum serpentum, sed tantummodo caro viperæ, scribit hoc fieri quoniam vniuersum corpus aspidis venenosum est. ut ex hoc loco clarè colligatur, venenum eius per totum corpus esse distributum. cæterum idem Galenus circa finem lib. 2. ad Glauc. scribit populos Marsos uesci carnibus aspidum, hoc autem fieri non posset, si huiusmodi serpentes

Nota rem mirã.

toti

toti essent venenati. Dicendum est venenum quidem in toto ipsius corpore esse. quod si verò Marsi populi vescuntur ipsis, aut est, quia sub ipsorum cœlo non sunt venenati, quemadmodum alicubi, neque viperæ etiam, neque serpentes venenati, uel quia ut dicebat doctissimus Fracastorius huiusmodi populi quandam sympathiam habent cum aspidibus, ut ab ipsis non lædantur. Symptomata quæ ab his inferuntur uaria sunt, quatuor autem præcipua de ptyade dicuntur uisus perturbatio, tumor faciei, surditas & dolor exiguus, propter quam postremã conditionem puto ego Cleopatram Ægypti Reginam, ut refert Gal. loco citato lib. de Ther. uoluisse se se potius aspide interimere, quam ullo alio ueneno. alia genera aspidum faciunt & ipsa diuersa symptomata, stuporem, pallorem vultus, palpitationem cordis, refrigerationem, crebros hiatus, colli inclinationem, & alia. De loco affecto in hoc ueneno posset dubitari primũ quia si prædicta symptomata attendantur, uidetur & cerebrum, & cor potissimum afficiat Aetius, & Promotus scribunt in curatione morsus aspidis Aegyptios id potissimũ aduertisse, ut commorsis propinetur acetum, usque quo illius sapor percipiatur, & præsertim eius uis penetret in dextrum latus, eò quia (inquiunt isti) ab aspide obstruitur iecur, & eius sensus penè perditur, ut ex his locis colligi possit potius iecur affectum esse. Dicendum pro solutione primum quod petitur ab hoc ueneno esse cor, secundo loco iecur & cerebrum, ut iure Aegyptij etiam de iecore curam gerendam censuerint. aspidum uenenum exitialissimum est, immo uerò Moyses qui numquã fallit in Cantica sua scribit esse insanabile, neque solum irremediabile est, uerum etiã citissimè interficit, ut se uidisse in Aegypto testatur Galenus. est tamen differentia, quia hirundinaceus statim interimit: terrestris autem spatio trium, aut quatuor horarum: ptyas uerò paullò tardius. Curatio huius ueneni cum citissimè iugulet, est sollicitanda, statim enim deueniendum est ad exuctionem plagæ, uel ore, uel arundine, uel cucurbitula, uel galli, aut palumbi podice; & quia uulnus obscurum & exiguum esse solet, curandum ut amplius reddatur, & ut scarificationibus sanguis partium circumpositarum extrahatur; quò peracto deueniendum statim ad ea quæ propriè aspidis ueneno aduersantur: huiusmodi autem sunt ruta, quæ apposita uulneri bezoarticam uim habet. Theriaca maximè ab omnibus commendata est. fit quoque mistura quædam ex opio, myrrha, & centaurea, quæ applicata uulneri magnoperè confert; immo uerò Aetius scribit centauream uino tritam, & potu exhibitam si non uomatur, liberare; sed si uomatur certissimum signum esse futuræ mortis. Neque solum externis his remediis sollicitandum est, uerum etiam adhibenda interna, theriaca, mithrydatum, antidotus Zopyri, & antidoti illæ quæ à Galeno proponuntur 2. de antidotis aduersus aspides. Marcus Varro dum 83. ætatis annum ageret, scripsit, urinam commorsi ab aspide potam singularissimum præsidium esse aduersus aspidis uenena. Sed illud certissimum est Aegyptiorum inuentum, & experimentum acetum quò copiosius potetur, utilius esse hoc in genere ueneni, & narrat Plin. lib. 23. cap. de aceto, fuisse quendam ab aspide commorsum, uas aceto plenum gestantem, quod quamprimum deposuisset, statim

cum incipiebat sentire ictum, vbi verò iterum vas illud recipiebat illico omnis dolor.& malum cessabat, vt intelligi possit acetum esse singulare remedium aduersus hoc venenum.

De Vipera. Cap. III.

ASPIDEM iurè excipit viperæ tractatio, quæ & ipsa inter serpentes suum locum habet, vnde satis mirari non possum Augustini Suessani infantiam, qui in comment. ad primum Aristot. de gen. anim.cap.10. scribit viperam non esse serpentem eò quod serpens ab Aristo. dicatur ὄφις, vipera uerò ἔχις. certè mera puerilitas est, eò maximè quod ipsemet Aristotel. 5. de gen. anim. cap. vlt. viperam ponit inter genera ὀφέων, seu serpentum, & quamquam certissimum sit viperam serpentem esse, ea tamen duas habet conditiones à reliquis serpentibus diuersas. vna est, quod sola viuum fœtum edit, vt Arist.loco citato & experientia docet.nam reliqui serpentes oua excludunt, & incubant; deinde pullos ex ouis faciunt: vipera verò oua primum intra se, & in uentre ex ouis viuum fœtum edit, quem deinde excludit. altera conditio est, quod vt idem Arist.scribit 8.de hist.anim.cap.15. cæteri serpentes hieme latent in terra, vipera autem in saxis: quam Arist. sententiam cum Plinius lib.8.cap.38. perperam intellexisset, contrarium dixit, scilicet viperam in terra latere, & cæteros serpentes in saxis.Gal.lib.de theri.ad pison. secutus vt puto Nicandrum & veteres, meram fabulam de vipera scriptis mandauit, quam alij deinceps quoque susceperunt:nam opinio fuit, viperam fœminam dum coit cum mare ei caput amputare, & deinde fœtus quasi vindices paternę mortis dum exeunt, discindere matris ventrem, atque ita matricidas exire.sed vt dixi hæc fabula est, quandoquidem non desunt, qui oculis uiderint in pixide uiperam enixam esse fœtus, atque ipsam & fœtum superstites extitisse: narrat Philostratus in uita Apollonii Thianæi, uidisse se uiperam fętus suos tenellos lambentem. sed cur plerique in hanc sententiam uenerint; & præsertim Plinius puto fuisse uerba Arist.malè intellecta quæ habet 5.de hist. anim. cap. ult. ubi scribit fœtus uiperæ corrosis membranis, quibus intra uterum obuoluuntur exire, non enim Aristot. ult. eos exire dilaniato matris gremio, sed tantum ruptis illis membranis, quibus inuoluuntur. Viperarum multæ sunt differentiæ secundum magnitudinem & prauitatem, nam aliæ paruæ sunt, ut illæ quæ oriuntur in regionibus frigidis aliæ maiores, aliæ uerò maximæ, ita ut referat Strabo lib.Geogr.15.in India esse uiperas, quarum corpora non modo excedant lõgitudinem octo, uel nouem cubitorum, sed etiam sexdecim cubitis sint longæ, sunt colore cinericio, interdum subflauæ maculis nigris, ut plurimum interstinctæ. ualdè differens est mas à fœmina, nam fœmina caput habet latius quam mas, ceruicem minus elatam, dentes quatuor, corpus crassius sed breuius, caudam magis extensam, tardius incędit. contra uerò

mas

mas habet caput angustius, ceruicem magis eleuatam, solos duos dentes corpus & longius, & tenuius, & uelociter incedit. De temperamento uiperarum disputatum est non parum, Gale. lib. de loc. affec. 3. cap. vlt. scribit omnia animalia quæ frigidi sunt temperamenti hieme se se in latebras recipere, & propterea tunc temporis uiperas ferè immobiles manere. ex quo loco minimè dubitandum est Galenum censuisse eas esse frigidi temperamenti. cæterum Auic. 6. quarti. tract. 3. cap. 21. manifestissimis verbis docet viperam esse calidi temperamenti, quinimmo 2. primi. doct. 2. cap. 15. scribit eius venenum calidum esse, eiusq; calorem veneficam proprietatem adiuuare ad resoluendos spiritus cordis, ut non sit dubitandum mentem Auicennæ fuisse, uiperam esse calidam. sequaces Auicennæ non contenti etiam mediocri caliditate uiperarum, dixerunt esse intentissimè calidas, sed quod magis est, huic opinioni uidetur quoque interdum assentiri Galen. qui lib. 11. de simpl. medic. circa initium loquẽs de carne uiperarum, inquit eam exsiccare, & moderatè calefacere. Responderi potest pro solutione huius dubii, uiperas secundum uaria tempora considerari debere, scilicet aut secundum hiemen, aut secundum æstatem. si considerentur secundum hiemen frigidæ uidentur, quia tunc nec edunt, nec mouentur, nec uenenosæ sunt, si considerentur tempore æstatis calidæ, immo feruidæ uidentur, ita ut Galenus 2. de loc. affect. cap. ult. dixerit eas sub cane æstuosissimas esse, & furere. Sed hæc responsio minimè est commoda. primum quia si corpora uiperarum etiam in summo æstatis contractentur, ipso sensu gelidissimæ apparent, adhæc tum etiam sine cibo conseruantur, ut quod de aliis serpentibus dixi, idem & de his dicendum putem earum scilicet tẽperamentum esse frigidum, & hac in re Arabes longè lateq; esse allucinatos. neque ualet quod ut mox patebit, subsequantur in his casibus partis affectæ incendia, quæ caliditatem arguere uidentur: quoniam id potius fit propter uarietatem subiectorum corporum, quàm propter ipsius animalis feruorem. Sed quid dicemus ad Galenum? facilis est responsio, quia quicumque attente legit caput illud, uidere potest eum loqui non simpliciter de carne uiperarum, sed de carne quæ ad modum anguillæ paratur, ut sit edendo, qui modus apparatur, aneto, sale, & porro; quod condimenti genus non est dubitandum afficere carnes uiperæ, & calefaciendi, & siccandi facultate. est tamen uenenum huius animalis totum ferè in capite, ut etiam Galenus quandoque damnaret eos, qui abscindunt caudam dum parant trociscos pro Theriaca, quasi neque in cauda, neque in reliquo corpore uenenum sit, ut mirari etiam non oporteat si quemadmodum ipsemet Galenus testatur Aegyptii, aut alii populi carnibus uiperarum uescantur. Dum uiperæ mordent, si fœminæ sint, quatuor uulnera, atque ea exigua inferunt: mares duo tantummodo, ubi uulnus factum est, statim exit sanguis satis floridus, paullo post ichor potius sanguinolentus oleosus, & liuidus, tumor fit in parte vulnerata rubeus, biliosus, grandinosus, tuberosus, qui paullo post fit modo niger; modò uiridis, quinimmo scribit Dioscorides etiam vniuersum corpus tu-

De temperam[ento] viperæ.

Responsio.

nidum euadere, adhæc sequuntur horrores, refrigerationes, mentis stupores, capitis grauitates, uomitus biliosi, singultus, febres, anhelitus difficultates, dicunt etiam alii quasi perpetuo sequi commorsos à uipera icteritiam, sed hoc à nemine scriptore probatæ fidei inuenio, neque à Græco, neque ab Arabe. illud benè uerum est commorsos à uipera modò pallidos, modò uirides, modò flauos euadere; & ratio est, quia cum hoc uenenum proprietate maximè aduersaria offendat, statim calorem natiuum ingulat, ubi hoc factum est pro uarietate subiectorum, deinde corporum, non est mirum si diuersa symptomata occurrant, ita ut in biliosis fiat effusio bilis, & color pallidus & flauus euadat, in melancholicis uiridis & ater, in illis qui imbecillo sunt capite, & uentriculo fiant alia symptomata quæ retuli, & tandem penè extincto calore natiuo viridis calor se offerat quod si interdum icteritia vera contingat, vt non diffiteor fieri posse, illud contingit, quia ubi copia bilis abundat in corpore ex agitatione, & commotione illius, effunditur in superficiem, eamq; tingit. Nicolaus Florentinus & alij sectatores Arabum tres ordines uenenorum effecerunt, primum eorum quæ statim interimũt. secundum eorum quæ non ita statim: sed breui tempore enecant. tertium eorum quæ paullò tardius. atque inter has species reposuerunt viperam quasi illius venenum sero interimat. sed licet non inficias eam in aliquibus regionibus viperas non esse vsque adeò lætales, neque ita citò interimere, verumtamen non est dubitandum alicubi venenum ipsarum usque adeò exitiosum esse, ut citissimè perimat; præsertim verò si morsus factus sit à vipera ieiuna in corpore ieiuno. si tempore æstatis in summo calore, & à vipera irata. Vtrum autem fœmina, aut mas venenum letalius inferat controuersum inuenio, quandoquidem alii existimant à fœmina venenum exitialius effundi, alii contra putantur marem venenosiorem esse fœmina. sed hæc lis conciliari potest, quia & aliquo pacto venenum fœminæ letalius est, aliquo pacto maris: fœmina quia quatuor facit vulnera, ne maiorem veneni molem pluribus morsibus effundere videatur: mas autem & si duo tantum inferat, tamen vis ipsorum comparata moli ueneni fœminæ multò acerbior & efficacior est. ita vt & qui dixerunt marem, & qui fœminam, letalius uenenum inferre, utrique possint uarietatem dixisse. quod cum ita se habeat, certum est mortem esse proximam, si qui percussus est incidat in syncopen, aut illi sanguis ex naribus profluat, labia uiridia fiant, ungues refrigerentur, totum corpus tremat, & ueluti grandine, ut dicebat Nicander percutiatur. Solent autem occidere omnes uiperæ spatio interdum septẽ horarum, plerumque ad tertium diem uix perueniunt percussi, si tamen perire debent. Curationis ratio ea est uniuersalis quam iam præscripsimus, ut scilicet quamprimum uenenum extrahatur, & si id fieri non potest, ut pars percussa obligetur, & si necesse erit etiam amputetur. peculiaria hoc in casu complura referuntur à Galeno & aliis, præcipua tamen est uiperæ ipsius caro, siue comesta, siue extrinsecus apposita, theriaca, pastilli uiperini, oleum uiperinum, præ cæteris autem commendari solet, ruta, allium. Aetius ex Archigenis sententia laudat potum uini meraci larga copia, ita ut

vomatur, sed quia dixi in vniuersali curatione vomitum in initio perniciosum esse, intelligenda est ea Archigenis auctoritas procurandum esse vomitum, cum iam initium morsus pertransierit. vrina potata ipsiusmet percussi vtilis est; inuenio & succum fraxini, & folium mirifice laudari in morsu viperæ, siue intus, siue extra adhibeatur; & mira res est, si hinc ponantur folia fraxini, & hinc ignis, atque in medio constituta fuerit vipera, potius eligit se se in ignem conijcere, quàm supra fraxinum transire, tanta est antipathia huius ad fraxinum. idem dico de succo taxi, & scribunt Claudium Imperatorem edicto publico monuisse omnes huiusmodi remedium efficacissimum esse. scribit Aulus Gellius libr. quarto, capit. decimo tertio, & sententia Theophrasti tibicinem modulatè canentem curare morsos à vipera, sed puto hoc fabulosum esse.

De animalibus quæ aculeo venena fundunt, & primum de scorpione. Cap. IIII.

SEQVITVR vt breuiter & perspicuè loquamur de his venenatis animalibus, quæ aculeo venenum fundunt, hæc enim omnia id habent commune, vt spirituale, seu materiale venenum non puram qualitatem effundant in corpora animalium. sed aduertendum vt docuit Aristotel. quarto, de histor. animal. septimo. horum animalium alia habere aculeum intra corpus, vt vespæ & apes, alia verò habere externum vt scorpiones & quæ intus aculeum habent, aut illud exerunt ore, vt apes, quæ vsque adeò tenaciter ipsum infigunt, vt id postmodum non possint retrahere, propter quod dicebat Virgilius vitamque in vulnere ponunt. alia verò exerunt aculeum aluo, vt scorpio. Cur autem hæc animalcula sint dotata à natura aculeo, Aristot. quarto, de part. anim. sexto. attulit hanc causam, scilicet vt se se tueri possint huiusmodi armis aduersus noxias bestias. Scorpio de quo nunc sumus acturi, animal est insectum exangue, quod vt habemus ab Aristot. quinto, de histor. anim. vigesimo sexto, quinque brachia habet ex vtraque parte instar forficum dentata, & solus caudam longam habet & extensam, in qua plerunque vnus aculeus, interdum duo sunt: aculeus autem cauus est & plenus tabo venenato, addit Apollodorus quidam curiosus speculator etiam hoc venenum esse album, quod effundunt in corpora dum aculeo ipsa feriunt, vt à scriptoribus medicinæ appellentur vulnera huius animalis ictus potius, quàm morsus. Habet scorpio hanc peculiarem conditionem, vt narrat Plin. libr. 29. cap. quarto, quod numquam ferit volam manus, & ferè numquam percutit vllam partem, nisi vbi sit pilus, quod vtrum verum sit, non consulo vt quisquam experiatur. Nicander & Aelianus & Promotus nouem genera esse scorpionum tradiderunt, sed solum differentia vt ego puto colore, quia alios dicunt albos, seu subalbos esse, alios virides, alios nigros. omnia tamen hæc genera vt docet Arist.

loc.cit. vermiculos gignunt, quos deinde incubant, atque adeò numerosa proles, & valida nascitur, vt dicant ab ipsa parentem interimi. sed non possum credere Arist. hæc omnia certò vidisse, sed potius ipsa accepisse ex libris Democriti præceptoris Hippocratis, qui fuit sagacissimus harum rerum indagator, & cuius libri si haberentur hodie forsan philosophia Aristotelis non esset in ea existimatione. Temperamentum huius animalis fuerunt qui existimarunt diuersum esse, secundum diuersa genera scorpionum, ita vt albi sint vnius temperamenti, viridis & nigri sint alterius. sed huiusmodi sententia explosa est à disputatione Auer. 5. collect. cap 26. vbi plurimis verbis ostendit colorem positum esse in superficie corporum, & propterea ex ipso colore non esse iudicandas substantias remediorum, neq; ipsorum temperamenta, vt non valeat hæc ratio: sunt diuersi coloris scorpiones, ergo sunt diuersi temperamenti. quare multò satius est dicere cum Galen. 3. lib. de loc. affect. cap. 7. & cum Auic. 6. quarti. locis citatis temperamentum omnium scorpionum esse frigidum. Symptomata quæ oriuntur ex morsibus scorpionum varia & diuersa sunt: nam vt habemus ex Promoto, vbi quis ab albo scorpione percutitur, dolores fiunt vehementes, circa plagam ipsam vsque adeò ingens suboritur incendium, vt locus videatur peruri, circa labia apparent veluti formiculationes, oculi contorquentur, corpora videntur veluti guttis quibusdam percuti, in oculis fiunt lachrymæ viscidæ, tenaces, sitis, musculi, & nerui omnes quodammodo videntur tendi. Sin autem percutiatur quis à viridi scorpione fiunt quoque dolores vehementes, horrores, assiduus veluti frigoris sensus, ita vt Gal. 3. de loc. affect. 7. dixerit se quandoque audiuisse à percusso à scorpione, quod veluti glacie quadã corpus eius opprimebatur; sudores oboriuntur frigidi, & si partes infernæ percutiantur, tumores oriuntur in inguinibus, si partes superiores oriuntur in locis subaxillaribus, in his quoque solet interdum oriri conuulsio, solet anus extra procidere. Si à nigro scorpione venenum effundatur, delirant percussi, & veluti ignorantia quadam rerum perpetua detinentur, vultus contorquetur, indurantur omnes artus, & lingua crassa, & impotens ad loquendum redditur. tot sunt calamitates eorum qui ab hoc animali percutiuntur, quæ omnia mala nascuntur tum ob corporum percussorum varias dispositiones, tum maximè ob facultatem prauam, & aduersam huius veneni, de quo loquens interdum Gal. solebat dicere venenum scorpionis esse quidem minimum mole, sed facultate & immanitate esse maximum, atque potentissimum, vt minimè dubitandum sit esse letale, præsertim verò si à ieiuno scorpione effundatur, si tempore æstiuo, & sub cane. dicebat Pliu lib. 11. cap. 25. à veneno scorpionis maximè interimi fœminas, & præsertim virgines: viros autem solummodo interimi quando mane à scorpione percutiuntur, eò quod tunc temporis cum nondum effuderint venenum ieiunum multò letalius sit. Verum de eius quod dicitur veritate dubitari potest. nam Theophr. lib. 4. de hist. plan. cap. 10. scribit nonnulla esse venena, quæ malè tractant serpentes, & ab ijs homines nihil patiuntur, vt sunt scorpiones, ita quod manifestè asserere videtur eos minimè hominibus exitiosos esse. Dicendum est sen-

tentiam

tentiam Theophrasti. nisi prudenter intelligatur, falsissimam esse, & tanto philosopho indignam: rectè autem intelligetur, si dicamus, ipsum non de omnibus, sed de aliquibus scorpionibus esse locutum, quasi non omne genus scorpionum homini letale sit: Quod autem reperiantur scorpiones, qui non sint hominibus letales, ut prætermittam testimonium Promoti, qui de albo scorpione id asserit, est auctoritas Aristot. octauo, de histor. animal. capit. uigesimo octauo, ubi scribit in Syria magnos fieri scorpiones, qui interimunt bestias, & præsertim sues, qui alioquin à uenenatis pati non solent. circa Pharum autem qui est locus in Aegypto, inquit scorpiones minimè exitiosos esse, cui etiam sententiæ uidetur consentire Galen. libr. tertio, de alimen. facul. ubi scribit in Aegypto à plerisque impunè comedi solere scorpiones, ut certum sit sicuti alicubi sunt uenenati & letales, ita alibi nihil nocere, atque de his locutum esse Theophrastum. Galen. libr. decimo, de simpl. medic. ad morsus scorpionis præstantissimum remedium esse docet saliuæ humanæ usum, & præsertim corporis ieiuni, ubi etiam refert historiam, qua compertum fuit solam saliuam humanam occidere scorpiones. sed præ cæteris omnibus magnoperè confert commorsis à scorpione, si illud idem animal quod uenenum intulit, parti commorsæ affricetur, id quod ipsemet Galen. comprobauit & libr. de Ther. ad Pis. 10. & libr. 11. de simpl. medic. capit. de dracone marino, quia vero ut ipsemet Galenus testatur tertio de locis affect. septimo, scorpiones altè & profundè aculeum inferunt, ita ut uulnus quidem sit profundum, sed tenue, & obscurum, eapropter magna ui, magna diligentia sunt affricanda remedia parti ipsi commorsæ, ut scilicet motu, & attritione possit uis remedij altius penetrare, propter quod etiam magnopere iuuat, ut remedia, & fomenta, quæ applicantur in his casibus sint liquori alicui commista, qui possit perducere uim in profundas partes. itaque iure laudatur fomentum maioranæ cum urina humana, fomentum myrthi in uino, cyperus, calamentum, pulegium, assa fœtida in uino applicata mirificè iuuare solet huiusmodi commorsos. Laudant plerique Theriacam diatesseron uocatam, asparagum in uino elixatum, & alia quamplurima, quę proponuntur à Galen. lib. 2. de antidotis.

De

De Phalangijs. *Cap. V.*

SVCCEDIT tractatio Phalangiorum, quæ ab Auicenna & sequacibus rotellæ dicuntur, & sunt citra omnium controuersiam ex genere araneorum. sed illud in primis sciendum est veteres vt narrat Plin. lib. vigesimo nono, capit. quarto, distinxisse phalangia ab araneis in hoc, quod araneas appellarint quæ non sunt venenatæ, phalangia verò quæ sunt. Cæterum huiusmodi differentia apud Medicos non inuenitur, quandoquidem vt videre est apud Aetium & Paullum Æginetam ipsi tractationem faciunt separatam & de aranea venenosa & de phalangiis, quasi voluerint ipsi araneas communiter appellatas venenosas fieri. Vtcumque autem sit, hac de re illud certum est, phalangium animal esse insectum, & sanguinis expers, quod plura brachia habet tenuia & longa, necnon tribus veluti internodiis donata, propter quam conditionem scribunt vocata esse phalangia, quod pedes habeant ad imitationem digitorum humanorum, quorum internodia appellantur phalanges. Variæ & diuinæ penè conditiones huius animalis describuntur ab auctoribus, sed potissimum ab Aristotel. nono, de histor. anim. capit. trigesimo nono, & ab Alber. Mag. de anim. capit. primo, inter alias autem hanc vnam habent, tam phalangia quàm araneæ, quòd siue sint in terra, siue supra terram telam quandam construunt vt ea venentur animaculla pro cibo: quæ vbi irretiuerint ui quadam mirifica exugunt ipsorum humiditatem, ita vt cadauera sola relinquant. quomodo verò faciant telam, Democritus fuit huius sententiæ ex puris excrementis aluo emissis eam fieri. Albert. Magn. loco citato putauit sententiam fuisse Aristotelis quòd hæc tela fiat à parte alimenti transmissa per corpus, eo pacto quo bombices vocati faciunt telas sericeas. sed vera sententia Aristotel. habetur libr. nono, de histor. animal. trigesimo nono, vbi scribit, fieri eiusmodi telas eo pacto quo fiunt cortices in animalibus, nimirum ex crassiore, & terrestriori parte ipsius alimenti. sed huiusmodi disputatio subtilior est ipsis telis aranearum, quare à Medicis dimittenda. Jllud autem scire ad nos pertinet, animal hoc effundere venenum aculeo paruo, vel quemadmodum dicebat Galen. ore. Auicen. sexto, quarti tract. quinto, capit. quinto. imponit Galen. quasi dixerit phalangia non ferire venas quemadmodum scorpiones, sed uera Galeni sententia fuit tertio, de loc. affect. septimo, ictus scorpionis in hoc differre ab ictibus phalangiorum, quod hi altè inferunt aculeum, ita ut pungant uenas arterias & neruos: illa verò pungere & ferire tantummodo cutim, ita tamen ut à cute deinde uenenum ipsum communicetur omnibus partibus subiectis, tam neruosis quàm carneis, eò quia ut ait Gal. cutis ipsa & continua est, & neruosa. Sed dicet quis si animal hoc, uenenosum est, qua ratione Albertus Magn 7. de anim. 5. scribit se uidisse puellam quæ persequebatur araneas, & ijs uescebatur? Dico, quod aliàs dixi, uerè hæc animalia esse uenenata secundum totum corpus, nam ut relatum est à Nicolao Florentino sæpè

mortui

mortui sunt homines ex potu alicuius liquoris, in quo extincta fuerat aranea. quod autem reperiatur quispiam, qui impunè uescatur hoc genere animalis, fit nulla alia ratione nisi secreta quadã sympathia & similitudine hominis ad huiusmodi animal. Vnde non possum assentiri Plutarcho, qui in libro de capienda utilitate ab inimicis putauit animalia omnia quæ uescuntur serpentibus & scorpionibus, & aliis uenenatis id facere. quia robustissimo sunt uentriculo, ac optima ualetudine, cum secus sæpè contingat, ut & inter animalia, & inter homines hi potissimum res uenenatas impunè edant, qui & imbecilla ualetudine, & infirmo sunt stomacho. Temperamentum huius animalis citra controuersiam & frigidum & siccum est, unde colligebat Alber. Mag. etiam uenenum eius frigidum esse, quod ego quoque facilè confirmabo: sed si intelligere uoluit hoc uenenum exitiale esse propter frigus falsissimum est, quia quantumcumque fateamur ingens frigus huius animalis, usque adeò tamen parua illius moles est, ut non possit officere, quemadmodum dicebat Galenus centesimam partem scintillæ ignis non lædere. Rideo etiam interdum eximiam nonnullorum diligentiam qui imaginati sunt hoc animal lædere propter prauitatẽ humoris melancholici quo abundat; certe si hic humor in eo consisteret, necessarium esset, ut multò subtilior esset, quàm fila aranearum, quod quidem neq; usu, neque ratione compertum est. Debet ergo constitutum esse arcanam, & letalissimam vim esse; qua venenum horum animalium infectum est. Nicander nouem genera aranearum & phalangiorum proponit. Arist. tria summa facit, quæ deinde in plures species diuidit. Aetius & Promotus sex. Auicennas autem imponit Gale. loco citato quasi effecerit duodecim genera phalangiorum: sed apud Galenum huiusmodi numerum inuenire non potui, neque tamen id refert scire, vtrum tot, uel tot sint genera. sat sit diuersitatem & differentiam omnium horum animalium positam esse in uarietate colorum, atque etiam in magnitudine, quoniam alia sunt flaua, alia cinericia, alia alba, alia nigra, alia parua, alia magna, & alia phalangiorũ in terra viuunt, alia in parietibus. Symptomata quæ inferunt complura sunt, in primis vulnus ipsorum superficiale, atque adeo exile est vt vix perspiciatur, verumtamen dolores fiunt circa vulnus, tumores, qui modò liuidi, modò rubri, modò flaui sunt, tumescit interdum totum corpus, atque etiam graue fit, fiunt tremores, spasmi, uigiliæ, dolores capitis, stomachi, vomitus, difficultas egerendi vrinam & fœces, rubor in toto corpore. proponit vnum Aetius, & est quod quando mingunt commorsi à phalangijs, aut egerunt fœces, aut uomunt sæpè, & in vrina, & in fœcibus, & in vomitu apparent veluti telæ aranearum. quam sententiam retulit etiam Auicennas tamquam suam, & Arabicæ medicinæ sectatores, qui circa hoc symptoma mira figmenta faciunt, ut etiam de vrina eorum qui commorsi sunt à cane rabido. sed vt ingenuè dicam, non puto ego hanc rem ita esse æstimandam, vt diligentius ratio & caussa illius indaganda sit, quandoquidem etiam in ijs qui non sunt commorsi à phalangiis apparent plerumque & in vrinis, & in fœcibus veluti telæ aranearum. sat ergo est, accidentia sæuissima oriri ex morsu phalangiorum, & consequenter nisi huic veneno occurratur

magno-

magnopere exitiale esse. Curatio eorum qui commorsi sunt à phalangiis non admodum diuersa est à curatione commorsionis à scorpione; nam & in hoc ueneno cum uulnus sit exile & obscurum, magna fricatione sunt ipsi remedia adhibenda, & inter cætera laudat Auic. & Aetius ut commorsi frequenter balneis immergantur, quia sic omnis dolor & omnis cruciatus facilè euanescit. iuuat etiam fouere loca ipsa uino, in quo bullierint origanum, serpillum, ruta; iuuat etiam affricare & potare theriacam. potus uini quoque commendatur, præsertim in quo bullierit calamus odoratus. sed complura similia uidere est apud Aetium.

De Tarantula. Cap. VI.

INTER phalangia, & araneas adnumerant nonnulli animal illud quod Tarantula populari nomine appellatur, & est propria Italiæ, & presertim Apulię, unde intelligi potest fefellisse Plinium, qui scripsit phalangium esse Italiæ, peregrinum, quandoquidem non solum hoc genus est Italiæ peculiare, uerumetiam multa alia genera in regionibus Italiæ nascuntur. ut & experientia, & auctoritate scriptorum comprobatum est. Facit hoc animal mirabilia symptomata, & penè omnia quæ faciunt araneæ & scorpiones, & alia; unum uerò dicunt præcipuum facere, quod quando momordit aliquem in eo statu, & opere in quo inuenit semper eum conseruat, usque quo uenenum è corpore pulsum sit, ita ut si mordet aliquem ambulantem semper ille ambulat, si tripudiantem semper tripudiat, si ridentem semper ridet. utrum autem hoc uerum sit ego affirmare non audeo, sed qui in Apulia uersati sunt, illud pro certo affirmant, & aliquando uidi quendam qui perpetuò saltabat, & dicebat sese commorsum à tarantula, sed cum à prætore esset captus, & funi alligatus, curatus fuit. præ cæteris tamen aduersus morsum tarantulę dicunt magnoperè facere musicam. sed remedia huius ueneni potius ab incolis Apuliæ petenda sunt. & hic finis tractationis particularis de uenenis, quæ ab animalibus immittuntur.

De

De venenis ore sumptis, & primum de Opio. Cap. VII.

QVAM rationem sum secutus in tractandis venenis quæ ab animalibus inferuntur; eandem quoque seruaturus sum in ijs, quæ ore sumuntur, vt scilicet in vnoquoque genere vnum, vel alterum seligant, cuius exemplo possint deinceps singula venena tractari. Sumam autem initium ab Opio, quod vt docet Dioscor. libr. quarto, capit. sexagesimo, & Plin. eum secutus libr. vigesimo, capit. vigesimo secundo. fit duobus modis, vel enim contunduntur folia & caules ipsius papaueris, atque ex illis contusis succus exprimitur, qui exsiccatus & in vsum seruatus dicitur meconium. alter modus faciendi opium est, quod inciduntur scapi secundum cutim, & ex incisura succus ille, qui instar lacrymæ defluit digito colligitur, & deinde concretus seruatur. at si auctorum mens perspiciatur postremum hoc genus solet verè nuncupari opium, eò quia vt dicit Dioscorides, meconium est multò inefficacius quàm sit hæc lacryma, quæ est verum opium. Galen. secundo, de antid. septimo, ex sententia Asclepiadis videtur secus sensisse, nimirum quod appellat Dioscorides meconium, ipse videtur nuncupasse succum papaueris; quod autem appellat Dioscor. opium, ipse nuncupat meconium. Sciendum autem ne quem decipiat ille interpres, quod vbi dicit Galenus lingua Græca μηκώνιον, trãsfert ille lacrymam papaueris, quod non satis accommodatè factum est. Scribonius in libr. de medicam. videtur hac in re secutus Asclepiadem, cum opium quod efficacius est appellauit meconium: secus quam Dioscorid. sed vtcumque sit, illud perspectum esse debet, succum expressum papaueris viridis esse inefficaciorem quàm lacrymam, vtrumque tamen hoc medicamentum venenosum esse, quandoquidem vt docet Galen. primo, de temperam. quarto, naturam toto genere homini contrariam habet, illud tamen sciendum est huiusmodi vim opij esse satis exiguam, & inefficacem, respectu aliorum venenorum; & hinc est, quod vt interimat opus habet, & qualitate actiua tamquam organo, & copia maiore quàm alia venena, quemadmodum sæpius dixi ex sententia Galen. Quæ autem sit qualitas illa, quæ auxiliatur facultati deleteriæ opij, explicuit in primis Dioscorid. loco citato, tum Galenus libr. septimo, de simpl. medicam. & postremo Auicen. libr. secundo, omnes hi & sequaces ipsorum conuenerunt opium esse frigidum in quarto & vltimo gradu: de qualitatibus passiuis Galen. suam non explicuit sententiam, sed Dioscorid. dicit opium exsiccare, & Auicen. addidit exsiccare in quarto gradu, qua de re non obscuræ oriuntur difficultates, & in primis dubium est de qualitate passiua, vtrum scilicet opium sit siccum, nam si effectus opij ipsius spectemus, minimè siccum esse videtur, quandoquidem inducit non solum somnos, verum etiam sopores inexcitabiles & letargi-

targicos. Galen. 2. aphor. 3. loquens de somno, inquit si frigiditas iungatur humiditati efficere somnos letargicos, si iungatur siccitati inducere catalepses, seu vigiles stupores, vt ex hoc Galeni ratiocinio liceat colligere non posse opium esse siccum, quia facit letargicas affectiones: illud etiam compertum est. ætatem decrepitam maximè vigilem esse, & minimè somnolentam, quæ tamen frigida & sicca est. de qualitatibus etiam actiuis non minor est quæstio, diximus enim quæ fuerit sententia & Gal. & Diosc. & Auicennæ: sed contra sunt & rationes & exempla; ratio est, quia vt prodidit Galenus, & Auicenna vbique sapor amarus est sequax caliditatis non frigiditatis, sed opium amarum est, itaque calidum potius quàm frigidum; neque valet in opio esse partes frigidas & calidas, quia vt acutissimè respondet Auerr. 5 collecta. 27. qualitates secundæ sequuntur secundum gradum qualitates primas, ita vt si qualitas secunda sit remissa, sequatur & primam remissam; si sit intensa, sequatur & primam intensam. iam verò amaritudo opij est intensissima, quare debet quoque caliditas eius esse intensissima: hac enim ratione putauit Auerroes se cogere Medicos, vt asserant non semper amatorem sequi caliditatem. alia ratio est, quia odorata omnia sequuntur calorem, vt docuit Arist. lib. de sens. & sensili 5. & Galen. 4. de simpl. medicam. capit. 22. sed opium odoratum est, hoc est graui & tetro odore præditum, quapropter calidum potius quàm frigidum adsunt & exempla, nam sunt complures nationes & in Austria, & in agro Tridentino, quæ vescuntur semine papaueris, & in placentis, & ad conficiendum oleum, neque tamen à frigiditate huius seminis umquam læduntur. idem quoque fit in Aegypto, neque valet quidquam ratio Conciliatoris differ. 204. scilicet, quod illud contingat propter cœli Aegyptiorum varietatem, quoniam potius deberet cõtrarium esse, quia si verum est vt scribit Alexander in probl. vina in Aegypto fieri frigida, quod scilicet ob calorem externum terra ipsorum minus caleat. multò ergo magis deberet frigidum esse in Aegypto papauer quàm alibi ob eandem hanc caussam: adhæc Turcæ & Indi etiam nunc vtuntur quodam succo ad excitandam libidinem, & ad exhilarandos animos, quem appellant amphian, & omnes dicunt qui ad eas regiones appulerunt illum succum esse opium, vt hoc exemplo liceat etiam asserere opium esse potius calidum, quàm frigidum. de hac quæstione pro nunc scire sat erit opium mistum esse ex partibus frigidis, atque etiam calidis, necnon ex siccis, & humidis, atque ita esse composita huiusmodi qualitate, vt vix appareant omnes, neque ab inuicem benè discerni possint: non sunt enim per coctionem ita castigatæ & temperatæ quemadmodũ deberent; quo fit vt non sit mirum si apparent effectus frigidi & interdum calidi. quamquã frigidas partes superare experientia ipsa satis ostendit. neque valet, quia amaritudo sit maxima, calorem etiam maximum esse debere, quandoquidem amaroris tanta est vis, vt quantumcumque minimus sit hic sapor longè alios semper videatur excedere, idque compertum est vsu, quia si modicum aloes multo melli cõmisceatur, semper apparet amaror insignis, eò quia vsq; adeò hic sapor gustui nostro
ini-

inimicus est,ut ſemper magis appareat quàm ullus alius. quæ etiam ratio facit ut non ſit mirum ſi odorem grauem, & tetrum de ſe mittit, quia ut habetur apud Ariſt.in ſect.problem. pertinente ad odores, & etiam apud Alexandrum odores praui fiunt ex inconcoctione, quemadmodum grati ex concoctione; at partes opii ſunt inconcoctæ, non eſt iccirco ex hoc arguendum opium eſſe calidum, quia grauiter olet. quod autem fiant ab ipſo effectus calidi cauſa eſt, tum quia ut docuerunt Galenus & Dioſcorides uariæ ſunt papaueris ſpecies, inter quas ſunt etiam aliquæ quæ non nocent, tum quod propter cœli & terræ uarietatem fieri poteſt, ut non ſolum in longo interſtitio, uerumetiam in breui uideantur miræ earundem arborum uarietates, ut præcæteris ſignificauit Hippocr. lib.4. de morb. atque etiam Theoph. & Meſues. Effectus opii uarii & diuerſi ſunt, in primis autem ſolet cognoſci opium ex ipſo graui odore, quem relinquit in corpore illius, qui ipſum aſſumpſit: nam cum in ſatis inſigni copia ſumatur, ſi debet nocere, fieri non poteſt, quin amarorem, & grauitatem odoris corpori inferat: adhæc fiunt ſomni inexcitabiles, exitiales, letargici, pallor totius corporis, ſenſuum ſtupiditas, laxitas genarum, inflammationes labiorum, vt docet Nicander, ſingultus, narium torturæ, præcordiorum diuulſiones. addit Scribonius Largus, fieri etiam anhelitus difficultatem, & Nicander deſcribit faciem eorum qui opium ſumpſerunt quaſi cadauerosam & Hippocraticam, quod ſcilicet propter caloris extinctionem fiant tempora demiſſa, oculi caui, & nares acutæ, læthale eſt ut dicebam opium, & ita letale, ut niſi ſuccurratur, citò interimat, quaſi ſi quis hoc uenenum ſumpſerit in curatione illius ſtatim, ut monuit Galenns ex ſententia Aſclepiadis 2.de antid.7. deueniendum eſt ad uomitum, & clyſteres: uomitus concitandus eſt oleo & mulſa, aceto, oxymelle, ſed quia uſque adeò grauati ſunt ſopore, qui ſumpſerunt opium, ut interdum neque os aperire poſſint, ſtudendum eſt quamprimum eos à ſomno excitare, quod ſit arctiſſimis ligaturis, aſperis frictionibus, uellicationibus omnium extremorum, & præſertim narium & aurium, ſternutatorijs, præcipuè ſinapi & caſtoreo; nam dicebat Galen. 8. de compoſ. medica. ſecundum locos, caſtoreum eſſe veram, & efficacem antidotum ipſius opij, quare accepta æquali portione ſinapis, & caſtorei, atque naribus immiſſa poterunt ſternutationes fieri, & ad expergefaciendum Scribonius Largus laudat vt in his caſibus ſinapi acero teratur, atque extremis artubus apponatur, & loco huius niſi profuerint, potuerunt cauteria adhiberi, & veſicatoria qualia ſolent paſſim vſurpari. vbi excitatus fuerit æger vt dicebam concitandus eſt vomitus & clyſteres infundendi, qui in tanto ſenſuum ſtupore neceſſariū eſt, ut ſint acres & vehementes, cuiuſmodi iam retuli. poſtquam autē & vomitu, & clyſteribus fuerit venenū è corpore eductum, ſtudendum eſt, vt & vis venefica & frigus relictū in mēbris omnino deleatur, quod quidem fit ijs medicamētis & internis & externis, quæ poſſunt ſimul & calefacere & veneni vim comprimere. extrinſecus laudatur vſus balneorum, laconica conferunt, & balnea naturalia, dropaciſmi, frictiones factæ ex nitro & ſinapi. intus verò confert ſumere theriacam antiquam cum vino,

mithrydaticam confectionem cum vino, vel vinum ipsum meratum, vinum cum pipere, piper ipsum, diatrion pipereon, diacalamentum, aromaticum rosatum, quæ omnia medicamenta debent vsurpari, vsque quo certum argumentum appareat omnes veneni opij reliquias esse superatas.

De venenis calidis & peculiariter de Euphorbio. *Cap. VIII.*

INTER venena calida, primum locum tribuere videntur auctores euphorbio, quod est succus, seu gummi quoddam arboris inuentum à Iuba Rege, ut docuit Plin. lib. 25. cap. septimo, & nominatum est euphorbium nomine Medici ipsius Regis Iubæ qui vocabatur Euphorbus, & frater fuit Antonij Musæ Medici Augusti Cæsaris, quæ volui dixisse, ne quis miretur si Theophrastus Euphorbii nullam mentionem fecit, quandoquidem longè antecessit hæc tempora, in quibus inuenta est hæc planta. Galenus etiam pauca omnino de euphorbio scripsit libr. secundo de medicamen. local. cap. tertio, necnon tertio, de medicamen. per gen. si mentionem fecit euphorbii, potius aliorum relatione locutus est. Diosco. autem diligentius persecutus est modum colligendi euphorbium, quod scripsit conseruari in ventriculis ouium, quemadmodum etiam Galen. confirmauit nono, de medicamen. localib. cap. quarto. cur autem potius hoc genus gummatis conseruetur hoc genere uentris puto fieri secreta proprietate quàm manifesta qualitate: quandoquidem Hippoc. 4. lib. de morb. scribit Africanos populos vti pellibus pro indumentis, & iumentorum ventriculis pro crumenis, quasi propter duritiem, non magis ouium quàm aliorum animalium esset ventriculus eligendus, omnes Arabes docuerunt euphorbium esse calidum & siccum in quarto gradu, præsertim verò Mesues. addit Serapio si euphorbii drachmæ tres sumantur, interimere: nec miretur quis Serapionem docuisse hanc mensuram, quasi sit venenorum demonstrator, quia vbi medicamenta letalia crebro veniunt in vsum Medicum, licet docere mensuram letalem, vt possint qui vtuntur cauere huiusmodi mensuras: in aliis autem venenis minimè hoc licet. & propterea non possum excusare Arnaldum Villanouanum, in libro suo de venenis demonstrauit mensuras ferè omnium venenorum: & quamquam euphorbium sit calidum & siccum in quarto gradu, ac propterea interimat, verumtamen habet & ipsum proprietatem aduersariam naturæ nostræ, quò fit ut Andromachus dum recenseret commoda suæ Theriacæ inter alia scripserit ipsam valere aduersus venenum euphorbii, quamquam multò efficacior est euphorbii vis manifesta quàm secreta, ut iure Arabes Medici dixerint euphorbium esse inflammatiuum. Galen. verò sexto, de simpl. medicamen. dixerit esse causticum. Sed cum opium & euphorbium sint venena, tam occultis, quàm manifestis qualitatibus, iure posset quispiam

percunctari à me vtrum sit magis venenum opium ne an euphorbium? nam vtraque sunt in quarto gradu. Dico opium multò magis venenum esse:& ratio est, quia temperatura humana, & calor noster est in primo gradu, aut ad summum in secundo: iam verò ab huiuscemodi gradu caloris multò remotiora sunt frigida in quarto gradu,quàm calida in quarto, vt cum sint remotiora, iure etiam sint magis contraria, & consequenter magis inimica. Effectus euphorbii sunt, ingens æstuatio, inflammatio oris, ventriculi, intestinorum, sitis, singultus, conuulsio, fluxus. quæ omnia ortum ducunt ab vno calore immenso. Quare curatio huius veneni tota posita est in eductione euphorbii per uomitum, & per clysteres. Pro vomitu laudant omnes oleum rosatum quod non solum prouocat ipsum, verumetiam simul incendium veneni permulcet:si etiam butyrum huic oleo misceatur optimum est. maxime autem omnium conueniunt clysteres, qui fiunt ex lacte oleo rosaceo,butyro. Vbi verò vomitu & clysteribus fuerit eductum venenum quoniam solent reliquiæ incendii permanere, enitendum est,vt medicamentis refrigerantibus compescatur omnis feruor,vnde magnoperè valet aqua hordei copiosè sumpta, aqua endiuiæ,lactucæ. præ cæteris autem confert magnoperè serum caprinum,aut quodcumque larga copia acceptum. coagula animalium omnia commendantur ab Auicenna, quæ administrari possunt liquata aut aqua hordei, aut iure aliquo pingui, & similibus.

De Arsenico. Cap. IX.

INTER calida venena & naturam nostram corrumpentia adnumerat Galen.quinto,de simpl.medicamen.decimo quinto,arsenicum,seu arrenicum, nam vtroque hoc nomine vtuntur sæpissimè Medici Græci. Duplex autem est arsenicum, alterum naturale, alterum verò factitium. naturale est quod spontè oritur in metallis, cuiusmodi dicuntur esse in Caria, atque etiam in Ponto. Vocatur autem huiusmodi arsenicum,auripigmentum,atq; etiam sandaraca: nam tam auri pigmentum, quàm sandaraca fiunt in ijsdem mineris. & differunt dumtaxat secundum maiorem & minorem naturæ coctionem, solent autem appellari & auripigmentum, & sandaraca arsenicum citrinum. Auctor libr. de plantis sub nomine Aristotelis loquens de arsenico fabulosam quandam illius generationem attulit, vbi scribit fieri arsenicum ex aquis sulphuratis accensis, & limo æris permistis: sed quod magis est,subiungit, ex auripigmento & arsenico fieri etiam plantas. atqui citius fieret homo ex luto,quàm planta ex arsenico.factitium duplex est,aliud fit ex arsenico naturali & sale pari pondere mistis,necnon in fictili cõbustis donec vapores concrescant circa vas instar crystalli, vnde huiusmodi arsenicum cristallinum nuncupari consueuit. aliud factitium est, quod fit ex arsenico naturali & sulphure simul combustis & mistis, quod gens

Arabes

Arabes Medici appellant realgad, nostri corrupto Arabum vocabulo vocant rizagal. Vtrumque tamen genus est calidum & siccum in quarto gradu, immo verò in fine quarti gradus, & quamquam ratione harum qualitatum excedentium sit aduersarium naturæ nostræ, habet tamen & proprietatem occultam, & deleteriam aduersus nos ita vt si cõparetur euphorbio proprietas hæc letifera multò maior & efficacilior est in arsenico, quàm euphorbio, vt propterea etiam sit magis mortale. Inuentum est temporibus nostris arsenicum supra cordis regionem gestatum tempore pestilentiæ, magnum adiumentum attulisse: quod non est mirum, cum iampridem dixerim aliqua venena esse veluti alexipharmaca, & antidotos aduersus alia venena, vt non sit rationi dissentaneum, arsenicum aduersus pestilentiæ venenum antipathiam habere, quemadmodum habet argentum viuum aduersus toxicum: nisi fortè dicere velimus, hoc facere mirifica sua exsiccandi vi; sed si hoc esset, pleraque alia sunt, quę huiusmodi vi pollent, & tamen non ita conferre putantur. Accidentia arsenici sunt ferè eadem, quæ etiam euphorbij, sed paullulum valentiora; nam sitis & inflammatio maior est, immo verò vlcerantur labia oris, stomachus, intestina, conuelluntur omnes nerui, singultiunt: hinc dolores & cruciatus intestinorum incredibiles exsurgunt, quæ omnia cum nota haberem diebus elapsis, cum ductusq; essem ad videndos tres illos iuuenes miseros, qui vna nocte extincti sunt, iudicaui eos ebrios arsenicum sumpsisse præ mentis errore, quod scilicet apparerent & nares, & labia, & ora esse vlcerata. Ratio curationis horum venenorum est, vt quemadmodum de euphorbio dicebam statim uomitus prouocetur oleo rosaceo, lacte, butyro, & melle iure pingui copioso, deinde fiât clysteres, postea ut capiantur ea quæ possunt uiscíditate, & frigiditate occurrere facultati ipsius arsenici corruptoriæ & ulceratoriæ. præ cæteris autem, ut ego puto, mirificè confert si qui sumpsit arsenicum, statim aquam copiose bibat, & præterquam quod hoc mihi compertum est, qui quandoque in cauernas misi canes ubi arsenicum erat, atque eos exanimes extractos, ubi copia bibendi aquam facta esset, reuixisse uidi. potest quoque idem docere nos exemplum murium, qui si quando accepto arsenico aquam biberint, liberari uidentur. tum & hoc quod relatum est de uulpibus à Plutarcho 6. Sympt. cap. 2. scilicet vbi degustarint amygdalas amaras præ insigni siccitate interire, nisi statim aquam bibant. Hoc uerò pacto & curanda & tractanda erit quoque omnis læsio, quę contingit ex calce: nam calx cum & ipsa sit calida & sicca in quarto gradu, & hac ratione uenenet, eadem penè accidentia facit, quæ euphorbium & arsenicum, & consequenter eandem curandi rationem postulat.

De

De uenenis septicis, seu putrefacientibus, & peculiariter de Aconito. Cap. X.

THEOPHRASTVS libr. 9. de histor. plant. 16. & Galen. libr. quinto, de simpl. medicam. capit. 15. necnon libr. sexto, capit. de aconito, proposuerunt inter septica & putrefacientia venena aconitum quod Plinius libr. 27. capit. secundo. dixit esse omnium venenorum ocissimum hoc est & potentissimum & celerrimum in occidendo. Sed si veteres cognouissent venena reperiri quæ hodie habentur, & præsertim in regionibus Indicis, & Mauritanis dixissent profectò multò acutiora & celeriora aconito. vnde hæc planta nomen aconiti sit adepta, variæ sunt sententiæ, aliqui putant sic appellatam esse, quod vbi nascitur nullus puluis adsit, nam ἀκονιτὶ apud Græcos, idem est ac si dicatur sine puluere. alij putarunt sic vocatum esse, quod oriatur in saxis, quæ vocantur acones. Theophrastus dixit sic vocatam quod nascatur in Acone, qui est vicus Periandinorum populorum in Ponto; vtcumque sit satis est plantam hanc, neque fructu, neque folio quidquam nocere, sed tantummodo succo radicis; nam sunt plantæ, quæ venenatæ sunt flore, sunt quæ fructu vt mandragora, sunt quæ radice vt aconitum. Cur autem potius in radice venenum hæc planta gerat, quàm in folio, vel in fructu; puto ego nullam potiorem posse assignari caussam, quàm proprietatem specificam ipsius. Nicander vnum genus aconiti videtur proposuisse: Dioscorides duo fecit, sunt qui tria, & recentiores stirpium inuestigatores inuenerunt quoque nouem genera, inter quæ adnumerant napellum celeberrimum venenum, adeò quod quæcumque de aconito dicuntur, possint quoque referri ad ipsum napellum. Vtrum autem toxicom frequenter nominatum à scriptoribus sit reponendum inter aconita genera, decernendum est. Promotus quem ego Græca manu scriptum habeo, fuit huius sententiæ toxicum fuisse non simplex genus stirpis, sed venenum quoddam compositum, quemadmodum etiam pharicum. sed puto ego toxicum, neque fuisse apud veteres vllum genus stirpis venenatæ, neque medicamenti venenati compositi, sed appellatum fuisse toxicum omne veneni genus, quo tela & sagittæ venenabantur, quæ à Græcis uocantur τόξα. seu τοξήματα; vnde cum inueniatur ueteres consueuisse tingere sagittas napello, aconito, pardalianche, elleboro, & plerisque alijs succis uenenatis, tum simplicibus, tum mixtis, fit ut putem, omnia hæc & potuisse, & posse hoc tempore appellari toxica, scilicet à sagittis, quæ tinguntur ipsis; nam apud Galenum libro de Ther. ad Pison. capit. decimo, scripta est quædam historia helenij, qua uidetur existimasse helenium esse uenenum, quo tingebantur sagittæ, & quia certum est apud stirpium scriptores, helenium non fuisse, neque esse uenenum, sed herbam quandam aliam ab Helena repertam, hinc plerique putarunt eam non esse Galeni farinam, & ideo librum illum

esse spurium, & quamquam ea de re iudicium nostrum sit in voluminibus Galeni à Iuntis editis, tamen quoque hoc loco volo quidpiam aliud dicere. Iulius Scaliger tempestate nostra vir doctissimus in suis commentariis ad librum Aristot. de plantis putauit locum illum Gal. ita esse corrigendum, vt loco helenij scribatur velenium, scilicet ἀπὸ τῶν βελῶν, hoc est ab armis, & à sagittis, quasi eo in loco vsus sit hac voce populari & Romana, quæ idem significat, quod sonat apud Græcos vox toxici: & certè hæc coniectura mihi nō displicet, & si enim huiusmodi vox nimirum velenium non reperiatur apud scriptores Græcos, nihil refert, quia vox est materna populi Romani, & Galenus solet interdum vsurpare huiusmodi voces, quemadmodum 7. Metho. nominat decoctam, quæ erat vox non Græca, sed populi Romani, & certè si prius huiusmodi rem cognouissem, forsan eam interseruissem inter alias rationes, quibus vtar ad probandum librum illum præstantissimum fuisse Galeni. poterit hoc tamen eo in loco adiungi. De temperamento aconiti nihil certi prodiderunt scriptores veteres. Ioannes Gorræus Medicus celeberrimus in adnotationibus suis ad Nicandrum voluit aconitum frigidum esse, & adductus est hac ratione, quoniam curatur medicamentis calidis, cuiusmodi proponit Nicander. posset etiam & alia ratio addi frigidum, scilicet esse iccircò, quia nascatur in regionibus frigidis, vt est Pontus; sed (pace huius viri dicam) deceptus est, quandoquidem vt docuit Gal. 5. de simpl. medic. cap. 15. & Auic. lib. 2. non longè ab initio medicamenta omnia, & venena putrefacientia calida sunt & humida, vnde cum aconitum septicum sit, seu putrefactorium, quis dubitat necessarium esse vt sit calidum & humidum? neque valet quod curetur remedijs calidis, quia remedia putredinis sunt omnia sicca, siue sint calida, siue frigida; imò verò quotiescumque volumus statim cōpescere ingentes putredines, utimur medicamentis calidis & siccis, quemadmodum manifestum est in curatione gangrenæ, quæ licet originē ducat ab immenso incendio, tamen ut comprimatur, solemus adhibere & lixiuia & calcem, quæ est calidissima, & siccissima: neque ēt valet aconitum esse frigidum, quia oriatur in regionibus frigidis, quandoquidem in his ob aeris rigorem solent intima terræ calidissima esse, vt propterea in Ponto dixerit Theoph. in lib. de igne, metalla liquari ob calorem coactum in terra, ut non sit mirum, si in regionibus frigidis oriantur, & fiant radices in terra calidissimæ, atque hoc est quod dicebat Alex. 2. probl. 6. scilicet in Scythia, quemadmodum & in Germania fieri vina potentissima & calidissima, quia frigore cœli calor coactus in terra radices vitium calefacit, & consequenter in eis succū calidum producit: est itaque aconitum calidum & humidum, atque etiam insigniter, vel in tertio, vel in initio quarti gradus; sed tam etsi calidum sit, non est letale ob caliditatem tantum, sed proprietate naturę deleteriæ, ob quā cum iugulet calorem natiuum animalium consequenter inducit extraneum, & putredinalem, ita vt putrefaciendo interimat non solum homines, verum etiam feras immanissimas veluti pantheras, lupos, & leones: neque solum si potetur, verum etiam vt scribit Theophr. 9. de hist. anim. & Plin. libr. 27.

cap. 2. si ipso tangantur genitalia, unde Calphurneus ille bestia interimebat uxores suas, ut ditaretur, tactis ipsarum genitalibus succo aconiti; est enim hoc venenum illud, quod dicebat Theophr. parari ita vt interdum occideret una die, interdum hebdomada, interdum vno vel tribus mensibus. Varia sunt symptomata & varii effectus, quos producit aconitum: in primis est qui sumpserunt aconitum, solent ore primum percipere saporem quendã subdulcem, deinde paullò post ponticum, demum magnoperè caput perturbari solet: adhæc fiunt vertigines, deliria, conuulsiones, tremores, grauitates pectoris & pulmonis, sitis, æstuatio, intestinorum tormina & rugitus; & si vita venenati protrahatur, apparent & in excrementis, & etiam in cute signa insignis putredinis. Duo autem occurrunt circa ea, quæ diximus pulcherrima problemata. Vnum est, quomodo fieri possit, ut sagittæ, uel tela veneno aconiti, aut alio infecta possint venenare, & interficere. aliud qua ratione fieri possit, vt aconitum solo contactu genitalium, & homines, & bruta interimat. Pro primo dico, duo concurrere ad hoc, vt venenum quo tinguntur sagittæ efficax sit & letale; vnum est uiscidítas ipsius succi, nam si debent venena telis in tractu adherere, & conseruari dum iaciuntur, necessarium est vt aliquo lentore & uiscíditate prædita sint, meritò cuius tenacissimè hæreant iis: alterum est quod motu venena incalescunt, quemadmodum dicebat Arist. 3. de cœlo, plumbum quod inest sagittis à calore motus liquari. cum itaque illa venena calida sint, & motu calefacta, vbi penetrant carnes statim tamquam ignis in uenas, & arterias se insinuant, atque per uniuersum corpus propagantur. unde quemadmodum scribit Plin. lib. 25. cap. 5. Galli ut ferarum carnes teneriores redderent, consueuerunt tingere sagittas succo ellebori, atque inde circumcidere carnes tactas ab illo, & reliquis uti. Certa experientia edocti sic carnes euadere teneriores nimirum ob igneum calorem à sagittis elleboro tinctis immissum. Ad aliud problema dicendum est non esse præter rationem, ut uenena putrefacientia extrinsecus adhibita genitalibus necem inferant, quia partes illæ factæ sunt à natura calidæ & humidæ propter generationis beneficium, quæ sita est in calido & humido, unde ubi tanguntur hæc corpora à uenenis calidis & humidis ac subinde putrefacientibus, rationi consonum est, ut cum & ipsa sint calida & humida facilè recipiant putredinem uenenatam, atque eam propter uasorum latitudinem statim communicent partibus spiritualibus, & præsertim cordi cum quibus & testes & genitalia habere maximam sympathiam; testis locupletissimus est Hip. 2. epid. nam id contingit de uenenis huiusmodi, quod etiam contingit de lue uenerea, quia sicut per contactum solum genitalium uirus Gallicum contrahitur, & per uniuersum corpus distribuitur: haud secus etiam existimandum est contingere ubi genitalia à ueneno hoc tanguntur. Curatio est, ut si aconitum intus acceptum sit, primum studeatur illud euomere, aut per clysteres educere. sin autem sit gladio aut sagitta extrinsecus immissum, enitendum est illud suctu, cucurbitulis, scarificationibus extrahere, & si in ullo ueneno extrinsecus illato utile est ad ignem confugere, proculdubio utilissimũ

L est,

est, quippe cum igne omnis putredo statim cohibeatur: adhæc sunt adhibenda ea remedia, quæ huic veneno propria existimantur. Heraclitus Medicus approbauit radices eryngij siue in puluere, siue in succos acceptas. Galenus autem secundo, de antidot. laudauit rutam acceptam in iure gallinaceo, vel vino: laudatur etiam trissago, origanum, castoreum. inuenio etiam non parum commendari vsum scoriæ ferri, seu æris in uino acceptæ; valet theriaca, & mithrydatum, sed omnium maximè commendatum est balsamum, quo cùm uescantur viperæ in Arabia, dicunt ob id in ea regione viperas minimè venenatas esse. Aristotel. nono, de histor. animal. sexto, scribit pantheras vbi acceperunt aconitum quod uocatur pardalianche, eò quia enecat pardalos, seu pantheras, statim quærere stercus humanum, quod si inuenerint eo accepto statim liberari, quasi illud sit antidotus aduersus hoc venenum. & Albertus Magnus exponens locum illum dicebat stercus humanum præsertim recens, & adhuc calore natiuo præditum habere vim theriacalem, vt non sit damnandus Razes si etiam in venenis fungorum laudauit illud assumptum, quod voluit significare non vt aliquis eo vtatur, indignum enim homine videtur, sed ita in mentem venit, nam & Galen. undecimo, de simpl. medicamen. loquens de stercore hum. scribit se se nullam habuisse experientiam huius remedij, sed tantum ex relatione aliorum sibi esse cognitum.

De Gipso, & Cerussa. Cap. XI.

GYPSVM & cerussa recensentur apud scriptores in numero venenorum: & quia hæc frequentissimè in manibus hominum habentur, operæpretium est diligenter ipsa cognoscere. cerussa enim species est terræ artificialis, quæ vt docuit Theophr. libr. de lapid. necnon Vitruuius & Dioscorides fit ex vaporibus aceti feruentis circa plumbum concrescentibus. gypsum uerò duplex est, aliud artificiale, aliud verò naturale. artificiale ut docuit ibidem Theophrastus conficitur ex lapide in fornacibus decusto perinde atque calx, & appellatur à nonnullis istud gypsum lapis cerussæ. naturale uerò gipsum fit in mineris tam Greciæ, quam Italiæ, & fit eo pacto quo cætera mineralia. Vsus cærussæ & gypsi uarius fuit apud ueteres, atque etiam nunc est, nam cerussa vtuntur pictores, Medici vtebantur antiquitus, & etiam nunc vtuntur mulieres ad dealbandas facies, quem admodum clarè habetur apud Plautum, Athenæum, & apud Clementem Alexandrinum libr. tertio. Pædago. cap. 2. gypso similiter vsi sunt, atque etiam nunc vtuntur varij artifices cementarij, pictores, Medici vtebantur, & ueteres ad tingendos pedes seruorum uenalitiorum. tradit Theophrastus in usu fuisse ad depuranda uina, quemadmodum hoc tempore aliquæ nationes utuntur. Siccam esse temperaturam & cerussæ, & gypsi in-

ter omnes ferè scriptores conuenit, sed aduertendum hæc propter siccitatem minimè esse venena, sed tum propter inimicam cordi proprietatem, tum quia solent substantiam quandam lentam, tenacem, & crassam habere, meritò cuius vbi imprudenter deuorantur, strangulare consueuerunt. Sed de cerussa dubitari posset numquid verè sicca sit, nam si ipsius generationem & substantiam spectemus, fit ex uaporibus aceti, & substantia plumbi corrasa. iam uerò Aristot. decimo tertio, problem. sexto. scribit uinum ubi in uapores conuertitur euadere aquam, ex quo loco colligunt nonnulli cognouisse aquam uitæ, & consequenter distillandi artem; sed acetum est uinum corruptum, unde & gypsum in uapores conuersum uerisimile est euadere aquam. adhæc Galenus nono, de simplic. medicam. scribit plumbi substantiam constare ex multa parte aquea, & aerea, pauca uerò terrea: ex quibus uerbis colligi potest caussam ipsam tam ratione aceti, quàm ratione plumbi humidam potius esse, quàm siccam. Dicendum est, quod ad acetum pertinet, & si in uapores conuersum quodam pacto in aquam uertatur, seruare tamen facultatem siccandi. de plumbo autem dicere possumus, Galenum asseruisse quidem illud constare ex multa parte aquea, sed concreta & coacta. quamquam ut liberè dicam, puto ea in re Galenum paulisper ipsum dormitasse, quia cum sit plumbum corpus grauissimum, nescio ullo modo cogitare, quomodo in eo multus aer sit, quemadmodum uidetur dicere Galenus. Vtrum autem ea in re defendi possit, quisque secum cogitet. De gypso etiam iure dubitari potest, utrum frigidum sit an calidum: Theophrast. libr. de lapidib. statuit esse calidissimum, & id astruit duobus argumentis. Vnum est, quia ipsum ubi aqua maceratur, statim inflammatur, & urit perinde atque calx; immo uerò, inquit, nauem interdum combustam propter uestem gypsatam, & aqua conspersam. alterum est, quia gypsum ubi manibus conteritur, statim incalescit, ita ut urere uideatur; ex quibus omnibus clarè uideri potest esse calidissimum. Sed ex aduerso Galen. nono, de simplic. medicam. astruit quidem gypsum siccum esse, sed de frigiditate, aut caliditate nullum uerbum fecit. quamquam ut placuit nonnullis uideatur colligi posse, ipsum tribuisse gypso frigiditatem, cùm dicit illud præditum facultate repercussoria. Serapion dixit esse satis frigidum, eò quia adstringit & repercutit. Arabum etiam sectatores manifestè tradiderunt esse frigidum in secundo gradu, adeò ut manifestissima appareat contradictio inter Theophrastum, & Arabes. Quæ si solui possit, hæc una mihi uidetur soluendi ratio: nimirum Theophrastum locutum esse de gypso artificiali, quod fit ex combustis lapidibus: Serapionem uerò & Arabes de naturali. quod si iudicetur etiam ipsum locutum de artificiali, dicere possumus huiusmodi gypsum aut uetustum, aut recens, uetustum frigidum esse, atque de hoc locutos Arabes. nam licet uidere calcem uetustã aqua conspersam, neque inflammari, neque ullum caliditatis signum habere, quod si etiam de recenti locutus sit Serapio, possumus dicere in gypso ratione terræ frigiditatem esse, ratione uerò ignis relicti inesse caliditatem,

propterea verè censuisse & Theophrastum & Arabes. Cognoscere cerussam vel gypsum assumptum non est difficile, quandoquidem qui hęc deuorarunt si diligenter inspiciantur semper habent linguam, palatum, dentes, & labia dealbata, ita vt oculis ipsis statim huiusmodi venena conspicua euadant. sed præter hæc signa sunt & alia quæ sunt veluti accidentia consequentia huiusmodi venena: imprimis enim adest singultus, tussis, ariditas faucium, torpor, mentis perculsio, delirium, præcęteris autem dolor circa stomachum. nam vt scribit Galen. primo, de sympt. caus. capit. 7. omnibus illis qui sumpserunt vel cerussam, vel gypsum oboriuntur dolores grauissimi circa os ventriculi & stomachum. præter hæc solent habere tota corpora dealbata, fiunt illis anxietates. syncopes, strangulationes: dicebat Auicen. interdum fieri etiam vrinas nigras & sanguinolentes. cur autem fiant huiusmodi vrinæ, potest ea ratio assignari, quòd facultas retentrix renum ab hoc veneno infirma reddatur, ita vt relaxata vasa ipsorum permittant sanguinem exire. de nigredine autem vrinę dicunt interpretes Auicennæ eam fieri propter extinctionem caloris natiui, sed hæc ratio minimè accommodata mihi videtur, quandoquidem id si esset verum, in veneno opii deberent vrinæ nigriores fieri, quia citra omnium controuersiam ab opio magis extinguitur calor natiuus, quàm à gypso vel cerussa. Quare dicendum est caussam huius nigredinis esse aut obstructionem quæ fit in vasis deferentibus succum melancholicum à iecore ad lienem, propter quam cum impediatur transitus humoris melancholici & nigri, fit vt ille refusus in renes & vesicam nigras reddat vrinas. vel potius dicendum est, minimè verum esse quod fiant vrinæ nigræ, quandoquidem Scribonius Largus inter alia signa horum venenorum ponit vrinas albas. Est autem proculdubio huiusmodi venenum exitiale ex ratione quam antea retuli, vt credendum sit Plinio, Proculeium quendam grauiter in stomacho cruciatum, vt tormentum illud effugeret, se se poto gypso strangulasse. Curandi ratio est, vt clysteribus & vomitu statim venenum educatur, & quia tenacissimum est, vtendum vomitoriis grauissimis, atque etiam elleborismo, si opus est: post vomitum etiam ad vsum scammonei deueniendum est, vt consuluit Auicennas. deinde vtendum medicamentis, quæ vim habeant & pinguem & emplasticam, vnde Nicander iure laudauit oliuas: sic etiam commendatur decoctum ex dactylis, ficubus aridis, origano; amygdalas amaras plerique laudant. sed veram & propriam antidotum huius rei, dicunt esse stercus muris tritum & ex vino potum, vt prætercam alias antidotos, & theriacam, & athanasiam, & mithridatum, quæ educto iam ex corpore per vomitum, vel medicamenta veneno maximè conueniunt, tum ad delendam penitus materiam veneficam & proprietatem illam inimicam cordi, & deleteriam, tum maximè ad corroborandum, & consolidandũ ventriculum, qui ab hoc ueneno plurimum patitur.

De

De Fungis. Cap. XII.

SVNT & fungi connumerati inter uenena, quos tanto magis cognoscere necesse est, quanto grauius periculum impendet homini ex usu horum: nam sunt nonnulli usque adeo dediti gulæ, ut potius periculum mortis subire eligant, quàm à fungis abstinere. est fungus, ut placuit Theophr. & Galen. planta sine radice mollis, spongiosa & alba. Nicander appellauit terræ fermentum, eò quia propriè generetur ex terra acido succo fermentata, uel ut dicebat Plin. libr. uigesimo secundo, capit. uigesimo tertio, ex pituita arborum, nam si loca spectemus ubi nascuntur fungi, plerumque sunt uliginosa & humore limoso ueluti fermentata. quod autem scribit Theophr. libr. quarto, de histor. plan. octauo, nimirum in quadam regione maris rubri fieri fungos ex aqua pluuiali, qui tacti à Sole statim lapidescant. nihil refert ad nostram tractationem. plerique scriptores. & inter alios Plin. uaria effecerunt eorum genera, alia enim appellarunt à locis in quibus nascuntur: alia ab arboribus propè quos oriuntur: alia à colore: alia uerò à magnitudine: siquidem inter fungos aliqui parui sunt, aliqui maiores, aliqui uerò maximi, ita ut pileì formam æmulentur: unde extat Plaut. ille iocus, apud quem seruus nescio quem pileatum uocat fungum. Dioscorid. libr. quarto, capit. septuagesimo octauo, duo genera tantum posuit. alterum quod edi potest, alterum uerò perniciosum: fungus edendus est pratensis uocatus, pratensibus optima fungis, natura est, dicebat Horatius. boleti etiam uocati inter hos numerantur quos Galen. secundo, de alimen. facult. & libr. de cibis boni & mali succi dixit semper esse innoxios, & ioco quodam solebat dicere Nero Imperator huiusmodi fungos esse Deorum cibum. genus uerò perniciosi tale est uel copia, quando scilicet comeditur in maiori copia, quam conuenit, uel apparatu, quando scilicet non coquuntur quemadmodum deceret, uel suaptè natura fungus perniciosus est, uel propter naturam & substantiam spongiosam, uel ob prauam & deleteriam qualitatem. nam sicuti uidemus spongias deuoratas à canibus eos interimere, quod in uentre tumeant, & aqua impleantur, atque sic euictæ strangulent: pari pacto & fungi & corpora huiusmodi deuorata solent certam perniciem adferre. Quomodo autem fungi acquirant prauam & deleteriam qualitatem luculentissimè docuit Dioscorid. qui scripsit, eos uenenosos euadere, uel quia fiunt circa ferrum rubiginosum, uel circa pannos putres & marcidos, uel propè cauernas; nam cum in cauernis lateant animalia uenenosa, ubi illa exeunt, fungos contrectare solent, & eos letali ueneno inficere. Cognoscuntur fungi perniciosi copia & apparatu, eò quod singularia quadam & grauia symptomata inducunt: nam primo illi qui copiosè ipsos sumpserunt, sentiunt ueluti angustiam quandam, necnon oris stomachi grauitatem summam; ad hæc percipiunt stricturam quandam pectoris, qua uidentur ueluti suffocari,

cari, incurrunt interdum syncopen, sudoribus frigidis diffluunt, alui fluxu, & cholera tentantur. qui uerò perniciosos fungos sumpserunt, dignoscuntur & ipsi proprijs quibusdam symptomatibus, namque & hi angorem ventriculi sentiunt, tormina patiuntur, vomitus, vlcera intestinorum, colli dolores, decolorantur, & quibusdam ventriculi puncturis premi & affligi consueuerunt, atque his signis cognoscuntur illi qui perniciosos deuorarunt. Sed solent etiam cognosci fungi venenosi priusquam sumantur. primò quidem colore, quoniam vt dicebat Auic. 6. quarti. tract. 2. cap. 10. sunt modò virides, modò nigricantes, modò purpurescentes; adhæc vbi auulsi sunt à terra statim computrescunt, & si cultello incidantur, fiunt modò liuidi, modò nigri. hi itaque suaptè natura omnes sunt exitiales, ita ut retulerit Plinius visum esse quandoque integras familias vsu eorum fuisse extinctas: quare in tanto vitæ periculo multo tutius est omnes fungos auersari exceptis innocentissimis boletis. uerumtamen quia interdum nonnulli gula tracti hanc perniciem deuorant, videnda est curatio. Vbi itaque contigerit aliquē vocari ad eos qui fungis læsi sunt, prospicere debebit, vt quàm citissimè ij è corpore educantur, id quod quatuor modis fieri potest, vomitu, clysteribus, vrina, & medicamentis. primum autem vomitus tentandus est oleo rosaceo, succo raphani, oximelle; præsertim verò laudat Galenus ex sententia Hippocratis. 6. in 6. epidem. 5. aceti vsum, eò quod illud non solum vomitum excitet aquæ præsertim & oleo mistum, verumetiam sua tenuitate incidit & absumit substantiam fungorum. Clysteres conueniunt acerrimi, vt esset. Recipe fol. centaur. m. s. coloquin. drach. 1. fol. puleg. calamenti an. m. 1. fiat decoctio secundum artem, deinde Recipe dictæ decoctionis lib. 1. s. iera Archig. vnc. s. mellis rosa. sol. vnc. 3. pul. dictami creten. drach. 1. salis parum. misce, & fiat clyster. per vrinam porrò prouocandus est exitus fungorum, decocto petroselini, ameos, asari, & inter cætera soleo vti huiusmodi decocto, Recipe rad. asparagi siluest. rad. petrosel. an. vnc. s. asari, ameos, dauci, an. drach. s. fiat decoctio secundum artem. deinde Recipe dictæ decoctionis lib. 1. mellis communis vnc. 2. despumetur parum bulliendo, & sumantur pro singula vice vnc. 4. plus minusve, ita enim plerumque fructuosa solet esse vrinæ prouocatio in hoc casu, vt Nicolaus Florentinus dixerit se se vidisse interdum frusta fungorum per vrinam excreta. Postremo loco est euacuatio per medicamenta, & laudant omnes vsum agarici atque scammonei; poterit verò huiusmodi medicamentum commode exhiberi. Recipe elect. indi drach. 3. diacatolic. drach. 5. agarici, troc. drach. 1. trocis. violar. cum scammonei scrup. s. misce, & fiat bolus. Vbi fuerint his auxiliis fungi euacuati, superest vt prospiciatur ventriculo & intus nihil vtilius est ipso melle, quod vsurpari potest, & colatum & non colatum; dicebat enim Auicennas propriam & peculiarem antidotum fungi venenati esse ipsum mel, & iure, quia mel & humiditatem, & frigiditatem eius corrigit, & si quid ipsius substantiæ in ventriculo relinquatur, attenuat, atque dissipat. præter hæc in usu habendæ confectiones omnes calorificæ, vt est diamuscum, diaspoliticon, diatrionpiper. & postremo theria-

ca an-

ea antiqua, quæ maximè commoda est. atque hic finis esto tractationis nostræ de venenis, quorum & si non omnia genera simus persecuti, potiora tamen ita tradidimus, vt liceat vnicuique ex exercitatione in his alia omnia pertractare.

FINIS.

2-10